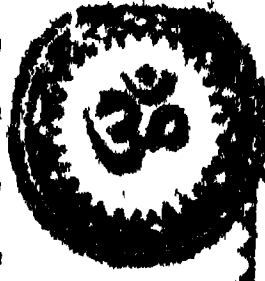

૨૪. મંગળજી સહમીયક ગોડાના સ્મરણથી

શ્રી

આધ્યાત્મિક- કાવ્યરત્નમાળા

પ્રકાશકો

પ્રભુલાલ મંગળજી ગોડા

ચીમનલાલ મંગળજી ગોડા

નાંદુરા (વરાહ) G. I. P. Ry.

અમારો

વીર સં. ૨૪૬૭

પ્રત ૫૦૦

વિ. સં. ૧૯૯૭

મૂલ્ય : અમૂલ્ય

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

[ગુજરાતી કૉપીરાઇટ વિભાગ]

અનુક્રમાંક ૨૨૮૮૮૪ કિમન

ગ્રંથનામ અદ્યતિમ ૬ સુલ્કરત્નમળા

વર્ગિક ૭ : ૬૨

સ્વ. મંગળજી લક્ષ્મીચંદ ગોડાના સ્મરણાર્થે

શ્રી આધ્યાત્મિક-

કાવ્ય રત્નમાળા

—●●●●●●●●●●—No.

પ્રકાશકો

૧૧

પ્રમુખાત્ર મંગળજી ગોડા

ચીમનનાથ મંગળજી ગોડા

નાંદુરા-(વરાડ) G. I. P. RY.

પ્રથમાવૃત્તિ

વીર સં. ૨૪૬૭

પ્રત ૫૦૦

વિ. સં. ૧૯૬૭

મૂલ્ય-અમૂલ્ય

ગુજરાત વિધાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
૨૨૬૬૬૬
ગુજરાતી સાંપ્રદાયિક સંગ્રહ
નિમત્રણ

“માનવ મોઢું ભાગ્ય, જે ઇચ્છે તું તાકરું;
તો તું જલ્દી જાગ્ય ! સદ્ગ્રંથો લાકડા કરે.”

* * * * *

“આ સંસારે સુખ મળે, પરલોકે પણ તેમ;
સજ્જન ગ્રંથ સુલક્ષણા, સેવો આણી પ્રેમ !”

* * * * *

“જીવન, જોખન, રાજધન, અવિચળ રહે ન કોઈ;
જે ઘડી જાય સત્સંગમાં, જીવનનું ફળ સોઈ.”

* * * * *

“મૃત, દારા ને સંપત્તિ, પાપીને પણ હાય,
સત્સંગત ને સદ્ગથા, દુર્લભ છે એ દોય.”

મુદ્રક : નાથાલાલ મ. શાહ : સ્વાધીન મુદ્રણાલય : સૌરાષ્ટ્ર રોડ : રાણપુર
પ્રકાશક : પ્રભુલાલ મંગળજી ગોડા : નાંદુરા (વરાડ) G. I. P. RY.

સદ્ગત ગોડા મંગળજી લક્ષ્મીચંદ

જન્મ

તા. ૧૮-૬-૧૮૮૫

દેહોત્સર્ગ

તા. ૧૯-૪-૧૯૪૦
(મહાવીર જયંતી)

સમર્પણ

.....

સદ્ગત પુણ્ય પિતાશ્રી

ગોડા મંગળજી લક્ષ્મીચંદની પરોક્ષ પવિત્ર સેવામાં.

આપે અમોને અનન્ય વાતસલ્યભાવથી બાળવયમાં લાડપણે ઉછેરી, ચડતીવયે યથાશક્તિ વિદ્યા સંપાદન કરાવી, અમારું જીવન સુખરૂપ નિવડે એવા પ્રયાસો નિરંતર કર્યા છે.

આપશ્રીમાં દયા, ક્ષમા, ધૈર્ય, શૌર્ય, સાદસ, ઉદારતા, પ્રમાણિ-
કતા, વ્યવહારકુશળતા, સેવાભાવ અને સાદાર્થ આદિ સદ્ગુણોએ
વાસ કર્યો હતો; આપની એ અનુપમ સમૃદ્ધિનો વારસો પણ અમુક
અંશે તો અમોને ખચિત જ મળી શક્યો છે.

હે તીર્થરૂપ પરમ પૂજ્ય પિતાશ્રી ! વિશેષ શું કહીએ ? અમારાં
હૃદયમાં જે કાંઈ સદ્વિચારો ઉદ્ભવે છે, અમારાં વર્તનમાં જે કાંઈ
સદાચારો વ્યાપી રહ્યા છે; તે સાથે અમોને જે કાંઈ સુખસાધનો
સંપ્રાપ્ત થયાં છે, તે સર્વ આપશ્રીની શુભાશિષનું જ પરિણામ છે.

આપના એ અતદ્દ ઉપકારો અને અનુત્તર સદ્ગુણોનાં સ્મરણ
ચિન્હ તરીકે આપશ્રીના પરમ શાંતિમય અમર આત્માને આ
“આધ્યાત્મિક કાવ્યરત્ન માળા” નાંમનું અમૂલ્ય પુસ્તક બરાબર એક
વર્ષના અંતે આપના પરલોકગમનના દિવસે જ સમર્પણ કરી અમો
કાંઈક અંશે કૃતાર્થ થઈએ છીએ.

મહાવીર જયંતી
વીર સં. ૨૪૬૭

આપના ઋણીપુત્રો
પ્રભુલાલ.
ચીમનલાલ.

અમીરસનાં બિંદુ

આ સંસાર આધિ, વ્યાધિ અને ઉપાધિ એ ત્રિતાપથી ભરેલો છે, તેનાથી વિરક્ત થઈ સમતાભાવમાં રહેવું, એજ આ મોંઘેરા મનુષ્યભવની ઉત્કૃષ્ટ કમાણી છે.

વિચાર, વાણી અને વર્તનમાં જેટલી વિશુદ્ધતા તેટલી જ માનવતા સમજવી.

ગુણદૃષ્ટિ રાખનાર પ્રત્યે આપુર્યે જગત ગુણદૃષ્ટિ રાખે છે; સખળ ગુણનુરાગી બનવા કૌશલ્ય કરવી એ પરમ હિતાવહ છે.

ભૂતકાળને ભૂત્રી જવો અને ભવિષ્યની ચિંતા જરાએ નહિ કરતાં, માત્ર વર્તમાનને જ પુરૂષાર્થથી પરિપૂર્ણ કરવો એ ઉહાપણ છે.

બધાં કોલાહલનાં કામો છોડી દઈ, વિષય, કષાયો તથા સંકલ્પ વિકલ્પનો સર્વથા ત્યાગ કરી, એકાગ્રચિત્તે ધ્યાન કરવાથી પરંપરાએ આત્મદર્શન અવશ્ય થાય છે

આધ્યાત્મિક વાંચન, શ્રવણ અને મનનથી ઉપરોક્ત સિદ્ધિઓ સંપ્રાપ્ત થવી સંભવિત છે.

સંયોજક.

પ્રકાશકોના બે બોલ

અમારા સ્વર્ગસ્થ પરમ પુણ્ય પિતાશ્રી મંગળજી લક્ષ્મીચંદ્ર ગોડાના સ્થાયી સ્મરણાર્થે, તેઓશ્રીની આંતરિક ભાવના અનુસાર, આધ્યાત્મિક સાહિત્યથી અલંકૃત એવું પુસ્તક પ્રસિદ્ધ કરી, તે સ્નેહી સંબંધીઓ તથા જીજ્ઞાસુવર્ગમાં વિનામૂલ્યે વહેંચવું; એવી ઇચ્છા અમારા દિલમાં ઉદ્ભવી; અમારી એ ઇચ્છાને મૂર્ત-સ્વરૂપમાં મૂકી શકાય તેવાં સાધન માટેની આતુરતાભરી તપાસને પરિણામે, અમારા જાણવામાં આવ્યું કે, શ્રીગોંડળનિવાસી કાવ્યકળાનિપુણ, સેવા-ભાવ અને સ્વધર્મકાર્યના પ્રેમી, અમારા જ દૃઢબીભાઈ પોપટલાલ ત્રીભોવન ગોડા પાસે ‘આધ્યાત્મિક કાવ્યરત્નમાળા’ એ નામાભિધાન વાળું પ્રસિદ્ધ કરવા લાયક ઉત્તમ પુસ્તક તૈયાર છે; અમારી વિનંતિ ધ્યાનમાં લઈ પોપટલાલભાઈએ અતિશ્રમથી તૈયાર કરેલું તે પુસ્તક, અમેને સદર્પ મોકલી આપ્યું. અમારા પ્રત્યેની આ ઉચ્ચ કાટિની લાગણી તથા ઉદાર દિલની સદાનુભૂતિમાટે, તે ભાઈશ્રીનો અમે અંતઃકરણપૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

વિશેષ વિદિત કરવાનું એ છે કે પ્રાચીન અને અર્વાચીન પ્રસિદ્ધ થયેલાં અને નહિ થયેલાં છંદ, પદ્ય, ભજન. રતવનોના સમૂહોમાંથી ખાસ ઉપયોગી અને ઉપકારક જોઈ ચૂંટીકાઢેલાં કુલ ૧૦૮) કાવ્યરૂપી રત્નોની ૫) સરની માળા ગૂંથવાનો શ્રીયુત પોપટલાલભાઈએ કરેલો

પ્રયાસ ખરે જ પ્રશંસનિય છે. આવી ઈચ્છવાન્નેગ અનુકુળતાવાળી ગોઠવણનું પુસ્તક સમાજમાં હોવાની ઘણી જરૂર હતી, તે યથાર્થરીતે પુરી પડી છે. એમ એ વિષયના અનુભવીઓને જણાયાવગર રહેશે નહિ, એવી અમારી શુદ્ધહૃદયની માન્યતા છે.

અમારા પુણ્ય પિતાશ્રીની પવિત્ર યાદગિરીમાં આવા ઉમદા પુસ્તકના પ્રકાશનનો સુયોગ અમને સાંપડ્યો છે, તેને અમે અમારું મહાન સદ્ભાગ્ય સમજીએ છીએ અને ઈચ્છીએ છીએ કે આ પુસ્તક દેશ વિદેશમાં બહોળા પ્રમાણમાં પ્રચાર પામે ! તથા તેની મીઠી સુવાસના લાભથી અનેક આત્માઓનું આત્મત્રેય નિરંતર થાઓ ! તથાસ્તુ !!

ચૈત્ર સુદી ૧૩ સંવત ૧૯૯૭
(મહાવીર જયંતી)

ગુણાનુરાગી સેવકો,
પ્રભુલાલ મંગળજી ગોડા,
ચીમનલાલ મંગળજી ગોડા.

અનુક્રમણિકા

સર ૧ લી પ્રાર્થના

નં.	કાવ્ય	પૃષ્ઠ
૧	તુમ્હે તરણુ તારણુ, દુઃખ નિવારણુ, ભવિક જીવ આરાધનં	૯
૨	શારદમાય નમું શિરનામી, હું ગુણ ગાઉં ત્રિલોકકે સ્વામી	૧૧
૩	શ્રી સિદ્ધારથ કુળશણુગાર, ત્રિશલાદેવીસુત જગઆધાર	૧૩
૪	પરમાત્મા પ્રભુ કૃણા કરશે, આ નમ્ર અરજ મુજ ઉર ધરશે	૧૩
૫	હે વીર પ્રભુજી આ સમે, તમે વીર જ્યોતિ જગાવજો	૧૪
૬	અરિહંત દેવારે ! સેવા વંછુ તાહેરીરે ...	૧૫
૭	હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કહું ? દીનાનાથ દયાળ ...	૧૭
૮	જયવંતા પ્રભુવીર, હમારા જયવંતા પ્રભુવીર...	૧૮
૯	જગતના તાત હું વાત મુજ શું કહું ? ...	૧૯
૧૦	પરમ દેવનો દેવ તું ખરો... ...	૨૦
૧૧	પ્રભુ મેંતો આયાહું આપકે ઓરે ...	૨૪
૧૨	શરણમેં આ પડા તેરી, પ્રભુ મુજકો બુલાના ના ...	૨૫
૧૩	અહો ! દેવ હું તો સદા દાસ તારો... ...	૨૬
૧૪	બિગરી કૌન સુધારે, નાથબિન, બિગરી કૌન સુધારે ? ...	૨૭
૧૫	આનંદ મંગળ કહે આરતી, સંત ચરણની સેવા... ...	૨૮

સર ૨ જી આત્મખો

૧૬ સમે દુઃખને ધીર થઈ સર્વ સહેવું	૩૧
૧૭ ખગર નહિ આ જુગમે પલ્લવી રે	૩૩
૧૮ જે લખ્યું ભાવિમાં તેમ બનતું બધું	૩૪
૧૯ સઘળી કર્મ તણી છે કમાઈ, સર્વે રચના એમાં સમાઈ... ૩૬			
૨૦ રાતે રોજ વિચારો આજ, કમાયા શું અહીં રે	૩૭
૨૧ અજાની જીવ, સંગ કરે પણ સાચો રંગ ચડે નહિ	૩૮
૨૨ સુજના મંડળમાં જો વીર, જાય તો થાય ધીર ગંભીર	૩૯
૨૩ અહપ અવરને જાણી તું ધિક્કારમાંરે	૩૯
૨૪ આ તન રંગ પતંગ સરીખો, જાતાં વાર ન લાગેજી	૪૦
૨૫ જીલમ કરના છોડ દો, પ્યારે પ્રભુકે વાસ્તે	૪૧
૨૬ ચેતે તો ચેતાવું તને રે, પામર પ્રાણી	૪૧
૨૭ જીવ ઉન્માદી ! ધીરજ ધરીને સાંભળ લીતનો બોધ આ... ૪૩			
૨૮ ક્યારે સુધરવા ધાયું બ્રાત ? ક્યારે સુધરવા ધાયું	૪૫
૨૯ પરલોકે સુખ પામવા, કર સારો સંકેત	૪૬
૩૦ સમય સરખા નથી સહુના, સદા તડકા અને છાંયા	૪૭
૩૧ દુઃખી કે દહીંઓ કાઈ, ભૂતેલાં માર્ગવાળાંને	૪૮
૩૨ મન માયાના ધરનારા રે, જરા જોતે તપાસી તારી કાયા... ૪૯			
૩૩ ચોંપ કરી તમે ચેતોરે પ્રાણી, આ અવસર બહુ રૂંટે રે... ૫૦			

સર ૩ જી પ્રાયશ્ચિત

૩૪ અંતરમાંરે આત્મજ્ઞાન હજી નાવ્યું	૫૨
૩૫ મંદિર છો મુક્તિ તણા માંગલ્ય ક્રિયાના પ્રભુ... ૫૩			
૩૬ પુન્ય વિના ન પમાય, પરમ સુખ પુન્ય વિના ન પમાય... ૫૮			
૩૭ જાય છે જગત ચાલ્યું રે, હો જીવ જોતે જાયછે જગત ચાલ્યું... ૫૯			

૩૮ ઉંચાં તે મંદિર માળીયાં, સોડય વાળીને સુતોજી	...	૬૦
૩૯ મન માને નહિ, સો ફેરા સમજવું તોય શું થાયે	...	૬૨
૪૦ જો વિચારી જીવ જન્મ એજો જાય રે	...	૬૩
૪૧ ક્ષણભંગુર સંસાર, નિરંતર ક્ષણભંગુર સંસાર	...	૬૪
૪૨ જાગરે બટાઉ અબ્બ, ભઈ ભોર વેરા...	...	૬૫
૪૩ ખરે બાંધી મૂડે આબ્યા, ઉઘાડે હાથ જાતું છે	...	૬૬
૪૪ અંતરાયું બાંધી રે, એનાં ફળ આ મળ્યાં જી	...	૬૭
૪૫ જીભલડીરે તને પ્રભુ ગુણ ગાતાં, આવડું આજસ ક્યાંથી રે...	૬૮	
૪૬ ઈસ તન ધનકી કૌન બડાઈ, દેખત નેનુંસે મિટિ મિલાઈ	...	૬૯
૪૭ મારાં મરણ વખતે બધી, મિલકત અહીં પધરાવજો	...	૭૦
૪૮ તજી ધન, ધામ, ધરા જન જાતું, નથી સમજ વિના સુખ થાતું	૭૧	
૪૯ ખલક સખ રેનકા સ્વપ્ના સમજ મનકો નહિ અપના...	૭૨	
૫૦ દુનિયા ફરી ફરી જોઈ લો, ખપ નહિ પડો કદી કાઈ નો	૭૨	
૫૧ મંદિર મોહનું મેલ, મનતું ! મંદિર મોહનું મેલ	...	૭૪
૫૨ જંગલના જોગી ! ભોગીપણું કમ ભાવેરે ?	...	૭૫
૫૩ બહુ પુણ્ય ફેરા પુંજથી, શુભ દેહ માનવનો મળ્યો	...	૭૬
૫૪ પોપટ તન પિંજર નહિ તારૂં, અંતે ઉડી જતું પરખારૂં	૭૭	
૫૫ આરંભ કરતાંરે જીવ શંકે નહિ, ધનની તૃષ્ણા અપારજી	૭૮	

સર ૪થી ભાવના

૫૬ અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?	...	૮૦
૫૭ અહોહો ! તેજ જળહળતું, અહીં એ આવતું ક્યાંથી ?	...	૮૪
૫૮ જીનવર સુંદર સુખકર કેવું ? મંગળ નિર્મળ નામ	...	૮૫
૫૯ પ્રભુના શબ્દમાં રનેહ, પ્રભુના શબ્દમાં શ્રદ્ધા	...	૮૬
૬૦ આપ સ્વભાવમેં રે ! અબધુ સદા મગનમેં રહેનાં	...	૮૭

૬૧	ઘેલાં અમે ભલે થયાં રે, અમને ઘેલામાં ગુણુ લાધ્યું ...	૮૮
૬૨	સયાંસે દિલ કયું ના લગાવે ?	૮૮
૬૩	કોઈ સંત બતાવો એ વાટરે, કોઈ સંત બતાવો વાટજી...	૮૯
૬૪	મુકું પગ મહેલમાં જ્યારે, રમરણુ રમશાનનાં ત્યારે ...	૯૦
૬૫	ઘેર ઘેર નહિ આવે, અવસર ઘેર ઘેર નહિ આવે ...	૯૧
૬૬	આશા આરતકી કયા કીજે, જ્ઞાન સુધારસ પીજે ...	૯૧
૬૭	સુખ દુઃખ મનમાં ન આણીએ, કર્મ કારીગરે ઘડીયાં...	૯૨
૬૮	જીવ જો ચાહે તું તુજ ક્ષેમ, તજી દે પુદ્ગળ પરનો પ્રેમ...	૯૩
૬૯	જીઓ રે જીઓ રે જૈનો ? કેવાં વ્રતધારી. ...	૯૪
૭૦	જંગલ વસાવ્યું રે જોગીએ, તજી તનડાની આશજી ...	૯૫
૭૧	જનમતું જીવતું જગમાં, અનુપમ રાગ આદરવા, ...	૯૬
૭૨	રે જીવ જીનધર્મ કીજીએ, ધર્મના ચાર પ્રકાર ...	૯૭
૭૩	નામ રે હતું એનું એલચી, ધનદત્ત શેઠનો પુત્રજી. ...	૯૮
૭૪	જગો જગો ભવિજીવ, સિદ્ધજીને વાંદો, ચેતો ચેતો ...	૯૯
૭૫	જેણે મન જીત્યું હશે રે, તેણે જીત્યું સર્વ ગણાય. ...	૧૦૧
૭૬	આવો ! આવો ! વહાલાં સાથે ઉડીએ. ...	૧૦૨
૭૭	આત્મશ્રદ્ધા વડે કાર્યકર માનવી,	૧૦૩
૭૮	જીવે તેને જરૂર જડે નહિ, મરજીવા રસ માણે રે ...	૧૦૪
૭૯	ઉંમેત્રા માર્ગમાં ઉંચા, પહાડો સૌ ખસી જશે ...	૧૦૫
૮૦	અખલમ અમર ભયે ન મરેંગે	૧૦૬

સર પ મી અંત સમય

૮૧	દીનાનાથ દયાળ નટવર, હાથ મારો મૂકશોમાં ...	૧૧૬
૮૨	મારી નાડ તમારે હાથ, હરિ સંભાળજોરે ...	૧૧૭
૮૩	મંગલ મંદિર ખોલો, દયામય, મંગલ મંદિર ખોલો !...	૧૧૭

૮૪ કર પ્રભુ સંગાથે દઢ પ્રીતડી રે, મરી જવું મેલીને ધનમાલ	૧૧૮
૮૫ જીવું તો થયું રે દેવળ, જીવું તો થયું	૧૧૯
૮૬ નથી જગતમાં સાથ સંબંધી, વિના ત્રિભુવન નાથ ...	૧૧૯
૮૭ પ્રભુનામ સુધારસ પાલે !	૧૨૦
૮૮ અમેતો આજ તમારા, બે દિનના મેમાન.	૧૨૧
૮૯ છત્રે થાતી છાંય, છડીધર છાજતા.	૧૨૧
૯૦ ઘડી એક તણો વિશ્વાસ શ્વાસનો નાણોરે. ...	૧૨૨
૯૧ સમજ તું જીવ સદભાગી, સંસારી રાહ ખોટા છે. ...	૧૨૫
૯૨ કોઈનું કયું કંઈ થાય નહિ, છે કર્મ સહુ કરનાર. ...	૧૨૬
૯૩ તેરે જનાં જરૂર, જોખન જત્યારે, નહીંરે જીવનકી ...	૧૨૬
૯૪ આયખું તૂટ્યું ને સાંધો કા નહીં રે.	૧૨૭
૯૫ બાંધી કમરને હંસ ચાલીયો, કાયા કહે મને કેમ છોડી. ૧૨૮	
૯૬ પંખીનો મેળો ભેળો રહે કેમ ભાઈ ?	૧૨૯
૯૭ સુસ્વર કરી કહે કન્યને હો કે પ્રીતમ, સુનો વચન ...	૧૩૦
૯૮ એહી પીંજરા નહિ તેરા હંસારાજી, એહી પીંજરા નહિ તેરા. ૧૩૩	
૯૯ સંસાર સમજી લે શાણા, મુસાફરખાનું	૧૩૪
૧૦૦ જખરો કાળ ખપાટો રે, કોઈ ચેતનહારાચેતો ! ...	૧૩૫
૧૦૧ ભૂલ્યો મન ભમરા તું કયાં ભમ્યો ?	૧૩૫
૧૦૨ જાગ મુસાફર દેખ જરા, વોતો ફૂચકી નોખત બાજ રહી ૧૩૬	
૧૦૩ કબ સમરોંગે રામ, અબ તુમ કબ સમરોંગે નામ ? ...	૧૩૭
૧૦૪ અંત સમે ભવિ આતમા, જીવરાશી ખમાવે ...	૧૩૮
૧૦૫ કોઈ નથી તારું, પથિક ! અહીં કોઈ નથી તારું ...	૧૪૧
૧૦૬ અંતરયામી ! સુણુશોરે અંતરની આ વાતડી રે. ...	૧૪૨
૧૦૭ શુભ શિતળતામય છાંય રહી, મનવાંછિત જ્યાં ફળ ...	૧૪૩
૧૦૮ આટલું તો આપજો, ભગવત્ ! મને છેલ્લી ઘડી ...	૧૪૪

પૂર્ણ માલિકા મંગળ.

રાગ-ચીરા વહેલા આવજો તેને મળતો.

શ્રી પ્રભુ શાંતિ સ્થાપજો, વિઘ્ન વિપત્તિ દુઃખ કાપજો—ટેક.

અધહરતા છે અવિચળ નામી, કરુણાસાગર અંતર્યામિ;
સર્વેશ્વર સહાયે થજો—શ્રી પ્રભુ. (૧)

કામ, ક્રોધ, મદ, મોહ વિકારો, કલેશ, કુબુદ્ધિ કષ્ટ નિવારો;
પાપપંક ઉથાપજો—શ્રી પ્રભુ. (૨)

પરમ ધરમપર પ્રીતિ થાએ, તમ ભક્તિ ચિત્ત નિશ્ચિન ચાહે;
છાપ હૃદયપર છાપજો—શ્રી પ્રભુ. (૩)

સ્નેહ સંબંધ જગતમાં જામે, વેરઝેરની વૃત્તિ વિરામે;
સ્થળ સ્થળ આનંદ વ્યાપજો—શ્રી પ્રભુ. (૪)

પ્રસ્તાવના

વૈરાગ્ય અને ભક્તિ આત્મોન્નતિનાં સર્વોત્તમ સાધન હોવાથી એ બે વિષયો પરત્વે જૈન અને જૈનેત્તર સંતમહાત્મા, તથા ભક્ત કવિઓ વિગેરેએ પોતાની અલૌકિક વાણીનો પ્રવાહ ખૂબ જ રેલાવ્યો છે.

એ અમૃતરસનું પાન કરનાર આત્મા શાંત, દાંત થઈ પરિણામે પરમપદની પ્રાપ્તિનો અધિકારી બની શકતો હોવાથી; જે જે છંદ, પદ, ભજન, સ્તવન, વિગેરે ઉપરોક્ત મહાપુરૂષોએ પ્રકાશ્યાં છે; તેમાંનાં કેટલાંએક તેના મૂળકર્તા અથવા તેા પ્રકાશક મહાશયો તરફથી જુદાં જુદાં પુસ્તકદ્વારા અઘાપિ પર્યંત પ્રસિદ્ધ થવા પામ્યાં છે; એ પ્રસિદ્ધ તથા અપ્રસિદ્ધ કાવ્યોમાંથી વીણી લીધેલાં એકસો ને આઠ કાવ્યરૂપા રત્નોની કુલ પાંચ સરની માળા ગુંથવાનો આ નાજુક પ્રયાસ છે; જે પાંચ સરોની વિગત નીચે મુજબ છે.

સર ૧ લી (પ્રાર્થના)—જેમાં નિત્યનિયમ તથા સ્તવન, આરાધન, ઈત્યાદિ સાધક દશાની સુવિહિત ક્રિયાઓમાં કિપયોગી થાય તેવાં ઉત્તમોત્તમ પંદર કાવ્યોનો સંગ્રહ છે.

સર ૨ જી (આત્મબોધ)—ઉન્માર્ગથી થતાં અધઃપતનનું ભાન કરાવી આત્માને સન્માર્ગનો સચોટ ઉપદેશ આપનારાં અઢાર સુંદર કાવ્યોનો સંચય આ સરમાં છે.

સર ૩૭ (પ્રાયશ્ચિત્ત)—આ સરમાં અનાદિકાળથી અજ્ઞાનતાને લીધે મોહવશ થઈ, કરેલાં પાપકર્મોથી આત્મા મલિન થાય છે, તેને પશ્ચાત્તાપ રૂપી નિર્મળ જળથી વિશુદ્ધ કરવામાં સંપૂર્ણ સહાયતા આપી શકે, એવાં બાવીશ સમર્થ કાવ્યોનું સંઘટન છે.

સર ૪થી (ભાવના)—આત્માને ઉચ્ચ શ્રેણીએ ચડવામાં અંતરનો ઉત્સાહ તથા ચિત્તની એકાગ્રતા પ્રેરનારાં પચીશ અનુપમ કાવ્યોનો આ સરમાં સમાવેશ છે.

સર ૫મી (અંતસમય)—વૃદ્ધાવસ્થા, બિમારી, અથવા તો અન્ય કોઈ ઉપાધિજન્ય સમયમાં જેનાં સેવનથી અમુકઅંશે શાંતિ અને આનંદનું ઉદ્ભવન થાય; તથા અવસાન સમય જ્યારે છેક સમિપમાં સમજતો હોય, ત્યારે જેનાં શ્રવણ મનનથી સંસાર પ્રત્યે ઉદાસિનતા થઈ, કેવળ પરમાત્મપદનીજ ધૂન લાગી રહે, એવાં પરમ ઉપકારક ઉચ્ચકોટિનાં અઠાવીશ કાવ્યોથી આ સર અલંકૃત છે.

ઉપર મુખ્ય પદોની ઈચ્છા યોગ્ય ગોઠવણ ઉપરાંત પ્રત્યેક સરની શરૂઆતમાં વિષયનાં રહસ્ય અને ગૌરવનું મનનિય વર્ણન પંડિત પુરૂષોના વિચાર અને વાણી અનુસાર ગદ્યમાં પણ આપ્યું છે.

સરોની યોજના જે આ પુસ્તકના ઉદ્દેશની મુખ્ય વસ્તુ છે, તેની રચના એવી સુગમ રીતિથી કરવામાં આવી છે કે, જેથી જે જે પ્રસંગે જે જે વિષયનાં કાવ્યોની જરૂર હોય, તે તે વિષયની સરમાંથી તે અને તેવાજ પ્રકારનાં અન્ય કાવ્યો એકઠી સાથે મળી આવવાની અનુકુળતા થાય.

આટલું જ કહેવું ઉચિત ધારું છું, કેમકે તે હકીકત પરથી આવી શૈલીનાં પુસ્તકની હાલના સમયે કેટલી આવશ્યકતા હતી તથા જૈન સમાજને તે કેટલે દરજ્જે ઉપયોગી અને આવરદાદાયક થઈ શકશે, તે અનુભવી સુઝ વાચક મહાશયોને સહજ સમજાય તેમ છે.

ધણાં ખરાં કાવ્યો જેમ હતાં તેમજ લેવામાં આવ્યાં છે; છતાં રસ ભંગ ન થાય તે હેતુથી ક્યાર્થ ક્યાર્થ કાવ્યમાં એકાદ બે કડીની વધવટ કરી છે તથા જ્યાં જ્યાં ભાષા શુદ્ધિ કે કાવ્ય સુધારણાની જરૂર જોવામાં આવી, ત્યાં ત્યાં તેમ કરવામાં આવ્યું છે.

પુસ્તકમાં આવેલાં કાવ્યો કઈ દબથી ગાઈ શકાય છે, તે જાણવા માટે કાવ્યોને મથાળે તેના રાહ લખવામાં આવ્યા છે; બની શકે તેમજો તે મુજબ ગાવું એ સારું છે કેમકે સંગીતનો ખરો સ્વાદ તો તેના સૂરમાંજ સમાયેલો હોય છે.

છેલ્લે આ પુસ્તક આત્મજગૃતિની અપેક્ષાવાળાં દરેક કુટુંબમાં અમુલ્ય રત્ન સમાન સચવાઓ ! પ્રતિદિવસ તેનું પઠન પાઠન નિરંતર થાઓ ! તથા તેમાંથી નિરઝર્તા જ્ઞાનામૃતનું પાન કરનારાઓના અંતરઆત્મામાં અનંત આનંદની મંગળમાળા પ્રગટાઓ ! એ પરમ હિત ભાવના સહ વિરમું છું. ઓમ, શાંતિ ! શાંતિ ! ! શાંતિ ! ! !

પ્રયોજક

સ્તુતિ

રાગ—નાથ કૈસે ગજકો બધ છુડાયો—

પ્રભુ મેરી નૈયાકો પાર ઉતારો !

નમ્ર અરજી એ નાથ સ્વીકારો !—પ્રભુ,

ભવસાગર જલ દુસ્તાર ભારી, સુઝત નાંહી કિનારો;
બિચ સમુદર ગોતે ખાવે, બિચ ખેવટ ભય ભારો—પ્રભુ.

લાંબી લહર ઉઠે પલપલમેં, નહિ જલથલ આધારો;
પરબલ પવન ચલે નિસિવાસર, દશદિશિ ઘોર અંધારો—પ્રભુ.

હસ્ત પૈરમેં જોર ન મેરે, નહિ કોઈ સંત સહારો;
ઘેર ધુમેર ચેડે બહુ ભારી, કૈસે હો નિસ્તારો—પ્રભુ.

નિર્મલ કરદો, નિર્ભય કરદો, ઉજવલ આત્મ મારો;
પ્રદ્યાનંદ ભરોંસો તેરો, અખ નહિ દેર લગારો—પ્રભુ.

મંગળાચરણ

શાકુંભ વિઠ્ઠલિત છંદ

અહંતો ભગવંત ઇંદ્રમહિતા; સિદ્ધાશ્ચ સિદ્ધિ સ્થિતા;
આચાર્યા જિનશાસનોન્નતિકરા; પૂજ્યા ઉપાધ્યાયકા;
શ્રીસિદ્ધાંતસુપાઠકા : મુનિવરા; રત્નત્રયારાધકા;
યંચૈતે પરમેષ્ઠિન; પ્રતિદિન, કુર્વન્તુ વો મંગલમ્

● ● ●

વસંત તિલકા વૃત

તુભ્યં નમઃ ત્રિભુવનાર્તિહરાય નાથ,
તુભ્યં નમઃ ક્ષિતિતલામલ ભૂષણાય,
તુભ્યં નમઃ ત્રિજગતઃ પરમેશ્વરાય,
તુભ્યં નમો જિન ! ભવોદ્ધિ શોષણાય.

● ● ●

ઉપજાતિ છંદ

તપોપધ્યાને રવિરૂપ થાય,
એ સાધિને સોમ રહી સુહાય;
મહાન તે મંગળ પંક્તિ પામે,
આવે પછી તે બુધના પ્રણામે.

● ● ●

ગાથા

સર્વ મંગળ માંગલ્ય, સર્વ કલ્યાણ કારણ;
પ્રધાન સર્વ ધર્માણાં, જનમ્ જ્યોતિ શાસનં.

શ્રી. મંગલ વિધાન

રાગ. હરિગીત અથવા ભૈરવી.

પ્રભુ નામ મંગળ કામ મંગળ, કામ મંગળ જેમનું,
 છે જ્ઞાન મંગળ ધ્યાન મંગળ, સ્મરણ કરીએ તેમનું,
 મંગળકરણ વિપત્ત હરણ, અભિધાન મંગળ જેહનું,
 મંગળ કરો મંગળ સમે, મંગળ થવા નરદેહનું. (૧)

તજી અન્ય કામ ત્રિસંધ્ય જે, ગૌતમ તણા ગુણ ગાય છે,
 આનંદ મંગળ અજળ રીતે, અનુપ ત્યાં ઉભરાય છે;
 ગૌતમ ગુરુ ગુણ ગાન મંગળ, મહત સ્વરૂપ મનાય છે,
 શુભ સંતશિષ્ય વિધન સમી, મંગળ મહા વરતાય છે. (૨)

આધ્યાત્મિક-કાવ્યરત્નમાળા

—:૦:—

સર ૧લી

પ્રાર્થના

(ઈશ્વરસ્તુતિ-સ્તવન-આરાધન-ઉપાસના-મુણ્ડીતન)

‘અલખ લેહુ લાગી રે, જાગીને જોયું મેં ઘટમાં.’

પ્રબળ પ્રભાવ—જીવનની અનેક ઘડીઓમાં પ્રભુભજનની ઘડી અમૂલ્ય છે. ઈશ્વરના નામનું સ્મરણ તથા તેના ગુણનું ગાન કરવાથી મન ઈશ્વર તરફ વળે છે અને દૈવી સંપત્તિના અલૌકિક ગુણોનો અવિર્ભાવ થાય છે.

આપણી આજીઆજીનું વાતાવરણ પવિત્ર બને છે, પ્રતિકુળતા દૂર થાય છે અને અનુકુળતા આવી મળે છે તથા આગળ વધવાના અધિકારી થઈ શકીએ છીએ.

વિભાવ જમ્ સ્વભાવમાં લીન થવાય છે અને આસ્તિકતા અનુભવાય છે; વળી આપણને કોઈ સમર્થ પુરૂષની ઓથ છે એવું ભાન થઈ હોંમત આવે છે.

આત્માનુભવ અગર ઈશ્વર પ્રત્યેના અનુરાગની વૃત્તિ એ એક દિવ્ય વસ્તુ છે; જ્યાં સુધી જગતમાં પ્રાર્થના છે, ત્યાં સુધી આરામ ને

શાંતિ છે. હંસ જેમ નીર અને ક્ષીર જુદાં કરે છે; તેમ આપણા આત્મા સાથે જે કર્મ લાગ્યાં છે, તે પ્રાર્થનાથી દૂર થાય છે.

જેમ સૂર્ય સામે અંધકાર ટકી શકતો નથી, તેમ પ્રાર્થના સામે દુઃખ ટકી શકતું નથી. જે હૃદયમાં પરમાત્માનું ધ્યાન સ્થાયી હોય તો દુર્વાસના પેદા થઇ જ ન શકે.

ભક્તિ એ મુક્તિની સહેલામાં સહેલી યુક્તિ છે, તેના વડે સમક્તિ નિર્માણ થાય છે અને જઘન્ય કર્મની કોડું ખપે છે તથા ઉત્કૃષ્ટ રસ ઉપજે તો જીવ તિર્થંકર નામ ગોત્ર ઉપાર્જવાને શક્તિમાન બને છે.

જેનું ચિંતન કરવામાં આવે તેના જેવા થઈ શકાય છે; એ સંબંધમાં એક સંત મહાત્માએ કહ્યું છે કે—‘જન થઈ જનવર આરાધે, તે સહી જનવર હોવેજ.’ આવો પ્રમળ પ્રભાવ પ્રભુ ભક્તિનો છે.

આ સર્વ હકીકત ઉપરથી સ્પષ્ટ સમજાય તેવું છે કે આત્મ કલ્યાણને માટે પ્રભુ ભજન એ અદ્વત્ત ને ઉત્તમ સાધન છે. સમગ્ર મન વચન કાયાના યોગોનું પ્રવર્તન બને તેટલું તેમાં જ થાય એ શ્રેયસ્કર છે; વિશેષ ન બને તો દિન પ્રત્યે માત્ર બે ઘડીજ પણ સાંસારિક સધળી પ્રવૃત્તિઓથી અલગ થઈ અનન્ય ભાવે પ્રભુ ભક્તિ કરવી, અર્થાત્ ઈશ્વરના સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું તથા તેમના ગુણગ્રામ કરવા; જે પરમ લાભનું કારણ થવા અવશ્ય સંભવ છે કહ્યું છે કે—‘એક ઘડી અધિ ઘડી આધિમાંથી આધ, ભક્તિ શ્રી જીતરાજની કટે કાટિ અપરાધ.’ અસ્તુ.

પ્રાર્થનાના વિવિધ પ્રસંગોએ ભારે ઉપયોગી થાય
તેવાં મંગળમય કાવ્યો

(૧)

સિદ્ધ પરમાત્માની સ્તુતિ.

[હરિગિત છંદમાં ગવાય છે]

તુમ્હે તરણ તારણ, દુઃખ નિવારણ, ભવિક જીવ આરાધનઃ
શ્રી નાભીનંદન, જગત વંદન—નમો સિદ્ધ નિરંજન
જગત ભુષણ, વિગત દુષણ, પ્રણવ પ્રાણ નિરૂપક,
ધ્યાન રૂપ અનોપ ઉપમ—નમો.

ગગન મંડળ મુક્તિ પદમં, સર્વ ઉર્ધ્વ નિવાસિન,
જ્ઞાન જ્યોતિ અનંત રાજે—નમો.

અજ્ઞાન નિદ્રા વિગત વેદન, દલિત મોહ નિરાશુષં;
નામ ગોત્ર નિરંતરાય—નમો.

વિકટ ક્રોધા માન યોદ્ધા, માયા લોભ વિસર્જન,
રાગદ્વેષ વિમર્દ અંકુર—નમો.

વિમળ કેવળજ્ઞાન લોચન, ધ્યાન શુકલ સમીરિત;
યોગીના અતિ ગમ્ય રૂપ—નમો.

- યોગને સમોસરણ મુદ્રા, ધરી પથ્યંકાસનં;
સર્વ દિસે તેજ રૂપં—નમો. ૭
- જગત જીનકે દાસ દાસી, તાસ આસ નિરાસનં,
ચંદ્રપેં પરમાનંદ રૂપં—નમો, ૮
- સ્વસમય સમક્ષિત દ્રષ્ટિ જિનકી, સોએ યોગી અયોગીકં;
દેખતામાં દીન હોવે—નમો. ૯
- તિર્થ સિદ્ધા, અતિર્થ સિદ્ધા, ભેદ પંચ દસાધિકં;
સર્વ કર્મ વિમુક્ત ચૈતન—નમો. ૧૦
- ચંદ્ર સૂર્ય દિપ મણિકી, જ્યોતિ તે ન ઉલંઘિતં;
તે જ્યોતિથી અપરંમ જ્યોતિ—નમો. ૧૧
- એક માંહિ અનેક રાજે, અનેક માંહિ એકિકં;
એક અનેકકી નાંહિ સંખ્યા—નમો. ૧૨
- અજર અમર અલક્ષ અનંતર, નિરાકાર નિરંજનં;
પરિપ્રક્ષ જ્ઞાન અનંત દર્શન—નમો. ૧૩
- અતુલ સુખકી લહેરમેં; પ્રભુ દીન રહે નિરંતરં;
ધર્મધ્યાનથી સિદ્ધ દર્શન—નમો. ૧૪
- ધ્યાન ધુપં, મનઃપુષ્પં, પંચેન્દ્રિ હુતાશનં,
ક્ષમા જાપ સંતોષ પુષ્પ, પુજે દેવ નિરંજનં. ૧૫
- તુમ્હે મુક્તિ દાતા, કર્મ ધાતા, દીન જાણી દયા કરો;
સિદ્ધાર્થ નંદન, જગત વંદન, મહાવીર જીનેશ્વરં. ૧૬

શ્રી શાંતિનાથરવામીનો છંદ.

- શારદામાય નમું શિરનામી, હું ગુણ ગાઉં ત્રિભુવન કે સ્વામી;
શાંતિ શાંતિ જપે સખ કેઇ, તે ઘેર શાંતિ સદા સુખ હોઇ. ૧
- શાંતિ જપી જે કીજે કામ, સોહી કામ હોવે અભિરામ;
શાંતિ જપી પરદેશ સિધાવે, તે કુશળે કમળા લેઈ આવે. ૨
- ગર્ભ થકી પ્રભુ મારી નિવારી, શાંતિજી નામ દીયો હિતકારી;
જે નર શાંતિ તણા ગુણ ગાવે. ઋષિ અચિંતી તે નર પાવે. ૩
- જે નરકું પ્રભુ શાંતિ સહાઈ, તે નરકું કછુ આરતિ નાહિ;
જે કછુ વંછે સોહીજ પુરે, દુઃખ દારિદ્ર મિથ્યા મતિ ચુરે. ૪
- અલખ નિરંજન જ્યોત પ્રકાશી, ઘટ ઘટ ભિતરકે પ્રભુવાસી;
સ્વામી સ્વરૂપ કહ્યું નવિ જાય, કહેતાં મુજ મન અચરીજ થાય. ૫
- હાર દાયે સખહી હથિયારા, જીત્યા મોહ તણા દળ સારા;
નારી તજીશિવસું રંગ રાચ્યો, રાજ તજ્યું પણ સાહિબ સાચો. ૬
- મહા બળવંત કહીજે દેવા, કાયર કુથું એક હણેવા;
રિદ્ધિ સખળ પ્રભુ પાસ લહી જે, ભિક્ષા આહારી નામ કહી જે. ૭
- નિંદક પૂજકકું સમ ભાયક, પણ સેવકકું હે સદા સુખદાયક;
તજી પરિગૃહ હુવા જગનાયક, નામ અતિથિ સર્વે સિદ્ધિલાયક. ૮
- શત્રુમિત્ર સમ ચિત્ત ગણી જે, નામ દેવ અરિહંત ભણી જે;
સકળ જીવ હિતવંત કહી જે, સેવક જાણી મહાપદ દીજે. ૯

સાયર જેસા હોત ગંભીરા, દુષણ એક ન માંહે શરીરા;
 મેરૂ અચળ જિમ અંતરજામી, પણ ન રહે પ્રભુ એકણ ઠામી. ૧૦
 લોક કહે જિનજી સખ દેખે, પણ સુપનાંતર કખહુ ન પેખે;
 રીસ વિના ખાવીશ પરીસા, સેના છતી તે જગદીશા. ૧૧
 માન વિના જગ આણુ મનાઈ, માયા વિના શિવસું લયલાઈ;
 લોભ વિના ગુણ રાશિ ગૃહી જે, ભિક્ષુભાવે ત્રિગડો સેવી જે. ૧૨
 નિગ્રંથપણે શિરછત્ર ધરાવે, નામ યતિ પણ ચમર ઢળાવે;
 અભયદાન દાતા સુખ કારણ, આગળ ચક્ર ચાલે અરિદારણ. ૧૩
 શ્રી જીનરાજ દયાળ ભણી જે, કર્મ સવેકો મૂળ ખણી જે;
 ચઉવિહ સંઘહ તિરથ થાપે, લચ્છી ઘણી દેખે નવિ આપે. ૧૪
 વિનયવંત ભગવંત કહાવે, નાંહી કીસીકું શિશ નમાવે;
 અકંચનકો ખીરૂદ ધરાવે, પણ સોવનપદ પંકજ ઠાવે. ૧૫
 રાગ નહિ પણ સેવક તારે, દ્વેષ નહિ નિગુણા સંગ વારે;
 તજી આરંભ નિજ આતમ ધ્યાવે, શિવ રમણીકો સાથ ચલાવે. ૧૬
 તેરો મહિમા અદ્ભૂત કહી જે, તેરા ગુણકો પાર ના લીજે;
 તું પ્રભુ સમરથ સાહેબ મેરા, હું મન મોહન સેવક તેરા. ૧૭
 તું રે ત્રિલોક તણો પ્રતિપાળ, હું રે અનાથ ને તું રે દયાળ;
 તું શરણાગત રાખણુ ધીરા, તું પ્રભુ તારક છે વડવીરા. ૧૮
 તુંહિ સમેા ખડભાગજ પાયો, તો મેરો કાજ ચડયો રે સવાયો;
 કરજોડી પ્રભુ વિનવું તમસું, કરો કૃપા જીનવરજી અમશું. ૧૯
 જન્મમરણના લય નિવારો, ભવસાગરથી પાર ઉતારો;
 શ્રી હૃત્થિણાપુર મંડણુ સોહો, ત્યાં શ્રીશાંતિ સદા મન મોહો. ૨૦

પદ્મસાગર ગુરુરાય પસાયા, શ્રી ગુણસાગર કહે મન ભાયા;
જે નરનારી એક ચિત્ત ગાવે, તે મન વાંછિત નિશ્ચે પાવે. ૨૧

●

(૩)

શ્રી મહાવીરસ્વામીનો છંદ

શ્રી સિદ્ધારથ કુળ શણુગાર, ત્રિશલાદેવી સુત જગ આધાર;
શેભે સુંદર સોવનવાન, શરણુ તમારું શ્રી વર્ધમાન. ૧
તુમ નામે લહિયે સંપદા. તુમ નામે મન વાંછિત મુદા;
તુમ નામે લહિયે સનમાન, શરણુ તમારું શ્રી વર્ધમાન. ૨
દુર્જન દુષ્ટ વૈરી વિકરાળ, તુમ નામે નાસે તતકાળ,
તુમ નામે દિન દિન કલ્યાણુ, શરણુ તમારું શ્રી વર્ધમાન ૩
તુમ નામે નાવે આપદા, ભૂત પ્રેત વ્યંતર નહિ કદા,
રોગ શોક ચિંતા નવિ જાણુ, શરણુ તમારું શ્રી વર્ધમાન. ૪
બ્રહ્મદિક પીડા નવિ કરે, નામ તમારું જે અનુસરે;
ધર્મસિંહ મુનિ ભાવ પ્રધાન, શરણુ તમારું શ્રી વર્ધમાન. ૫

●

(૪)

પ્રભુ પ્રાર્થના

[રાગ-છે જન પાલક, ટાળક દુઃખનો]

પરમાત્મ પ્રભુ કરૂણા કરશે ! આ નમ્ર અરજ મુજ ઉર ધરશે !
હે નિરંજન નિરાકાર ! સૌને આપ તણો આધાર;

વંદન કરું હું વારંવાર; અંતર ઠામ વિષે ઠરશે !

પ્રભુ ! અંતર ઠામ વિષે ઠરશે—પરમાત્મ.

સિદ્ધ ક્ષેત્રમાં છે તમ વાસ, જ્ઞાન દર્શનો પ્રબળ પ્રકાશ;
અભ્યંતરની એ અરદાસ, ભાવ ભલા હૃદયે ભરશે !

પ્રભુ ! ભાવ ભલા હૃદયે ભરશે—પરમાત્મ.

અવિનાશી છો આત્મ સ્વરૂપ, ભજે તમેને ભારે ભૂપ
અગણિત તમમાં ગુણ અનૂપ, અરિષ્ટ મારું આવરશે !

પ્રભુ ! અરિષ્ટ મારું આવરશે—પરમાત્મ.

સ્તવન તમારું સેવક ગાય, શ્રી જીન સ્નેહે કરશે સાહય;
ઈચ્છા છે એ અંતરમાં હય, ભયહારી ભવ દુઃખ હરશે !

પ્રભુ ! ભયહારી ભવ દુઃખ હરશે—પરમાત્મ.

કીર.

●

(૫)

પ્રકાશની યાત્રના

[રાગ-હરિગીત છંદની ચાલ.]

હે ! વીર પ્રભુજી આ સમે; તમે વીર જ્યોતિ જગાવજો;
મુજ અખુજ સરખા હૃદયમાં, પ્રભુ અલખ જ્યોતિ જગાવજો,
ખહુ કાળથી ભવ રણ વિષે, સમજણ વિના દુઃખીયો કરું;
દીન દાસનું એ દુઃખ દળવા સમ્મત^૧ જ્યોતિ જગાવજો-હે વીર.

અજ્ઞાનતા વશ થઈ રહ્યો, ગુલામ છેક વિભાવનો;
 ખૂરી દશાથી છુટવા, સદ્જ્ઞાન જ્યોતિ જગાવજો,
 વળી વેર ઝેર વિરોધની, વિષજ્ઞાણથી જ બચાવજો,
 કલ્યાણ સૌનું ચિત્ત એ, સદ્ભાવ જ્યોતિ જગાવજો.—હે વીર.

(૬)

અરિહંતદેવનું સ્તવન

[રાગ—ગુમાનીના ઘેલા રે, આવરદા તો વહી ગઈ રે;]

અરિહંત દેવારે! સેવા વંધુ તાહેરી રે;

રાખો મને ચરણ કમળમાં રે શ્યામ !

મોહન મીઠા રે! તુમને દીઠા થકે રે;

પુલ્યો મારા ડામાં, હરખ આરામ—અરિહંત ૧

જીન લટકાળારે! માળા જપું તાહેરી રે,

લાગી મુને તુમ થકી, અવિહટ પ્રીત;

અંતરજામીરે! સ્વામી સાચા ઓળખ્યા રે,

મળ્યો મુને મરણ નિવારણ મિત—અરિહંત ૨

છેલ છખીલારે! ઢીલાં કરો કર્મને રે,

કાપો મારા ભવ બંધનના રે પાસ !

આશ ઘણી છે રે, દાસને દિલે વસોરે !

આપો મુને ચરણકમળનો નિવાસ—અરિહંત ૩

જગત્તથી ન્યારારે, પ્યારા મારા સાહેબા રે !

વિષયના ત્યાગી, વિષુધ વિતરાગ;

અનુપમ જ્ઞાની રે, છાની નહિ વાતડી રે,

મનડા સંશયના, કરણ વિભાગ—અરિહંત ૪

દુનિયામાં દુજો રે, દેવ જાયું નહિ રે,

હવે મુને હીરલો, લાધ્યો રે હાથ;

સુરતરૂ ઉગ્યો રે, મારે આંગણે રે,

લેટ્યો મને ત્રણ જગતનો નાથ—અરિહંત ૫

અતિશય ધારી રે ! વારી જાઉં વાલહારે,

• તુમ ગુણ ગાતાં, નાવે રે પાર;

પાહાડ તરૂથી રે, કૂળ કેમ લઈ શકે રે ?

વામન પુરૂષ તે, બાંહ્ય પસાર—અરિહંત. ૬

ઉદ્ધિ ઉલંઘેરે; કવણ ભૂજ થકી રે ?

કોણ કરે મહિયળ કેરૂંરે માપ;

નલ કોણ ગૃહેરે, બળવંત બાથમાં રે,

બહુ ગુણ ધારી, માહારા બાપ !—અરિહંત ૭

દુરલભ સ્વામીરે ! તુમને આરાધવા રે,

કેમ કરી પામું, તુમચો પાર ?

રૂપિ ઓડીદાસ રે, એણીપેરે વિનવે રે,

તમે મારા, આતમના આધાર—અરિહંત ૮

ધશ્વિર સ્તુતિ.

હોહરા

- હે પ્રભુ ! હે પ્રભુ ! શું કહું ? દીનાનાથ દયાળ,
હું તો દોષ અનંતનું, ભાજન છું કર્ણાળ ! ૧
- શુદ્ધ ભાવ મુજમાં નથી, નથી અંતર શુદ્ધ રૂપ;
નથી લઘુતા કે દીનતા, શું કહું પરમ સ્વરૂપ ? ૨
- નથી આજ્ઞા ગુરુદેવની, અચલ કરી ઉરમાંહી;
આપ તણે વિશ્વાસ દ્રઢ, ને પરમાદર નાંહી. ૩
- કેવળ કર્ણા મૂર્તિ છે, દીનબંધુ દીન નાથ;
પાપી પરમ અનાથ છું, થડો પ્રભુજી હાથ. ૪
- અનંત કાળથી આથડયો, વિના ભાન ભગવાન !
સેવ્યા નહિ ગુરુ સંતને, મૂક્યું નહિ અભિમાન. ૫
- સંત ચરણ આશ્રય વિના, સાધન ક્યાં અનેક;
પાર ન તેથી પામીયો, ઉગ્યો ન અંશ વિવેક. ૬
- સહુ સાધન બંધન થયાં, રહ્યો ન કોઈ ઉપાય;
સત્ સાધન સમજ્યો નહિ; ત્યાં બંધન શું જાય ? ૭
- પ્રભુ પ્રભુ લય લાગી નહિ, પડ્યો ન સદ્ગુરુ પાંચ;
દીઠા નહિ નિજ દોષ તો, તરિયે કોણ ઉપાય ? ૮
- અધમાધમ અધિકો વળી, સકળ જગતમાં હુંય;
એ નિશ્ચય આવ્યા વિના, સાધન કરશે શુંય ? ૯

પડી પડી તુજ પદ પંકજે, ફરી ફરી માગું એજ;
સદ્ગુરુ સંત સ્વરૂપ તુજ, એ દઢતા કરી દેજ. ૧૦

શ્રીમદ્ રાજચંદ્ર

•

(૮)

વિજેતા પ્રભુવીર

[રાગ-માઠ (ગુજવંતી ગુજરાત) એ લય]

જયવંતા પ્રભુવીર, હમારા જયવંતા પ્રભુવીર;
શાસન નાયક ધીર, હમારા જયવંતા પ્રભુવીર—એ ટેક.
શાસ્ત્ર સરોવર સરસ આપનું, તત્ત્વ રસે ભરપુર;
તેમાં ન્હાતાં તરતાં નિત્યે, શુદ્ધ થાય અમ ઉર—હમારા.
સાત્ત્વિક ભાવે જે પ્રકાશ્યું, વાસ્તવિક તત્ત્વ સ્વરૂપ;
આસ્તિકતમાં રમિયે તેથી, આનંદ થાય અનૂપ—હમારા.
આપ પ્રકાશિત જ્ઞાન ખગીચે, ખીલ્યાં છે બહુ પુલ;
સુગંધ સમિરની સરસ દહેરથી, અમે છઈએ મશગુલ—હમારા.
આપ વિશાળ વિચાર ભૂમિયે, ઉછર્યાં કલ્પ અંકુર;
રસભર તેનાં ફૂલ ચાખીને, રહેશું આપ હજુર—હમારા,
નામ આપનું નિશદ્દિન ખ્યારું, રમી રહું અમ ઉર;
તેની ખાતર પ્રાણ અર્પવા, અમે છીએ મંજૂર—હમારા.
માર્ગ ખતાવા અમ ઉપર જે, કર્યો મહા ઉપકાર;
અર્પણ કરીએ સર્વ તથાપિ, થાય ન પ્રત્યુપકાર—હમારા.

અરણ્ય આપનાં શરણુ હમારે, જન્મ મરણુ ભય દૂર;
લેખી ચાતક 'રત્નચંદ્ર' જ્યમ, તમ દર્શન આતુર-હમારા;
પંડિત મુનિશ્રી રત્નચંદ્રજી

(૯)

પ્રભુ પાસે ગફલતની ગોફતેગો

રાગ—પ્રભાતિ

જગતના તાત હું વાત મુજ શું કરું ?
પ્રગટ કરતાં પ્રભુ લાજ આવે;
ઉંઘ આળસ અને આહારની અધિકતા,
સ્વાદીલાં ભોજનો રોજ ભાવે—જગ.
કાયા દુઃખ કારણી, માયા મોહ ધારણી,
તે છતાં તેહની લેહ લાગી.
કપટને કેળવ્યું, ધન બહુ મેળવ્યું,
તોય પણ ભૂખ નહી લેશ ભાગી—જગ.
આશાને તૃષ્ણા ઉર ભરપુર છે,
ભારી ચિંતાતાણું જોર ચિત્તે;
આકાશ પાતાળના ઘાટ ઘડતો રહું,
શાંતિ વળતી નથી કોઈ રીતે—જગ.
મોંધેરું જીવન તે આમ વહી જાય છે.
આત્મનું શ્રેય નથી કાંઈ થાતું;

પુણ્યના કામમાં લક્ષ નથી લાગતું,
 ખૂબ વધતું જતું પાપ ખાતું—જગ.
 જગત સુહાવના, પતિતના પાવના,
 સ્વામી છે આપનું નામ સાચું,
 ભવદ્ધિ તારવા, કલેશ નિવારવા,
 ઇશ ! હું આપનું શરણ ચાચું—જગ.

(૧૦)

પાપોની માફી માટે ઇશ્વરને આર્જવના

[લક્ષિત છંદ]

પરમ દેવનો, દેવ તું ખરો,
 ધરમ તાહરો, મેં નથી કર્યો; ૧
 ભરમમાં ભમ્યો, તું નવિં ગમ્યો,
 કરમ પાસમાં, હું અતિ દમ્યો, ૨
 ગરીબ પ્રાણીનાં, પ્રાણ મેં હણ્યાં,
 તરસ થાવરો, જીવ ના ગણ્યાં. ૩
 થરર ધ્રજતા, મોતથી ડરી;
 અરર ! ઐહની, ઘાત મેં કરી; ૪
 સદસભા જઈ, જુઠં ખોલીઓ,
 ધરમી જીવનો, મર્મ ખોલિયો. ૫

સદગુણી	શિરે,	આળ	આપિયાં,	
અરર	પાપના,	પંથ	ધાપિયા.	૬
અદત્તાદાનથી,	હું	નથી	ડર્યો,	
પરધનો	હરી,	કેર	મેં	કર્યો. ૭
તસકરો	તણાં,	તાનમાં	ચડ્યો,	
અરર !	પાપના,	પુંજમાં	પડ્યો.	૮
રમણીરંગમાં,	અંગ	ઉલસ્યું;		
વિષય	સુખમાં,	ચિત્તડું	વસ્યું.	૯
શિયલ	ભંગનો,	દોષ	ના	ગણ્યો,
અરર !	હાય રે,	બાહુરો	બણ્યો.	૧૦
અધિર	દામમાં,	હું	રહ્યો	અડી,
ધરમ	વાતતો,	ચિત્ત	ના	ચડી. ૧૧
ઉધત	મોહમાં,	હું	થયો	અતિ,
અરર !	માહરી,	શી	થશે	ગતિ ? ૧૨
કરૂર	ભાવથી,	કોધ	મેં	ગૃહ્યો,
સજ્જન	દુહવી.	રોષમાં	રહ્યો.	૧૩
સરવ	જનથી,	સંપ	છોડિયો,	
તરણુ	તોલથી,	તુચ્છ	હું	થયો. ૧૪
મચ્છર	મનથી,	મેં	બહુ	કર્યો,
મમત	ભાવથી,	હું	અતિ	ભર્યો. ૧૫
મદ	છકે	ચડ્યો,	માનમાં	અડ્યો,
વિનય	ના	કર્યો,	ગર્વમાં	પડ્યો. ૧૬

દગલખાજીએ, હું ખડુ રમ્યો,
કપટ કુડમાં, કાળ નિગમ્યો. ૧૭

મુખ મીઠું લવી, સૃષ્ટિ ભોળવી,
અરર ! કેમ રે, ભૂલશે ભવી. ૧૮

ધન હીરાકણી, મોતી ને મણિ,
અખુર આથનો, હું થયો ધણી. ૧૯

અધિક આશ તો, અંતરે ધણી,
અરર ! લોભને, ના શક્યો હણી. ૨૦

મગન મનથી, સાજનો પરે,
હિત ઘણું ધરી, પોંખો આખરે. ૨૧

તરકટી તણા, કંઠમાં કસ્યો,
અરર ! રાગથી, ના લહ્યો કસ્યો. ૨૨

દિલ ડૂબી રહ્યું; દ્વેષ દર્દમાં,
ગુણ નવિ ગણ્યા, મેરી મર્દમાં. ૨૩

અરુણ આંખડી, રોષથી ભરી,
અરર ! સર્વનો, હું થયો અરિ. ૨૪

નિજ કુટુંબને, નાતબાતમાં
વઢી પડ્યો હું તો, વાત વાતમાં. ૨૫

અખુજ આતમા, ઘાતમાં ઘડ્યો,
અરર ! કલેશથી, કૂપમાં પડ્યો. ૨૬

અણહુતાં દીયાં, આળ અન્યને,
અલિક ઓચરી, મેળ્યું ધનને. ૨૭

સદગુરુ તણો;	સંગ ના કર્યો,	
અરર પાપથી,	પિંડ મેં ભર્યો.	૨૮
પરની ચોવટે,	ચુગલી કરી,	
નૃપ સભા જુઠી,	સાહેલી ભરી.	૨૯
પિસુન ધૂતિ હું,	લાંચ લાલચી,	
પશુપણે રહ્યો,	પાપમાં પચી.	૩૦
પર પૂઠે પરા,	દોષ દાખવા,	
જશ તણો ઘણો,	સ્વાદ ચાખવા.	૩૧
રહસ્ય વાત તો,	મેં કરી છતી,	
ભવ અરણ્યમાં,	હું રહ્યો અતિ.	૩૨
અધમ કામમાં,	હર્ષ મેં ધર્યો,	
ધરમ ધ્યાનમાં,	અમૃતે ભર્યો.	૩૩
દુરગુણે રચ્યો,	મોહમાં મચ્યો,	
અરર ! કર્મનાં	નરતમાં નચ્યો.	૩૪
છળ વિદ્યા કરી,	અર્થ સંચિયા,	
જૂઠ લવી ઘણું,	લોક વંચીયા.	૩૫
પતિત રાંકને,	છેતર્યાં બહુ,	
અરર ! પાપ હું,	કેટલાં કહું ?	૩૬
શરિર શોધતો,	મેં નવિ કર્યો,	
જડ પ્રસંગથી,	જૂઠમાં ફર્યો.	૩૭
શુદ્ધ વિચાર તો,	ચિત્ત ના ચડ્યો,	
મિછિત શબ્દ તો,	મુજને નડ્યો.	૩૮

કરમ વેરિયે, વીંટિયો મને,
કરગરી કરું, અર્જ જનને. ૩૯

કર અહો પ્રભુ ! રાંક જાણીને,
હિલ દયા ધરો, મેર આણીને. ૪૦

તકસીરો ઘણી, કેા શકે ગણી ?
બગશિશો ગુના, જગતના ધણી.. ૪૧

રિઝ કરી ખરી, ત્રોડી ત્રાસને,
શરણ રાખજો, ખોડીદાસને. ૪૨

(૧૧)

પ્રભુનું શિતળ શરણુ યાચવા વિષે,

હોરી

પ્રભુ મેં તો આયા હું આપકે ઓરે, શરણાંગત સાર કરો રે-ટેક

મહા ભયાનક ભવ ઉદ્ધવી મેં, અષ્ટ કર્મ ઝકઝોરે,
પાપ અષ્ટાદશ તેરે કાઠીયા, દુરગત ભીતર દોરે;
દુઃખ અનંત ઉદે રે—પ્રભુ.

નર્ક મેં પર્મ અધર્મ કે કારક, કાગદ જ્યું તન કોરે;
છેદન ભેદન વેદન કરતે, કર્મ આશું કહા જોરે ?
બીનું ભુગતે નવિ છોરે—પ્રભુ.

સુક્ષ્મ બાદર ત્રસ થાવરમેં, દુઃખ નહિ ઠણું થોરે;
મનુષ્ય દેહમેં મોહ બંધાયો, કીને કર્મ અધોરે;
પ્રકાશું મેં પાપ કયું મોરે—પ્રભુ.

આયુકો વિત્ત કૃતાંત હરત હૈ, જરા જોખનકું ચોરે;
માત તાત સુત ભાત સજ્જન સખ, સ્વાર્થ ખીન ખીછોરે;
સંસારમેં સાર કીસો રે ?—પ્રભુ.

ભવસાગરમેંહીં ભટકત અટકત, કાળ અનંત ખીતો રે;
ખોડીદાસ આયો પ્રભુ શરણે, પતિતકો પાપ હરો રે;
સેવકકું ચિત્ત ધરો રે—પ્રભુ.

(૧૨)

ધૃશ્વર સ્તવન

રાગ—ગજલ તાલ—ધમાલ

શરણમેં આ પડા તેરી, પ્રભુ મુજકો ભુલાના ના—ટેક.
તેરાહિ નામ દુનિયામેં, પતિત પાવન સખી જાને;
દેખકર દોષકો મેરે, નજર મુજસે હટાના ના—શરણમેં.
કાલકી હૈ નદી વહેતી, વહાં જતા હું ધારામેં;
ગૃહી લે હાથ અખ મેરા, જરા દેરી લગાના ના—શરણમેં.
જગતમેં ભકત બહુ તેરે, કરે સ્મરણ સદા મનમેં;
જાનકર દાસ દાસનકા, મુજે ઉનસે છુડાના ના—શરણમેં.
તેરા હૈ રૂપ અવિનાશી; ભરા હૈ પૂર્ણ આલમમેં;
બદ્ધાનંદ નૈનસે મેરે, કબહુ છિપાના ના—શરણમેં.

કળ નળ થવા વિષે પ્રભુ પ્રાર્થના

ભુજંગી ઇંદ

અહો ! દેવ હું તો સદા દાસ તારો,
 પ્રભુ ! તું મને પ્રાણથી પૂર્ણ બ્યારો;
 મને આપ અત્યંત આનંદ આપો,
 કૃપાનાથ માફ મહાકળ કાપો. (૧)

પુરો હું બુરો પ્રાણી છું છેક પાપી,
 તમે તો દયાવંત દિસો તથાપિ;
 છુટે પાપ ને આપની છાપ છાપો,

કૃપાનાથ માફ મહાકળ કાપો. (૨)
 મને આજ આ આપદથી ઉગારો,
 તમે શોક સિંધુ થકી સઘ તારો,
 પ્રભુજી કરો આ પ્રલે સર્વ પાપો;

કૃપાનાથ માફ મહા કળ કાપો. (૩)
 ધરં અંતરે આપની એક આશા,
 ભણું આપ આગે દુઃખે દીન ભાષા,
 થવા માફ મારાં તમે પાપ માપો,
 કૃપાનાથ માફ મહા કળ કાપો. (૪)

ઉદારક મહાવીર

રાગ-કુમરી

ખિગરી^૧ કૈાન સુધારે, નાથ ખિન, ખિગરી કૈાન સુધારે રે ?
 શાસન નાયક સખ ગુન હાયક, વીતરાગ જિનરાયા રે;
 દાયક ક્ષાયક સમ્મત^૨ સુહંકર,^૩ તારક ખિરૂદ ધરાયા રે—
 ખિગરી.

સાધ સરોષી, હુવો, ચંડકોશી, પન્નગ પરમ દુઃખદાઈ રે;
 ડંખ દિયો તખ પ્રભુ પ્રતિભોધ્યો, દિયો સ્વર્ગ સુખદાઈ રે;—
 ખિગરી.

સતિ સુકુમાળા ચંદન બાળા, પગમેં જડ દિયા તાળાં રે,
 દીન દયાળા સંકટ ટાળ્યાં, કર દિયા ઝાકઝમાળા રે—
 ખિગરી.

ઈંદ્રભૂતિ અન્યમત મેલીને, જિનસેં બાદ મચાયા રે;
 મનકે સંશય મેટ^૪ દિયા તખ, ગણુધર પદવી પાચારે—
 ખિગરી.

મગધ દેશ નરનાથ નગીનો, નિયમ વૃત વિહીનો રે;
 શ્રેણિક નૃપકો નિજ પદ દીનો, આપ બરાબર કીનો રે—
 ખિગરી.

૧. બગડેલ બાજી. ૨ સમક્રિત. ૩ સુખ કરનાર. ૪ કોધી પ. મટાડી દીધો.

અર્જુનમાળી કરત સંહારી, ષટ નર ને એક નારી રે;
પ્રભુ ઊપકારી કર્મ વિહારી, કર દિયો ખેવો પારી રે—
ખિગરી.

સંયમસે ચલચિત્ત લયો તખ, પર ભવ ખાત સુનાઈ રે;
મેઘકુમરકો મન થીર કીનો, જાતિ સ્મરણુ ઊપજાઈ રે—
ખિગરી.

એમ સ્વામીજી આપ કૃપાથી, જીવ અનેક ઉદ્ધરિયા રે;
કિસ વિધ તારીફ કરી શકે કોઈ, સદ્ગુણુ સાગર ભરીયા રે—
ખિગરી.

શર્ણુ ગ્રહ્યું મેં સ્વામી તમારું, નિશદિન હૃદયે રહેજો રે;
ખોડીદાસ કર જોડી જાંપે, છેહ હવે નવ દેજો રે—ખિગરી.

[૧૫]

પંચ પરમેષ્ટિની આરતી.

આનંદ મંગળ કરું આરતી, સંત ચરણની સેવા,
શિવ સુખ કારણુ, વિઘ્ન વિહારણુ, પંચ પરમેષ્ટિ દેવા—આનંદ.
પહેલી આરતી અરિહંત દેવા, કર્મ ખપે તતખેવા,
ચોઠસ ઈંદ્ર કરે તુમ સેવા, વાણી અમૃત મેવા.—આનંદ.
ખીજી આરતી સિદ્ધ નિરંજન, ભંજન ભય ભવ કેરા;
ચિદાનંદ સુખ કંદ અખંડિત, મિટે ભવોભવ ફેરા.—આનંદ.

ત્રીજી આરતી શ્રી આચારજી, છત્રીશ ગુણ ગંભીરા;
 સંઘ શિરોમણિ, સોઢે દિનમણી, દીયે હિત બોધ અનેરા-આનંદ.
 ચોથી આરતી ઉપાધ્યાયજી, ભણે ભણાવે એવા;
 સૂત્ર અર્થ કરે તત્તેવા, સેવા કરે તસ દેવા.-આનંદ
 પંચમી આરતી સર્વ સાધુજી, ભારંડ પંખી જેવા;
 મહાવૃત પાળે દુષણ ટાળે, અવિચળ શિવ સુખ દેવા-આનંદ,
 ભાવ ધરીને ગાવે આરતી, પંચ પરમેષ્ઠિ દેવા;
 વિનયચંદ્ર મુનિ ગુણ ગાવે, દેવા શિવ સુખ મેવા-આનંદ.

સર ૨ ૭

આત્મબોધ

(જીવન શિખામણી—ઉપદેશ—આધ્યાસન)

“વાંચો આ વાત વિવેકની, વણજારા રે”

“નિજ આત્મ હિતને કાજ, શોધો ગુણ સારા રે”

આદર્શ ઉપકાર—અનાદિકાળથી પ્રમાદવશાત્ સંસારની મોહ-
જાળમાં જકડાએલા આત્માને નિજ સ્વરૂપનું જ્ઞાન થવા માટે
આત્મબોધની અતિશય આવશ્યકતા છે, તેના વડે સદ્ગુણ પ્રગટી
નીકળે છે. તથા હેય, રેય અને ઉપાદેયના વિવેકનો સાક્ષાત્કાર થાય છે.

સદ્વિચાર, સદ્વાણી અને સદ્વર્તનમાં પ્રેરનાર જો કોઈ હોય
તો તે આત્મોપદેશ જ છે. ખરેખર! એ અનુપમ ઉપચારથી અજ્ઞાન
અને મિથ્યાત્વનું બળ ઓછું થાય છે તથા વિષય કપાયો ઘટવા પામે છે.

શાસ્ત્ર પુરૂષોએ કહેલું છે કે:—આત્મબોધથી જ્ઞાન થાય છે અને
જ્ઞાનના પ્રભાવે હૃદયમાં ભક્તિ, પ્રેમ અને દયાનાં ઝરણાં વહે છે;
ઉન્મત્તતા અલગ થઈ સમતાગુણની પ્રાપ્તિ થાય છે તથા વીર પ્રણિત
માર્ગમાં વધારે ને વધારે દૃઢ થવાય છે. દુઃકામાં કહીએ તો મનુષ્યને

મનુષ્ય બનાવવાનું બલકે દેવ બનાવવાનું અદ્ભૂત સામર્થ્ય એમાં સમાયેલું છે.

જીવનમાં પવિત્રતા આપાંડ જળવાઈ રહેવા માટે અધ્યાત્મના એક ઉંડા અભ્યાસીએ ઉચ્ચારેલાં નીચે લખ્યાં બોધ વચનો સ્મૃતિમાં સદા તાજાંજ રહે એ આત્મ હિતાર્થે ઇચ્છવા જેવું છે.

“સાવધ મનવા ! વામ પ્રલોભનથી.”

“સાવધ મનવા ! વિષય દર્શન વિષથી.”

જેના વડે જીવને અધ્યાત્મનો અંતરગત ઉપદેશ સંપ્રાપ્ત થાય, તેવાં ઉત્તમ કેટલિનાં કાવ્યો.

(૧૬)

કષ્ટ કાળે ધૈય ધારવા ।વષે

ભુજંગી છંદ

સમે દુઃખને ધીર થઈ સર્વ સહેવું,

સદા રાજી રાજી રૂદેમાં રહેવું;

કદી હેબકી હામ હૈયે ન હારો,

ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ધૈય ધારો.

વિચારી જીઓ વિશ્વનો ખેલ કેવો,

ખરે ! મેહનો માંડવો હોય જેવો;

ઘડીમાં થનારો ઘડીમાં જનારો,

ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ધૈય ધારો.

મળે એક કાળે વિવાની વધાઈ,
 મળે એક કાળે મહા ભોગ ભાઈ;
 ન ચાલે સદા કાળ સારો નહારો,
 ઘણું કષ્ટ ઘણું ધૈર્ય ધારો.
 જતી હોય જો આખર એક કાળે,
 થતી હોય કાયા કદી ભંગ ભાલે;
 લખ્યું ભાવિમાં એમ આપે વિચારો,
 ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ધૈર્ય ધારો.
 જુઓ જાનકી રામરાજની રાણી,
 ખસે તેડીને રાવણે રોતી આણી;
 ધરી ધૈર્યને જોગ એવો ગુજર્યો,
 ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ધૈર્ય ધારો.
 સતી દ્રૌપદીને સભા મધ્ય આજ્યાં,
 પતિ દેખતાં પાપીએ વસ્ત્ર તાજ્યાં;
 તથાપિ ન તે તો તજ્યાં પ્રાણ ખ્યારો,
 ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ધૈર્ય ધારો.
 પીડા ભૂપ પામ્યો હરિશ્ચંદ્ર પૂરી,
 જીવ્યો કષ્ટ કાળે કરીને મજૂરી;
 ખડા હાથી હોદે હતો ખેસનારો,
 ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ધૈર્ય ધારો.

ભલે ને ખીલે જીવ લેનાર જાગે,
 મરી છટતાં તો મહા પાપ લાગે;
 ખને ત્યાં સુધી તો ખચો આપ ચારો,
 ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ઘૈર્ય ધારો.
 કશી જુક્તિ ચાલે નહીં જ્યાં કદાપિ,
 દિલે ધારી જોવું ન રોવું તથાપિ;
 ભજે દેવ શાંતિ સજે એજ સારો,
 ઘણું કષ્ટ કાળે ઘણું ઘૈર્ય ધારો.

(૧૭)

પળનો પણ ભરસો નથી, માટે સુકૃત કરી લેવા વિષે

લાવણી

ખખર નહિ આ જુગમેં પલકી રે, ખખર નહિ આ જુગમેં પલકી;
 સુકૃત કરનાં હોયસો કરલે, કૌન જાને કલકી—એ ટેક.

યા દોસ્તિ હૈ જગત વાસકી, કાયા મંડલકી;
 સાસ ઉસાસ સમરલે સાહેબ, આયુ ઘટે પલકી—ખખર. ૧
 તારામંડળ રવિ ચંદ્રમા, સખ હે ચલનેકી;
 દિવસ ચારકા ચમત્કાર જયું, ખીજાલ ખાદલકી—ખખર. ૨

કુડ કપટ કર માયા જોડી, કર ખાતાં છલકી;
પાપ પોટલી શિર પર તેરે, કૈસે હોય હલકી.—ખખર. ૩

યા જુગ હે સુપનેકી માયા, જૈસે જુંદ જલકી;
વિણસતાં વાર નહિ લાગે, ખલક રહી ખલકી—ખખર. ૪

માત તાત ત્રયા સુત અંધવ, સખ જગ મતલખકી;
કાયા માયા હાટ હવેલી, એ તેરી કબકી ?—ખખર. ૫

મન માવત તન અંચળ હસ્તી, મસ્તિ હે ખળકી;
સતગુરુ અંકુશ ધરી શિર પર, ચલ મારગ સતકી—ખખર. ૬

જળ લગ હંસા રહે દેહમેં, ખુશીયાં મંગલકી;
હંસા છોડ ચલ્યા જળ દેહી, મટીયાં જંગલકી—ખખર. ૭

પર ઉપકાર સમો નહિ સુકૃત, ધર સમતા સુખકી;
પાપ મહા પરપ્રાણી પીડન, હર હિંસા દુઃખકી—ખખર. ૮

કોઈ ગોરા કોઈ કાલા પીલા, નયણે નિરખનકી;
એ દેખી મત રાચો પ્રાણી, રચના પુદ્ગલકી—ખખર. ૯

અનુભવ જ્ઞાને આતમ ખુઝી, કર ખાતાં ધરકી;
અમર પદ અરિહંતકું ધ્યાવો. પદવી અવિચલકી—ખખર. ૧૦

દયા ધરમ સાહેબકો સમરન, એ ખાતાં સતકી,
રાગદ્વેષ ઉપજે નહિ જનકું, બિનતી અખમલકી—ખખર. ૧૧

ભાવી પ્રમાણે બધું બને છે.

મુલથા છંદની ચાલ

જે લખ્યું ભાવીમાં તેમ બનતું બધું,
તે તણે બરબરે ફેક કરવો;
આપણે ચિંતવ્યો અર્થ કંઈ નવ સરે;
ઉગરે એક ઉદ્દેગ ધરવો—૧

હું કરું હું કરું એજ અજાનતા,
શકટનો ભાર જેમ શ્વાન તાણે,
સૃષ્ટિ મંડાણ છે સર્વ એણી પેરે,
જોગી જોગેશ્વરા ફેક જાણે—૨

નીપજે નરથી તો કોઈ ન દુઃખિયા રહે,
શત્રુ મારીને સૌ મિત્ર રાખે,
રાયને રંક કોઈ દ્રષ્ટે આવે નહિ,
ભવનપર ભવનપર છત્ર દાખે—૩

ઋતુલતા પત્ર, ફળ, પુલ આપે યથા,
માનવી મૂર્ખ મન વ્યર્થ શોચે;
જેહના ભાગ્યમાં જેહને જે લખ્યું,
તેહને તે સમે તેજ પહોંચે—૪

ગ્રંથ ગરબડ કરી વાત ન કરી ખરી,
 જેહને જે ગમે તેજ પૂજે;
 મન કર્મ વચનથી આપ માની લહે,
 સત્ય છે એજ મન એમ સૂઝે—૫
 સુખ સંસારી મિથ્યા કરી માનીએ,
 શ્યામ સ્મરણ વિના સર્વ કાચું;
 જુગલ કર જોડીને નરસૈયો એમ કહે,
 જન્મ પ્રતિજન્મ હરિને જ જાયું—૬

(૧૯)

કર્મની પ્રખળતા

જાગ—નાથ કેસેં ગજકો ખંધ છુડાયો.

સઘળી કર્મ તણી છે કમાઈ, સર્વે રચના એમાં સમાઈ—ટેક
 કર્મ તણો જ્યાં કોપ થયો ત્યાં, ચાલે નહિ ચતુરાઈ;
 રાજ્ય રિદ્ધિને વૈભવ સઘળો, વહાલાં જાય વીંટાઈ—સઘળીં
 રાજા હોય તે રંક બને છે, રંક કરે ઠકુરાઈ,
 ધનવંત નિર્ધન, નિર્ધન ધનવંત, બેસે છે મહેલ બનાઈ—સઘળીં
 વિષય ભરેલી વારાંગનાને, સાધન સહુ સુખદાઈ;
 શિયળ તણી ધરનાર સતીની, પાસે હોઈ ના પાઈ—સઘળીં
 પૈસો હોય તો પુત્ર મળે નહિ, દિલડું જાય દગાઈ,
 પુત્ર હોય તો પામરતાથી, ધાન જડે ન ધરાઈ—સઘળીં

પંડિત શાસ્ત્ર ભણેલ ભટકતા, ભૂતળ ઉપર ભાઈ,
 મુરખ જન જે માલ વિનાના, ખેડા તકીયા ખીછાઈ-સઘળીં
 ઘટમાં રહે છે ઘાટ ઘડેલા, જ્યારે આંખ મિંચાઈ,
 માન મિજાજ મમત મનડાંની, સહજે જાય સુકાઈ-સઘળીં
 તેમાટે કરવું પુરૂષારથ, છે આજે સરખાઈ,
 પરિણામે પુરૂષારથીઓની, સર્વથા થાય સવાઈ-સઘળીં
 સંતશિષ્ય

(૨૦)

દિવસે કરેલાં કામ, રાત્રે વિચારી જવા વિષે.

રાગ-દેશ.

રાત્રે રોજ વિચારો આજ, કમાયા શું અહીંરે,—ટેક
 કરવાનાં શ્યાં કર્મો કીધાં, અણુકરવાનાં શ્યાં તજી દીધાં;
 પાપ પુન્યમાં વધેલ બાબુ છે કઈરે ?—રાત્રે. ૧
 જે જે આજે નિશ્ચય કરીયા, અમલ વિષે કેવા તે ધરીયા;
 સુધારવાનું વિશેષ મારે ક્યાં જઈ રે ?—રાત્રે. ૨
 લેવાનું મેં શું શું લીધું, તજવાનું શું શું તજી દીધું;
 કઈ બાબુની કઈ કઈ ભૂતો, હજી રહીં રે ?—રાત્રે. ૩
 કરે કરે કરતાં નથી કાંઈ કરતો, ધ્યાન નાથનું હજી નથી ધરતો;
 વાતો કરતાં વેળા શુભ, જાએ વહી રે ?—રાત્રે. ૪

જન્મ ધર્યેછે જેના માટે, કશું કયું નહિ તેના માટે;
સંતશિષ્ય શું જવાબ આપીશ, ત્યાં જઈ રે ?—રાત્રે. ૫

●

(૨૧)

અજ્ઞાનીને સાચો રંગ ચડે નહિ.

—

રાગ-સારંગ હરિ ભજન વિના—એ હમ.

અજ્ઞાની જીવ, સંગ કરે પણ સાચો રંગ ચડે નહિ;
એમ દમે શરીર, પ્રભુ મળવાનો મારગ તોય જડે નહિ—ટેક.
જેમ પથ્થર પાણી નવ ફરસે, તેને ટાંકે તો અગ્નિ વરસે;
એવા શઠને પરિબ્રહ્મ કેમ દરસે ?—અજ્ઞાની. ૧
અવળાને સત્સંગ કેમ જરશે ? ઉંધે ઘડે ઉદક કેમ ભરશે ?
શુદ્ધ પાત્ર વિના રસ કેમ ઠરશે ?—અજ્ઞાની. ૨
જેમ મેડક પંકજ પાસ રહે, પણ કમળ તણી નવ ખાસ લહે;
પંકજની ખાસ તો ભ્રમર ગ્રહે—અજ્ઞાની. ૩
તરૂં ચંદનથી ચંદન જેવા, અને વાંસ એરંડ રહ્યા એવા;
જેને કાંઈ નહીં લેવા દેવા—અજ્ઞાની. ૪
એણે શાસ્ત્ર શ્રવણ ઘણું કીધું, પણ અંતરમાં ન કશું લીધું;
હજી હૃદયકમળ ન થયું સીધું—અજ્ઞાની. ૫
પ્રાતમ સમજણથી સુખ થાશે. જન્મ મરણનાં દુઃખ જાશે;
સાચું તે સમયે સમજાશે—અજ્ઞાની. ૬

●

૩૯

(૨૨)

સત્સંગ

લાવણી—(જે કોઈ પ્રેમ અંશ અવતરે)—ઐ રાહ.

સુરના મંડળમાં જો વીર, જાય તો થાય ધીર ગંભીર—ટેક;
સંત જનોની સમાજમાંથી, સુખદ મળે છે જ્ઞાન;
તિમિર દળે ને તેજ વધે છે, મૂર્ખ થાય વિદ્વાન—સુર.
પારસમણિનો સ્પર્શ થયાથી, લોહ કનક જેમ થાય;
જ્ઞાન સ્પર્શથી જડવત્ ચિત્ત તેમ, ચેતનમય બની જાય—સુર.
અકિક જાતના પથર ચળકે, જુઓ ધર્ષણે જ્ઞાત;
તો માનવ મન કેમ ન સુધરે, શ્રવણ કરી શુભ વાત—સુર.
પરમ ઔષધી રોગ મટાડે, આપે જીવિતદાન;
જ્ઞાનરૂપ તેમ સરસ દવાથી, મટે રોગ અજ્ઞાન—સુર.
અળ વસ્તુનો મોહ તજવી, અચળ જ્ઞાનમાં ભાવ;
ઉપદેશામૃત પાન કરાવે, એવો સંત સ્વભાવ—સુર.

●

(૨૩)

હિતબોધ

રાગ— તેં તો ઘટમાં ઘર ઝાંધું, વાલમ વરણાગિયા રે.
અદ્ય અવરને જાણી, તું ધિક્કારમાં રે—ટેક
પ્રાણુથકી પણ પરાર્થ પ્યારો, સમજી થા સ્વાસ્થથી ન્યારો
વિષમ દ્રષ્ટિ લવ વૃથા હવે વિસ્તારમાં રે —અદ્ય.

જગદિશ્વરનું ધ્યાન ધરીજો, ધર્મકર્મમાં પ્રીત કરીજો;
 કરી દુષ્ટતા સુખદ જન્મ આ હારમાં રે -અલ્પ.
 નાશવંત માની નિજ કાયા, મનથી જાણી મોહક માયા;
 પણ પણ જામાં કુડ કપટના દ્વારમાં રે -અલ્પ.
 દયા દાન શું દે છે છોડી ? સ્વાસ્થમાં લહેરીશી જોડી;
 અક્ષળ થવાનો એથી આ સંસારમાં રે -અલ્પ.
 ચિત્ત પરાયું જે દુખવશે, લાલ આંખ જો લેશ જણવશે;
 તો થશે ગણના હિંસકના અવતારમાં રે -અલ્પ.
 વેણુ કઠણ વદી કેમ સતાવે ? આમ અસુખ શાને ઉપજાવે ?
 વચન વિરોધી મુખમાંથી ઉચ્ચારમાં રે -અલ્પ,
 દુર્લભમાં દુર્લભ આ વાણી, ગૃહણુ કરીલે સુખદા જાણી;
 મનુષ્ય દેહ છે માટે રહેજે ભારમાં રે -અલ્પ.

(૨૪)

મરાણના ભય વિષે.

રાગ-ધોળ

આ તન રંગ પતંગ સરીખો, જતાં વાર ન લાગેજી;
 અસંખ્ય ગયા ધન સંપત્તિ મેલી, તારી નજરો આગેજી ૧
 અંગે તેલ પુલેલ લગાવે; માથે છોગાં ઘાલેજી;
 જોખન ધનતું જોર જણાવે, છાતી કાઢી આ લેજી. ૨

જેમ ઉંઢરડે દારૂ પીધો, મસ્તાનો થઈ ડાલેજી;
 મગરૂરીમાં અંગ મરોડે, જેમ તેમ મુખથી બોલેજી, ૩
 મનમાં જાણે મુજ સરીખો, રસીયો નહિ કોઈ રાગીજી;
 બહારે તાકી રહી બિલાડી, લેતાં વાર ન લાગેજી. ૪
 આજ કાલમાં હું તું કરતાં, જમડા પકડી જાશેજી,
 બ્રહ્માનંદ કહે ચેત અજાની, અંત ફજેતી થાશેજી. ૫

(૨૫)

જુદમ કરનાં છોડદો !

જુદમ કરનાં છોડદો, ખ્યારે પ્રભુકે વાસ્તે;
 કયેાં સતાતા હૈ કીસીકે ? દો દિનોકે વાસ્તે;
 કાટ કર ગરીબોકી ગરદન, ખૈર અપની માંગતા,
 દે જગહ ઇન્સાફ કે, દિલમેં ધણીકે વાસ્તે,
 કર ભલા હોગા ભલા, નેકીકા બદલા નેક હે;
 મત સતા હરગીજ કીસીકે, અપને ભલાકે વાસ્તે.

(૨૬)

ચેતે તો ચેતાવું તને રે.

રાગ-દેશ તાલ-લાગણી

ચેતે તો ચેતાવું તને રે, પામર પ્રાણી-ચેતે તો.
 સજી ઘરખાર સારું, મિથ્યા કહે છે મારું મારું;
 તેમાં નથી કશું તારું રે પામર ૧

- તારે હાથે વપરાશે, તેટલુંજ તારું થાશે;
ખીજું તો ખીજને જશે રે પામર ૨
- માખીઓએ મધ કીધું, ન ખાધું ન દાન લીધું;
લુંટનારે લુંટી લીધું રે પામર ૩
- શાહુકારીમાં સવાયો, લખપતિ તું લેખાયો;
કહે સાચું શું કમાયો રે પામર ૪
- કમાયો તું માલ કેવો, તારી સાથે આવે એવો;
અવેજ તપાસે તેવો રે પામર. ૫
- ખંખેરીને હાથ ખાલી, ઓચિંતાનું જવું ચાલી;
કરે માથાફૂટ ઠાલી રે પામર. ૬
- ખોળામાંથી ધન ખોયું, ધુળથી કપાળ ધોયું;
જાણપણું તારું જોયું રે પામર. ૭
- હજી છે હાથમાં ખાજી, કર તું પ્રભુને રાજી;
તારી મુડી થશે તાજી રે પામર. ૮
- હાથમાંથી ખાજી જશે, પછીથી પસ્તાવો થાશે;
કશું કરી ન શકાશે રે પામર. ૯
- પામ્યો નરતન સિદ્ધિ, તેની ન કિંમત કીધી;
મણી સાટે મેશ લીધી રે પામર. ૧૦
- મનનો વિચાર તારો, મનમાં રહી જનારો;
વળતી ન આવે વારો રે પામર ૧૧

નીકળ્યો આ શરીરથી, પછીથી તું માલેક નથો;
દલપત્તે હીધું કથી રે પામર. ૧૨

(૨૭)

આત્મ હિત યોધ.

રાગ—હરિ ભજન વિના દુઃખ દરિયા સંસારનો પાર ન આવે.

જીવ ઉન્માદી ! ધીરજ ધરીને,
સાંભળ હિતનો યોધ આ-ટેક.

તું આભ ઉંડળમાં લઇ કરતો,
અને લોહી તણું પાણી કરતો;
નથી ક્ષણ પણ થીર થઈ ઠરતો—જીવ. ૧

તું તારો સ્વાર્થ નિહાળે છે,
વળી અધર્મ રસ્તે ચાલે છે,
શીઠ ધૂળ નકામી ઘાલે છે—જીવ. ૨

તેં ડહાપણ તારે મન માન્યું;
છળ કપટ કરે છાતું છાતું,
નથી છુપું રજ પણ રહેવાનું—જીવ. ૩

તારે ભેજે ભરીયો છે ભુસો,
તને પલ પલમાં આવે ગુસ્સો,
છે જળરેલો જોખન જુસ્સો—જીવ. ૪

તું પરના હકને ખૂટે છે,
અને લાચારોને લૂટે છે,
પણ ભાગ્ય ભધું તુજ ખૂટે છે-જીવ. ૫

તું મોટા મહેલ રચાવે છે,
બહુ સુખનાં સાધન લાવે છે,
ત્યાં કાળ ઓચિંતો આવે છે-જીવ. ૬

નહિ આવે લક્ષ્મી કર વળગી,
તારી નારી પણ રહેશે અળગી,
જશે કાયા એકલડી સળગી-જીવ. ૭

તારું પાપ બધું તારે માથે,
સગું કેઈ નહિ આવે સાથે,
તારે જીવું છે ખાલી હાથે-જીવ. ૮

તને પસંદ છે તારી મહત્તા,
તું ઇચ્છે જગ જાહેર સત્તા,
થશે વસમા ખાવા ખૂબ ખત્તા-જીવ. ૯

તું સ્વાદી ભોજન જમનારો,
રમણીસું રંગે રમનારો,
અંતે દુઃખ દારૂણનો વારો-જીવ. ૧૦

જ્યારે આયુષ્યની દોરી તૂટી;
ત્યારે સાંધા સૌ જશે છુટી,
નહિ જડશે કેઈ જડી ખુટી-જીવ. ૧૧

હાડ હડીમનાં ખખડયાં છે,
રાખનાં હાળાં ગગડયાં છે,
જ્યારે મોત નગારાં વગડયાં છે-જીવ. ૧૨

જ્યાં સુધી પુન્ય કમાઈ છે,
ત્યાં સુધી તુજ સવાઈ છે,
નક્કી છેડે ભાઈ ભવાઈ છે-જીવ. ૧૩

તું અનંત ભવમાં અથડાયો,
ખડુ સુખ દુઃખનો વાયુ વાયો.
પણ તોય થયો નહિ હજી ડાહ્યો-જીવ. ૧૪

શુક કે' છે સમતા ધારી લે,
મમતાથી મનને વારી લે,
સહુ ભલ હવે સુધારી લે-જીવ. ૧૫

(૨૮)

ક્યારે સુધરવા ધાર્યું ?

રાગ-શુ' કહું કથની મારી રાજ.

ક્યારે સુધરવા ધાર્યું જાત ? ક્યારે સુધરવા ધાર્યું ?
જીવન છેક ગુજાર્યું જાત ! ક્યારે સુધરવા ધાર્યું ?—ટેક

પ્રિય સુખ આપણ, તેવું અવરને, એવું ન ઊર વિચાર્યું;
સત્યે સફળતા જાણી છતાંએ, અલિક નિત્ય ઉચાર્યું—જાત.

અણહકનું કદી નથી ઉધરતું, પચવ્યું તોય પરાયુ;
 ભોગ ભોગવતાં ભવેા વિતાવ્યા, હજુ ન દિલ ધરાયું-આત.
 અતિ આસક્તિ પરિચ્છે પરની, વિધ વિધ દળ વધાર્યું;
 ક્રોધની જવાળે જળે જળાવે, ઉપશમ જળ વિસાર્યું;-આત.
 મિથ્યા મનમાં માન ધરે શું ? જ્ઞાન પરમ કરી ન્યાડું;
 છળ કપટમાં શ્રેય ગણીને; પ્રચંચ જળ પ્રસાર્યું-આત.
 લોભથી લક્ષણ જાય સમૂળાં, સૂત્ર ન એહ સંભાર્યું;
 પારકી નિંદા આપ વડાઈ, પાપ તને તે ખ્યાડું-આત.
 રૂપેથી રાચી, નાચી રહેતાં, નથી તેં દિલને વાર્યું;
 સ્પર્ષને રસમાં શું લુપ્ધાયો ? ઉઠી જવું પરભાડું-આત.
 મૂકી દે મમતા, સજી લે સમતા, સાચું એ સુખનું ખાડું;
 હીત વચન એ કીર વહે છે, જો સમજાય તો સાડું-આત.

[૨૬]

ચેત ! ચેત !! નર ચેત !!!

હોહરા

- પરલોકે સુખ પામવા, કર સારો સંકેત,
 હજી ખાજી છે હાથમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૧
 ગાફલ રહીશ ગમાર તું, ફેાગટ થઈશ ક્ષેત;
 હવે જરૂર હોશિયાર થઈ, ચેત ચેત નર ચેત. ૨
 જોર કરીને જીતવું, ખરેખર રણખેત,
 દુશ્મન છે તુજ દેહમાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૩

- તન ધન તે તારાં નથી, નથી પ્રિયા પરણેત;
પાછળ સૌ રહેશે પડ્યાં, ચેત ચેત નર ચેત. ૪
- પ્રાણ જશે જ્યાં પિંડથી; પિંડ ગણાશે પ્રેત;
માટીમાં માટી થશે, ચેત ચેત નર ચેત. ૫
- રજકણ તારાં રખડશે, જેમ રખડતી રેત;
પછી નર તન પામીશ ક્યાં ? ચેત ચેત નર ચેત. ૬
- રહ્યા ન રાણા રાજ્યા, સુર નર મુનિ સમેત;
તું તો તરણા તુલ્ય છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૭
- કાળા કેશ મટી ગયા, સરવે બનીયા શ્વેત;
જોબન જોર જતું રહ્યું, ચેત ચેત નર ચેત. ૮
- માટે મનમાં સમજીને, વિચારીને કર વેત;
ક્યાંથી આવ્યો ક્યાં જવું, ચેત ચેત નર ચેત. ૯
- શુભ શિખામણ સમજીને, પ્રભુ સાથે કર હેત,
અંતે અવિચળ એજ છે, ચેત ચેત નર ચેત. ૧૦

(૩૦)

ભલાં થઈને ભલું કરજો.

ગમલ

- સમય સરખા નથી સહુના, સદા તડકા અને છાંયા;
વખત આવ્યે જરૂર વહાલાં, ભલાં થઈને ભલું કરજો. ૧

અમીને નયનમાં નાંખી, હૃદયમાં રહેમને રાખી; ૨
 કહેલાં કુવચન સાંખી, ભલાં થઈને ભણું કરજો.
 ભલાં છો તો ભલાં રહેજો, ખુરં થાવા નહિ દેજો;
 તમારાં દુશ્મનોનું પણ, ભલાં થઈને ભણું કરજો, ૩
 કંઈક કુકર્મ યોગેથી, રીખાતાં હોય રોગેથી;
 તમારો આશરો માગે, ભલાં થઈને ભણું કરજો. ૪
 ખીલ્યાં પુષ્પો ખરી જાયે, જનમ તેનું મરણ થાયે;
 ઉદયનો અસ્ત એ ન્યાયે, ભલાં થઈને ભણું કરજો. ૫
 કહું છું વાતને વહેલી, કરી લ્યો પાળને પહેલી;
 કહું આ સંતના શિષ્યે ભલાં થઈને ભણું કરજો! ૬

(૩૧)

ઉઘાડી રાખજો ખારી.

ગમલ

દુઃખી કે દહીંઓ કેઈ, ભૂલેલાં માર્ગ વાળાંને,
 વિસામો આપવા ધરની, ઉઘાડી રાખજો ખારી. ૧
 ગરીબની દાદ સાંભળવા, દુઃખીનાં દુઃખને દળવા;
 તમારા કર્ણનેત્રોની, ઉઘાડી રાખજો ખારી. ૨
 પ્રણયનો વાયરો વાવા, કુછંદી દુષ્ટ વા જાવા;
 તમારાં શુદ્ધ હૃદયોની, ઉઘાડી રાખજો ખારી. ૩

અતિ ઉજસ કરનારાં, તિમિરનો નાશ કરનારાં;
 કિરણને આવવા સારૂ, ઉઘાડી રાખજો ખારી. ૪
 થએલાં દુષ્ટ કર્મોનાં, છુટા જંજિરથી થાવા;
 જરા સત્કર્મની નાની ઉઘાડી રાખજો ખારી, ૫
 (સ્વ. પદ્મણી)

(૩૨)

દેહ નાશવંત જાણી, તેનો મોહ તજવા વિષે.

મન માયાના ધરનારા રે, જરા જોને તપાસી તારી કાયા;
 પૂછી જોને તું પંડિત પુરાણા રે, કોઈના અમર છે લેખ લખાણા.
 કાચી છે કાયાને માટીની માયા, છે માટીના મહેલ બનાયા;
 શાણા તો સમજી અલગ થયા, પણ બાળક બિચારા લપટાયા—
 રે મન.

લાખોની પાંખો ગઈ છે પિંખાઈ, જેની મૂછ પર લીંબુ ઠરાયા;
 કાળના કુવાડાથી કોણ બચ્યું ? ભલે રંક હોયે મહારાયા—
 રે મન.

સંધ્યાના જેવા રંગ સોનેરી, વંધ્યાને લાડ લડાયા;
 જોબન તન ધન તેવાં સમજવાં, પાણીમાંના પડછાયા—
 રે મન.

(ઉદયભાણુ નાટક)

મેાંધા માનવ ભવનો લાભ લેવા વિષે.

રાગ-પ્રભાતિ

ચોંપ કરી તમે ચેતો રે પ્રાણી, આ અવસર બહુ રૂડો રે,
પછી તમે ઘણી ઝુરણું કરશો, જેમ પિંજરમાં સુડો રે-ચોંપ.

સવેળાએ તમે સંભારતા નથી, કેમ કરો ખોટાઈ રે ?
કાળ આવીને કંઠજ આલશે, નગરી જશે લુંટાઈરે-ચોંપ.

રતન ચિંતામણી હાથમાં આવ્યો, પારખું કરીને જુઓ રે,
મેાંધારે મૂલનો મનખો પામી, હાથે કરીને કાં ખુઓ રે-ચોંપ.

દોહીલા માંહિ દોહિલો પામ્યો, માનવનો અવતારો રે,
નવ ઘાટી ઓળંગીને આવ્યો, ન રહી મણા લગારો રે-ચોંપ.

રિદ્ધિ સિદ્ધિ જે મિલી છે તુજને, તે સખિ રહેશે આંહી રે,
કહે રામજી આંહીથી ભૂલ્યો, તેનું ઠેકાણું નથી ક્યાંઈ રે-ચોંપ.

સર ૩૯

પ્રાયશ્ચિત

(પાપનું આલોચન-પ્રતિક્રમણ-પશ્ચાતાપ)

મંદાકાંતા

“હા! પસ્તાવો વિપુલ ઝરાણું, સ્વર્ગથી ઊતર્યું” છે;
પાપી તેમાં ડુબકી દઈને, પુણ્યશાળી બને છે;
ઓહો! કેવું સ્મરણ મધુરું, પાપનું એ ધરે છે ?
માફી પામ્યું વિશુદ્ધ બનીયું, એમ માની ગળે છે.”

કલાપી

અદ્ભૂત મહિમા-મનુષ્ય જીવનમાં જાણ્યે કે અજાણ્યે મન, વચન
ને કાયા વડે સમયે સમયે દોષ લાગે છે; તેનું પ્રાયશ્ચિત કરી આત્માને
શુદ્ધ બતાવવો એ કર્તવ્ય છે. જેમ મેલાં કપડાં ધોવાથી સાફ થાય
છે, તેમ આત્માને લાગેલાં પાપ પણ પશ્ચાતાપનાં આંસુઓથી અવશ્ય
ધોઈ શકાય છે.

અનુભવીઓએ પ્રકટપણે પ્રકાશ્યું છે કે કર્મ કલંકને હટાવી
આત્માને ઉજ્જવળ કરવાનું સર્વોત્તમ સાધન પશ્ચાતાપ છે. જે
માણસ પોતાની થયેલી ભૂલો વિવેકપૂર્વક હંમેશાં વિચારે તો જરૂર

તેનું અંતઃકરણ તે પાપોથી છૂટવાનો પ્રયત્ન કરે અને ક્રમશઃ તે એટલું તો નિષ્પાપ થઈ રહે કે પછી તે મનુષ્યનાં જીવનમાં સ્વાભાવિક રીતે જ ધાર્મિક પ્રવૃત્તિ થતી રહે છે. આવો મહિમા આલોચનનો છે.

ધ્યાનમાં રાખવા જેવું એ છે કે ગમે તેવી કઠીન કરણી કરવા છતાં પણ નિંદી નિસલ્લ થયા વિના, આત્માનો ઉદ્ધાર થઈ શકતો નથી; માટે પ્રતિ દિવસ સવારે પથારીમાંથી ઊઠતાં અને સાંજે આંખ મીંચતા પહેલાં શુદ્ધ હૃદયથી બોલવું કે :—

“ આમેમિ સંવે જીવા, સંવે જીવાવિ ખમંતુમે,
મિત્તિમે સંવ લુચ્ચેસુ, વેર મઝં ન કેણુધં. ”

—:૦:—

શુદ્ધ હૃદયની આલોચનાદ્વારા આત્મ વિશુદ્ધિની
વિભૂતિ મેળવી આપનારાં ભાવભીનાં કાવ્યો.

(૩૪)

આત્મજ્ઞાનની ઝંખના

રાગ— મહેતાજી રે ! શું મહી મૂલ ખતાવું.

અંતરમાં રે આત્મજ્ઞાન હજી નાવ્યું,
જે ખુદ્દ જનોએ ખતાવ્યું—ટેક.
સંતજનનો સંગ ન કીધો રે,
લક્ષ નિજ ઘર પર નવ દીધો રે;
કદી અમર ખ્યાલો નવ પીધો રે,
આથડીને રે આયુષ્ય એળે શુમાવ્યું—જે.

અર્થા કરી ગગન ગજાવ્યું રે,
બહુ અન્યને ખોલી બતાવ્યું રે;
શઠ મનને નવ સમજાવ્યું રે,
અતિ લુપ્તું રે ભીતર હજી ન લિંબાયું—જે.

હુષ્ટ પ્રકૃતિઓ ન દખાવી રે,
હઠ શઠતા જરી ન હઠાવી રે;
આ શરીરને નાખ્યું સુકાવી રે,
તપસ્યાથી રે ખોલી તનને તપાવ્યું—જે.

ખાવાની ચીજ ન ખાધી રે,
સાધવાની દિશા નવ સાધી રે;
આધિ વ્યાધિ અખૂટ ઉપાધિ રે,
ઉપજાવી રે અંતરને ઉકળાવ્યું—જે.

સંતશિષ્ય કહે સુખ કરવા રે,
ઘટે રાખવી કંઈ હવે પરવા રે;
આ ભવસાગરથી તરવા રે,
દુઃખ હરવારે કર જીનવરતું જણાવ્યું—જે.

(૩૫)

રતનાકર પચીશી.

હરિગીત છંદ

મંદિર છો મુક્તિ તણા, માંગલ્ય કિંડાના પ્રભુ,
ઇંદ્ર નરને દેવતા, સેવા કરે તારી વિભુ !

સર્વજ્ઞ છો સ્વામી વળી, શિરદાર અતિશય સર્વના,
જ્યવંત હો ! જ્યવંત હો ! ભંડાર જ્ઞાન કળા તણા—૧

ત્રણ જગતના આધારને, અવતાર હે કરણા તણા ?
વળી વૈદ્ય હે દુર્વાર આ, સંસારનાં દુઃખો તણા;
વિતરાગ વલ્લભ વિશ્વના, તુજ પાસ અરજી ઉચરું;
જાણો છતાં પણ કહી અને, આ દહય હું ખાલી કરું—૨

શું બાળકો માખાપ પાસે, બાળ કીડા નવ કરે ?
ને સુખમાંથી જેમ આવે, તેમ શું નવ ઉચરે ?
તેમજ તમારી પાસ તારક, આજ લોળા ભાવથી,
જેવું બન્યું તેવું કહું, તેમાં કશું ખોટું નથી—૩

મેં દાન તો દીધું નહિ ને, શિયળ પણ પાળ્યું નહિ,
તપથી દમી કાયા નહિ, શુભ ભાવ પણ પાળ્યો નહિ;
એ ચાર ભેદે ધર્મમાંથી, કાંઈપણ પ્રભુ નવ કર્યું,
મહારં ભ્રમણ ભવસાગરે, નિષ્કળ ગયું ! નિષ્કળ ગયું !—૪

હું ક્રોધ અગ્નિથી બળ્યો, વળી લોભ સર્પ ડસ્યો મને,
ગળ્યો માનરૂપી અજગરે; હું કેમ કરી ધ્યાવું તને !
મન મારું માયા જાળમાં, મોહન ! મહા મુંઝાય છે,
એ ચાર ચોરની ઝપટમાં, ચેતન ઘણો અગદાય છે.—૫

મેં પરભવે કે આ ભવે, પણ હિત કાંઈ કર્યું નહિ,
તેથી કરી સંસારમાં સુખ, અદ્ય પણ પામ્યો નહિ,
જન્મ મારા સર્વ જીનજી ! ભવ પૂર્ણ કરવાને થયા,
સારો સમય મળવા છતાં, અજ્ઞાનથી એળે ગયા.—૬

અમૃત ઝરે તુજ મુખ રૂપી, ચંદ્રથી તોપણ પ્રભુ!
 ભીંજાય નહિ મુજ મન અરેરે! શું કરું હું તો વિભુ!
 પથર થકી પણ કઠણ મારું, મન ખરે! ક્યાંથી દ્રવે!
 મરકટ સમા આ મન થકી, હું તો પ્રભુ હાર્યો હવે—૭
 ભમતા મહા ભવસાગરે; પામ્યો પસાયે આપના,
 જે જ્ઞાન દર્શન ચરણ રૂપી, રત્નત્રય દુષ્કર ઘણું;
 તે પણ ગયાં પરમાદવશથી, પ્રભુ! હું કહું છું ખરું,
 કેની કને કિરતાર આ, પોકાર હું જઈને કરું?—૮
 ઠગવા વિભુ આ વિશ્વને, વૈરાગ્યના રંગો ધર્યાં,
 ને ધર્મના ઉપદેશ રંજન, લોકને કરવા કર્યાં,
 વિદ્યા ભણ્યો હું વાદ માટે, કેટલી કથની કહું?
 સાધુ થઈને બહારથી, દાંભિક અંદરથી રહું—૯
 મેં મુખને મેલું કર્યું, દોષો પરાયા ગાઈને,
 ને નેત્રને નિંદિત કર્યાં, પરનારીમાં લપટાઈને;
 વળી ચિત્તને દોષિત કર્યું, ચિંતી નહારું પરતાણું,
 હે નાથ! મારું શું થશે? ચાલાક થઈ ચૂક્યો ઘણું—૧૦
 કરે કાળજાને કતલ પીડા, કામની બિહામણી,
 એ વિષયમાં બની અંધ હું, વિટંબના પામ્યો ઘણી;
 તેપણ પ્રકાશું આજ લાવી, લાજ આપ તણી કને,
 જાણો સહુ તેથી કહું, કર માફ મારા વાંકને—૧૧
 મંત્ર હું નવકાર ભૂલ્યો, અન્ય મંત્રો જાણીને,
 કુશાસ્ત્રનાં વાક્યો વડે, હણી આગમોની વાણીને;

કુસાધની સંગત થકી, કર્મો નકામાં આવ્યાં,
મતિભ્રમથી રત્નો ગુમાવી, કાચ કટકા મેં ગ્રહ્યા-૧૨

આવેલ દષ્ટિ માર્ગમાં, મહાવીર મૂકી આપને,
મે મૂઢ મતિયે હૃદયમાં, ધ્યાયાં મદનનાં આપને;
નેત્રખાણો ને પયોધર, નાભિ ને સુંદર કટી,
શણગાર સુંદરીઓ તણા, છટકેલ થઈ જોયા અતિ-૧૩

મૃગ નયણી સમ નારી તણાં, મુખ ચંદ નીરખવા વતી,
મુજ મન વિષે જે રંગ લાગ્યો, અદ્ય પણ ગૂઢો અતિ;
તે શ્રત રૂપ સમુદ્રમાં, ધોયા છતાં જાતો નથી,
તેનું કહો કારણ તમે, ખચું કેમ હું આ પાપથી ?-૧૪

સુંદર નથી આ શરીર કે, સમુદાય ગુણ તણો નથી,
ઉત્તમ વિલાસ કળા તણી, દેદિખ્યમાન પ્રભા નથી;
પ્રભુતા નથી તોપણ પ્રભુ ! અભિમાનથી અકકડ કરું,
ચોપાટ ચાર ગતિ તણી, સંસારમાં ખેલ્યા કરું-૧૫

આયુષ્ય ઘટતું જાય તોપણ, પાપ બુદ્ધિ નવ ઘટે,
આશા જીવનની જાય પણ, વિષયાલિલાષા નવ મટે,
ઔષધ વિષે કરું યત્ન પણ, હું ધર્મને તો નવ ગણું,
ખની મોહમાં મસ્તાન હું, પાયા વિનાનાં ઘર ચાલું-૧૬

આત્મા નથી, પરભવ નથી, વળી પુણ્ય પાપ કશું નથી,
મિથ્યાત્વીની કટુ વાણી મેં, ધરી કાન પીધી સ્વાદથી;
રવિ સમ હતા જ્ઞાને કરી, પ્રભુ ! આપશ્રી તોપણ અરે !
દીવો લઈ ફૂલે પડ્યો, ધિક્કાર છે મુજને ખરે.-૧૭

મેં ચિત્તથી નહિ દેવની કે, પાત્રની પૂજા ચહી,
ને શ્રાવકો કે સાધુઓનો, ધર્મ પણ પાળ્યો નહિ;
પામ્યો પ્રભુ નર ભવ છતાં, રણમાં રડ્યા જેવું થયું,
ધોળી તણા કુત્તા સમું, મમ જીવન સહુ એળે ગયું-૧૮

હું કામધેનું કલ્પવેદી, પારસમણિના ખ્યારમાં,
ખોટો છતાં ઝંખ્યો ઘણું, બની લુબ્ધ આ સંસારમાં,
જે પ્રગટ સુખ દેનાર તારો, ધર્મ તે સેવ્યો નહિ,
મુજ મુખ ભાવોને નિહાળી, નાથ કર કરૂણા કંઈ-૧૯

મેં ભોગ સારા ચિંતવ્યા, તે રોગ સમ ચિંત્યા નહિ,
આગમન ઇચ્છ્યું ધન તણું, પણ મૃત્યુને પ્રીછ્યું નહિ;
નહિ ચિંતવ્યું મેં નરક, કારાગ્રહ સમી છે નારીઓ,
મધુખિંદુની આશા મહીં, ભય માત્ર હું ભૂટી ગયો-૨૦

હું શુદ્ધ આચારો વડે, સાધુ હૃદયમાં નવ રહ્યો,
કરી કામ પર ઉપકારનાં, યશ પણ ઉપાર્જન નવ કર્યાં;
વળી તીર્થનાં ઉદ્ધાર આદિ, કોઈ કાર્યો નવ કર્યાં,
ફેગટ અરે ! આ લક્ષ ચોરાશી તણા ફેરા કર્યાં.-૨૧

ગુરુવાણીમાં વૈરાગ્ય કેરો, રંગ લાગ્યો નહિ અને,
દુર્જન તણાં વાક્યો મહીં, શાંતિ મળે ક્યાંથી મને ?
તરે કેમ હું સંસાર આ, અધ્યાત્મ તો છે નહિ જરી;
તૂટેલ તળીઆનો ઘડો, જળથી ભરાયે કેમ કરી ?-૨૨

મેં પરભવે નથી પુણ્ય કીધું, ને નથી કરતો હજી,
તો આવતા ભવમાં કહો, ક્યાંથી થશે હે નાથજી ?

ભૂત, ભાવી ને સાંપ્રત ત્રણે, કાળ હું હારી ગયો,
સ્વામિ ત્રિશંકુ જેમ હું, આકાશમાં લટકી રહ્યો.—૨૩
અથવા નકામું આપ પાસે, નાથ શું બકવું ઘણું,
હે દેવતાના પૂજ્ય ! આ ચારિત્ર મુજ પોતા તાણું;
જાણો સ્વરૂપ ત્રણ લોકનું, તો મારું શું છે માત્ર આ ?
જ્યાં કેડનો હિસાબ નહિ ત્યાં, પાછની તો વાત ક્યાં ?—૨૪

શાદુલ-વિકિરિત

હારાથી ન સમર્થ અન્ય, દીનનો ઉદ્ધારનારો પ્રભુ !
મહારાથી નહિ અન્ય પાત્ર જગમાં, જોતાં જડે હે વિભુ !
મુક્તિ મંગળ સ્થાનતોય મુજને, ઈચ્છા ન લક્ષ્મી તણી,
આપો સમ્યગ રત્ન શ્યામ જીવને, તો તૂંધિ થાયે ઘણી.—૨૫

(૩૬)

પુણ્ય વિના સુખ મળતું નથી

ધનાશ્રી.

પુન્ય વિના ન પમાય, પરમ સુખ પુન્ય વિના ન પમાય—ટેક
પાપી પાપ કરમ કરનારા, કેવળ દુઃખ કરમાય—પરમ.
જેવું અન્ન રાંધીએ જમવા, તેવું જમણુ જમાય—પરમ.
કડવાં કહેણુ અન્યને કહેતાં, સુખકર કેમ સુણાય ?—પરમ.
શિતળ જળથી થવાય શિતળ, તડકે તન કરમાય—પરમ.
ખાવળ, નિંખ, ખોરડી રોપી, ખજૂર કેમ ખવાય—પરમ.

આંખાની ગોટલીએ આંખો, ટેટે વડ છવરાય—પરમ.
 બહુધા બીજ વાવીએ જેવાં, તરુવર તેવાં થાય—પરમ.
 ઝેર કોઈ ખાંતે ખાએ તો, જમને દ્વારે જાય—પરમ.
 પ્રીતે અમૃત પાન કર્યાંથી, સત્વર અમર થવાય—પરમ.
 વાવ્યાં જુવાર ખાજરી જોઈ, મુક્તાક્ષી ન લાણાય—પરમ.

(૩૭)

જગતમાં કોઈ અચળ અમર નથી.

રાગ—દેશ. તાલ લાવણી

જાય છે જગત ચાલ્યું રે, હો જીવ !

જોને જાય છે જગત ચાલ્યું રે—ટેક

જોને તું પાટણ જેવાં, સારાં હતાં શહિર કેવાં ?

આજ તો ઉજડ એવાં રે—હો જીવ ૧

વળી સિદ્ધપુરવાળો, રૂડો હતો રૂઢમાળો,

રહ્યો નહીં તે રૂપાળો રે—હો જીવ ૨

રૂડા રૂડા રાણી જાયા, મેળવી અથાગ માયા,

કાળે તેની પાડી કાયા રે—હો જીવ ૩

છત્રે જોને છાંયા થતી, રૂડી જોની હતી રતિ,

ક્યાં ગયા કરોડ પતિ—હો જીવ ૪

જરી જો આજરી થતા, હાજર હકીમ હતા,

તેના તો ન લાગ્યા પતા રે—હો જીવ ૫

- કેઈ તો કહેવાતા કેવા, આલના આધાર જેવા,
 ઊડી ગયા એવા એવા રે—હો જીવ૦ ૬
- જીવાનીમાં જતા જોઈ, રાખી ન શક્યા કેઈ,
 રહ્યાં સરવે સગાં રોઈ રે—હો જીવ૦ ૭
- હાજર હજારો રહેતા, ખમા ખમા મુખે કહેતા,
 વિશ્વમાંથી ગયા વહેતા રે—હો જીવ૦ ૮
- મુઝા જન જેની સાથે, હેતથી પોતાને હાથે,
 મરણ ન મટયું માથે રે—હો જીવ૦ ૯
- જગતમાં ખુબ જામ્યા, વેર વાળીને વિરામ્યા,
 પણ તે મરણ પામ્યા રે—હો જીવ૦ ૧૦
- જશ દીયો શત્રુ જીતી, નવી ન ચલાવી નીતિ,
 વેળા તેની ગઈ વીતિ રે—હો જીવ૦ ૧૧
- નેક નામદાર નામે, ઠર્યા જઈ સ્મશાન ઠામે,
 દીઠા દલપતરામે રે—હો જીવ૦ ૧૨

(૩૮)

એક રે દિવસ એવો આવશે

સજન

જિંયાં તે મંદિર માળીયાં,
 સોડય વાળીને સુતો જી,

કાઠારે કાઠારે એને સહુ કહે,
જાણે જનમ્યો જ નહોતો જ;

એક રે દિવસ એવો આવશે,
સોજ મારા હ્રદીયામાં સાલે જ;

સ્નેહી મળ્યાં એનાં સામટાં,
કોઈનું કંઈ નવ ચાલે જ—એક રે. ૧

હીરા માણેકનાં આભુપણો,
પહેરણુ વિધવિધ વાધા જ;
ધોળું રે વસ્ત્ર એના ભાગ્યનું,
તેને શોધવા લાગ્યા જ—એક રે. ૨

સોના ને રૂપાનાં વાસણો,
લક્ષ્મીનું નહિ લેખું જ;
ખોખરી હાંડલી એના કર્મની,
તે તો આગળ દેખું જ—એક રે. ૩

કેનાં છોરું ને કેનાં વાછરું,
કેનાં માય ને બાપ જ;
અંતકાળે રે જવું એકલું,
સાથે પૂન્ય ને પાપ જ—એક રે. ૪

સોળ વરસની સુંદરી,
બિભી ટગમગ જુએ જ;

જાણ્યું કે કાયામાં જીવ નથી,
 બેઠી ધૂસકે રૂએ જી—એક રે. ૫
 વહાલાં તે વહાલાં તમે શું કરો,
 વહાલાં વળાવીને વળશે જી;
 સાચાં વહાલાં વનનાં લાકડાં,
 તે તો સાથે જ બળશે જી—એક રે. ૬
 નહીં રે ત્રાપો નહીં તુંબડું,
 નથી કેાઈ તરવાનો આરો જી;
 હૃદયરત્ન ઋષિ એમ ભણે,
 પ્રભુ મને પાર ઉતારો જી—એક રે. ૭

(૩૯)

મનને ઠપકો

રાગ— સારંગ હરિભજન વિના દુઃખ દરિયા.

મન માને નહિ, સો ફેરા સમજવું તોય શું થાયે;
 બળ કઠણ કઠોર, ચંચળ ચોર,
 ચપળ ચિત્ત દશ દિશ જાએ-ટેક.
 મન ભૂત તણી પેઠે ભમતું, મન માયામાં રહે છે રમતું;
 એને પ્રભુ ભજવાતું નથી ગમતું.....મન.

ફળ દેખી મર્કટ ઝાડ ચડે, મુઠગળનો માથે માર પડે;
 પણ તોય ફરી તે દ્વાર ચડે.....મન.
 જો જમ કિંકરનો ભય જાણે, તો મિથ્યા સુખને શીદ માણે,
 ગયો અવસર ઉરમાં નવ આણે.....મન.
 કહે પ્રીતમ પ્રપંચ પરહરતાં, શુદ્ધ ભાવે પ્રભુ સ્મરણ કરતાં;
 કાંઈ વાર નથી ભવજળ તરતાં.....મન.

(૪૦)

અમૂલ્ય માનવ જીવન અફળ જાય છે તે
 વિચારવા વિષે.

રાગ— બીક લાગે ભાઈ, બાપુ પાસે જતાં મુજને રે.

જો વિચારી જીવ જન્મ એળે જાય રે;

અથિર સુખ અલ્પ તેમાં, શું લોભાય રે ?—ટેક.

ભટકયો તું ભવની માંહી, અંતે તું અટકયો આંહી;

સુકૃત ન કરશે કાંઈ, કર વિચાર પરમ ગતિ કેમ થાય રે! જો.

લાડી, વાડી ને ગાડી, તેમાં તે પ્રીત લગાડી,

જીંદગાની છેક બગાડી,

અમૂલ્ય વસ્તુ તુરત પાછી નહિ પમાય રે—જો.

મૃગજળના સરખી માયા, કાચી માટીની કાયા,

ડગમગતા તેના પાયા,

જાણે તું તમામ છતાં ભૂલ ખાય રે—જો.

માટે તું જોને જાગી, દુષ્કૃતને દેજે ત્યાગી;
 પ્રભુપદનો થા અનુરાગી,
 ફીર કહે એથી થશે સુખ સવાઈ રે-જો.

[૪૧]

સંસાર અસાર સમજી સત્કાર્ય કરવા વિષે

કાફી

ક્ષણ ભંગુર સંસાર, નિરંતર ક્ષણ ભંગુર સંસાર;
 આગળ અનુભવ થાય નયનથી,
 વાત ન લેશ ઉધાર—નિરં.

ધામ ધરા ધન આદિક વૈભવ, ઘાટાં આ ઘરખાર;
 પુત્ર કલત્ર મિત્રની મમતા,
 આખર સર્વ અસાર—નિરં.

કામ ન આવે કાંઈ કરેલો, વિષયાદિક પર પ્યાર;
 માંડ મળેલું આ માનવ તન,
 પડતાં નહિ પલવાર—નિરં.

સઘળું સ્વપ્ન અચલ નહિ કાંઈ, એ નિશ્ચય નિરધાર;
 તે સારૂ સંકેત્ય વિસારી,
 અંતર રાખ ઉદાર—નિરં.

સાર્થક કર સમજણ તું તારી, તજ સંતાપ અપાર;
 આત્મ સમાન ગણી અંતરમાં, કર પરનો ઉપકાર—નિરં.

નીતિ ન્યાય ઉપર કર પ્રીતિ, વિનય વિવેક વધાર;
 શમ હમ સત્ય સહાયક સાથે, સજ સત્સંગ સુધાર—નિરંઠ
 ધમ કર્મને દાન દયા કર, આદર વસ્તુ વિચાર;
 હીરો હાથ થકી હાર્યો તો, વશમો છે વ્યવહાર—નિરંઠ
 જન્મ મરણનાં ભ્રમણ તણો તું, ફેર ચડેલ ઉતાર;
 કેશવ હરિને રાખ દહ્યમાં, એ સમજણનો સાર—નિરંઠ

(૪૨)

જાગ રે ખટાઉ

રાગ—ભૈરવ—આજ સાંજસેને કહાન મોરલી બજાવે.

જાગરે ખટાઉ^૧ અખ, ભઈ ભોર^૨ વેરા^૩—ટેક

ભયા રવિકા^૪ પ્રકાશ, કુમુદ^૫ હુ થયે વિકાસ^૬;
 ગયા નાશ ખ્યારે મિથ્યા,^૭ રેનકા અંધેરા—જાગરે. ૧

સૂતાં કેમ આવે ઘાટ^૮ ? ચાલવી જરૂર વાટ;
 કોઈ નાંહિ મિત્ર, પરદેશમેં જ્યું તેરા—જાગરે. ૨

અવસર સખ ખિત જાય, પીછે પસ્તાવો થાય;
 ચિદાનંદ નિહંચેએ માન કહા મેરા—જાગરે. ૩

૧ છેલ—આત્મા ૨ પરાઠીઉં ૩ વેળા ૪ સમકીતરૂપી સૂર્ય
 ૫ ભવ્યજનોરૂપ કુમુદપુષ્પો ૬ ખીલવણી ૭ મિથ્યાત્વરૂપ અંધકાર
 ૮ પોસાણુ ૯ મિત્ર

હવે આત્મ ધન કમાવા વિષે

ગજલ-કવાલી

ખરે ખાંધી મૂઠે આવ્યા, ઉઘાડે હાથ જાવું છે;
 કરેલાં કર્મનું ભાતું, ખુશીથી આંહી ખાવું છે—ટેક
 બની આધિન તૃષ્ણાને, ઘણેરી ચોનીમાં ધૂમ્યા;
 હવે આ જગત જંજીરથી, અમારે મુક્ત થાવું છે—ખરે. ૧

બહુ વિધ પ્રાણી પામરના, ઉઠર કાળે ગુણો ગાયા;
 હવે પરિપ્રજ્ઞનું ગાણું, અમારે રોજ ગાવું છે—ખરે. ૨

વિષયની વાહિનીઓમાં, નક્કટ થઈને અમે નાહ્યા;
 હવે તો જ્ઞાન ગંગામાં, અમારે નિત્ય નહાવું છે—ખરે. ૩

ઘણા દિન મોહની ઘંટા, બજાવી બેવકુફીથી;
 હવે નિર્મોહને નાદે, મહાદુઃખથી મુકાવું છે—ખરે. ૪

વિનાશી જે વૃથા વસ્તુ, કમાયા કષ્ટ વેઠીને,
 હવે તો આત્મ ધન હર્ષે, કરી મહેનત કમાવું છે—ખરે. ૫

ફરીને જન્મ લેવાની અમારી, છે નહિ ઇચ્છા;
 હવે કેશવ અમારે તો, સ્વરૂપમાંહે સમાવું છે—ખરે. ૬

અંતરાયો પડાવવાનું અનિષ્ટ ફળ

શબ્દ :- પરિચાણાંને પોંચ્યા રે, તેડાં તતપર થયાં રે જી.

અંતરાયું બાંધી રે, એનાં ફળ આ મળ્યાં રે જી.
 પીડાને તો રહ્યો નહિ તને પાર;
 ભોગીઓના ભોગો રે, રાજી થઈને રૂંધીયા રે જી;
 કયો નહિ અન્યનાં દુઃખનો વિચાર-અંતરાયું. (૧)

બીજાનાં બગાડયાં રે, પોતાનાં સુધારવા રે જી;
 પ્રપંચનો ઘણો કરીને પ્રચાર;
 પરના મારગ માંડે રે, કાંટા બહોળા પાથર્યાં રે જી;
 ભુંડાઈના ભારે ઉપાડ્યો છે ભાર-અંતરાયું. (૨)

પરનું સુખ દેખી રે, બાળી નાંખ્યું પેટને રે જી;
 અંગમાંહે ભરી દીધા રે અંગાર;
 સાફ કોઈનું દેખીરે, સહન થયું નહિ રે જી;
 ઈર્ષાને ઉરમાં ઠાંસી અપાર-અંતરાયું. (૩)

આળને ઓઢાડ્યાં રે, સાધુ સતી ઉપરે રે જી;
 વાબ્યાં ઘણાં ઘરોઘર વેર;
 પ્રભુતાને પામી રે, માથે પાણી ફેરવ્યું રે જી;
 ઝાઝાં વળી કરી કરી ઝેર-અંતરાયું. (૪)

અવરને દેતાં રે, તેં તેા અટકાવીયાં રે જી.
 અવગુણેા કાઢી અરે રે ! અનેક;
 સંતશિષ્ય કહે છે રે, લાભને લુટાવીયો રે જી;
 ઉજળું તો કદી કર્યું નહીં એક-અંતરાયું—(૫)

●
 [૪૫]

જીભને શિખામણ

પ્રભાત

જીભલડી રે તુંને પ્રભુગુણ ગાતાં,
 આવડું આળસ કયાંથી રે;
 લવરી કરતાં નવરાધ ન મળે,
 ખોલી ઉઠે મુખમાંથી રે—જીભલડી.
 ખરનિદા કરવાને પૂરી,
 શૂરી ખટરસ ખાવા રે;
 ઝઘડો કરવા મૂઝે વહિલી,
 કાયર પ્રભુ ગુણ ગાવા રે—જીભલડી.
 અંતકાળે કોઈ કામ ન આવે,
 વહાલાં વેરીની ટોળી રે;
 સ્વજન ધારીને સર્વસ્વ લેશે,
 રહેશે આંખે ચોળી રે—જીભલડી.
 કર રહ્યા ત્યારે કહેવા લાગ્યો,
 પ્રભુ નામ સંભળાવો રે;

૪૬

પ્રથમ તો મસ્તક નહિ નમતું,
પછી શું નામ સુણાવે રે—જીભલડી.
ધર લાગ્યા પછી કૂપ ખોદાવે,
આગ એ કેમ ચોલવાશે રે;
ચોરો તો ધન હરી ગયા પછી,
દિપકથી શું ધારે રે—જીભલડી.
માયાધેનમાં ઉઘી રહે છે,
જાગીને જો તું તપાસી રે;
પસ્તાવે પછી કાંઈ ન વળશે,
જ્યારે પડી કાળની ફાંસી રે—જીભલડી.
હરિશુણુ ગાતાં દામ ન બેસે,
વાળ એક નવ ખરશે રે;
સહેજે પંથનો પાર ન આવે,
લજન થકી ભવ તરશે રે—જીભલડી.

●

(૪૬)

તન ધનનો મદ નહિ કરવા વિષે

—

રામ-પીણું

ઇસ તન ધનકી કૌન બકાઈ,
દેખત નેનુંસેં મટી મિલાઈ— ટેક.

હાડ જલે જૈસી લકડેડી મોલી,

ખાલ જલે જૈસો ઘાસડી પોલી—ઇસ.

આપડી ખાતર મહેલ બનાયા,

આપડી જાકર જંગલ સોયા—ઇસ.

કહેત કબીરા સુનો મેરે સાધુ,

આપ મુએ ફિર હૂબ ગઇ દુનિયા—ઇસ.

(૪૭)

મહાન સિંકદરના અવસાન વખતનાં ફરમાનો

રાગ—ભૈરવી ગઝલ

મારાં મરણ વખતે બધી, મિલકત અહીં પધરાવજો,

મારી નનામી સાથ, કબ્રસ્થાનમાં પણ લાવજો;

બાહુબળથી મેળવ્યું તે, ભોગવી પણ ના શક્યો,

અબજોની મિલકત આપતાં પણ, એ સિંકદર ના બચ્યો.

મારું મરણ થાતાં બધા, હથિયાર લશ્કર લાવજો,

પાછળ રહે મૃત દેહ, આગળ સર્વને દોડાવજો;

આખા જગતને જીતનારું, સૈન્ય તે જોતું રહ્યું,

વિકરાળ દળ બૂપાળને, નહિ કાળથી રક્ષી શક્યું;

મારા બધા વૈદો, હકીમોને આંહી ઘોલાવજો,

મારો જનાજો, એજ વૈદોને ખસે ઉપડાવજો;

દહિંઓના દહંને, દફવનારૂં કેણુ છે ?
 દોરી તૂટિ આયુષ્યની. ત્યાં સાંધનારૂં કેણુ છે ?
 બંધ મુઠી રાખતા, જીવો જગતમાં આવતાં,
 ખુલ્લી હથેલી રાખીને, જીવો સહુ ચાલ્યા જતા;
 યૌવન ફના, જીવન ફના, જરને જગત પણ છે ફના,
 પરલોકમાં પરિણામ ફળશે, પૂન્યનાં કે પાપનાં.

●

(૪૮)

પુર પહેલાં પાળ બાંધી લેવા વિષે.

રાગ-નાથ કેસેં ગજકો બંધ છુડાયો.

તજી ધનધામ ધરા જન જાવું, નથી સમજ વિના સુખ થાવું-તજી.
 પુર પહેલાં નહિ પાળ કરો તો, પાછળ છે પસ્તાવું,
 જન્મ મરણની બેડી જડાતાં, લેશ ન કેમ લગવું !-તજી.
 આ ઇંદ્રજાળ અલૌકિક માયા, ભોળપણે ન ભમાવું,
 મૃગજાળ જેવાં સુખ મેળવવા, ભાઠ વિષે ન ભરાવું-તજી.
 અંતરનું અભિમાન રહે નહિ, શીદ મમત્વે મરાવું ?
 આખર કાંઈ કામ ન આવે, સમજ સખા સમજાવું-તજી.
 હાર્યો જો હરિભજનવિના તું, ઉત્તમ નરતન આવું;
 કેશવ કેટિ ઉપાય કર્યો પણ, કઠણ પછી છે કમાવું-તજી.

●

(૪૬)

ખલક સખ રેનકા સ્વપ્ના

ગઝલ

ખલક સખ રેનકા સ્વપ્ના, સમજ મન કેા નહિ અપના,
 કઠણ હે લોહકી ધારા, ખહે સખ જાત સંસારા. ૧
 ઘડા જ્યું નીરકા ફૂટયા, પતા જ્યું ડારસેં તુટયા,
 ઐસી નર જાન જાંદગાની, સમજ મન વેા અભિમાની. ૨
 બૂલે મત દેખ તન ગોરા, જગતમેં જીવનાં થોરા,
 તજે મદ લોભ ચતુરાઈ, રહેા સખ ચેતતા ભાઈ. ૩
 કુટુંબ પરિવાર સુત દારા, ઉસી દિન હોયગા ન્યારા,
 નીકસ જખ પ્રાન જાવેગા, કેઈ નહિ કામ આવેગા. ૪
 સદા મત જાન ચે દેહા, લગાવેા રામસેં નેહા,
 કટેગી જન્મકી ફાંસી, કખીર કહે ભજ અવિનાશી. ૫

●

[૫૦]

દુનિયા સ્વાર્થની છે

રાગ—હુખ્યેા આજ તાપ વિલાપમાં
 દુનિયા ફરી ફરી જોઈલો,
 અપ નહિ પડેા કદી કોઈનો—ટેક.

છે સંપત્તિનાં સાથી સહુ,
 આપત્તિમાં અળગાં થશે,
 સામાં મળ્યાં નહોતાં કદી,
 એવાં અજાણ્યાં થઈ જશે—દુનિયા.

સાનુકુળતા હોય જ્યાં સુધી,
 બધી ધામધૂમ નિજ પર કરો,
 ખપ પાડશો નહિ હે પ્રભુ!
 ભલે પેટનો હોય દીકરો—દુનિયા.

લાવો કમાણી જ્યાં સુધી,
 મળશે મુખે જે માગશો,
 ઘરડા થઈ ઘેર બેસશો,
 ત્યારે અકારા થઈ જશે—દુનિયા.

પત્રો લખી જે સામે થકી,
 કુશળ ક્ષેમ પુછાવતાં,
 પણ કામનું તો નામ પડતાં,
 પ્રત્યુત્તર નવ આપતાં—દુનિયા.

જે રોજ મળતાં સેજમાં,
 જાણેકે કંઈ છે કામ જ્યાં,
 સિપાઈને કહી દે કે કહે જે,
 ભાઈ છે આરામમાં—દુનિયા.

કોઈ ભાગ્યવંત હશે કદી,
 અપવાદ તેને ત્યાં ત્યાં છે,
 સામાન્ય ધોરણ એ જણાયે,
 સ્વાર્થ ત્યાં જ સગાઈ છે--દુનિયા.

●

(૫૧)

મોહ રૂપી મંદિરનું મમત્વ મૂકવા વિષે

રાગ-કથ સમરોગે રામ

મંદિર મોહનું મેલ, મન તું ! મંદિર મોહનું મેલ—ટેક
 એહ મંદિર છે લાખે ચણેલું, નથી પથ્થર નથી કેલ—મન તું
 આશાતૃષ્ણાની જળહળ જ્યોતિ, રચના ધણીક રચેલ—મન તું.
 જુકિત જોઈને રાચ ન જરીએ, ખોટો બધો છે ખેલ—મન તું,
 વિષયરૂપ જો જાગશે જવાળા, ઉગરવું મુશ્કેલ—મન તું.
 એહ મંદિરમાં સુખે સુતેલા, અંતે દુઃખ પામેલ—મન તું.
 મોહ તણ વશ શાંતિ સદનમાં, નિર્ભય છે એ મહેલ—મન તું.
 નીતિ રીતિની દઢ દિવાલો, સતસંગ રંગ ભરેલ—મન તું.
 સુલક્ષણનાં સુંદર ચિત્રો, વિવેકની માંહી વેલ—મન તું.
 કીર કહે જો તને ગમે તો, કર તું ને મહેલની સહેલ—મન તું.

●

જંગલના જોગી ! ભોગીપણું કેમ ગમે છે ?

જંગલના જોગી ! ભોગીપણું કેમ ભાવે રે ?

સહજનંદી સ્વભાવ છોડી, ફંદી થવું કેમ ફાવે રે ?—જંગલના.

નગ્ન હાલનો ખ્યાલ તજીને, સાલ દુશાલ સુહાવે;

ધ્યાન મસ્તતા દૂર ધરીને, નારી શું નેહ લગાવે રે—જંગલના.

ઉત્તમ કૃષ્ણને અળગાં મૂકી, અભક્ષ ખાંતે ખાવે;

ઝાકળ જળનાં બિંદુડાં નહીં, તારી તરસ છીપાવે રે—જંગલના.

ગયવર સાટે શાને માટે; ગર્ધવ ઘેર વસાવે ?

અનમ મટીને અધમ ચરણે, શાને તું શિશ નમાવે રે—જંગલના.

હાથે ચડેલાં મણી રત્નથી, કુત્સિત કાગ ઉડાવે;

અમૃત સિદ્ધિ યોગ મળ્યો તે, ગાફલ થઈ ગુમાવે રે—જંગલના.

નજદિક પહોંચ્યું નાવ કિનારે, ભર સાગર લઈ જાવે;

અનંતકાળથી બહુ અથડાયો, સાન હજી કેમ નાવે રે—જંગલના.

ચેત હવે તું ચતુર ચેતન ! સદગુરુ જ્ઞાન શિખાવે;

આત્મ અભિમુખ થતાં સહજમાં,

અજર અમર પદ પાવે રે—જંગલના.

અમૂલ્ય તત્વ વિચાર

હરિગીત

બહુ પુણ્ય કેરા પુંજથી, શુભ દેહ માનવનો મળ્યો;
તોયે અરે ! ભવચક્રનો, આંટો નહિ એકે ટળ્યો;
સુખ પ્રાપ્ત કરતાં સુખ ટળે છે, લેશ એ લક્ષે લાડો !
ક્ષણ ક્ષણ ભયંકર ભાવમરણે, કાં અડો ! રાચી રહો ! ૧

લક્ષ્મી અને અધિકાર વધતાં, શું વધ્યું તે તો કહો !
શું કુટુંબ કે પરિવારથી, વધવાપણું એ નય ગૃહો;
વધવાપણું સંસારનું, નરદેહને હારી જવો,
એનો વિચાર નહિ અડોડો ! એક પણ તમને હવો !!! ૨

નિર્દોષ સુખ નિર્દોષ આનંદ, દ્યો ગમે ત્યાંથી ભલે;
એ દિવ્ય શક્તિમાન જેથી, જંજિરથી નીકળે !!
પર વસ્તુમાં નહિ મૂંઝવો, એની દયા મુજને રહી,
એ ત્યાગવા સિદ્ધાંત કે, પશ્ચાત દુઃખ તે સુખ નહિ. ૩

હું કેણુ છું ? ક્યાંથી થયો ? શું સ્વરૂપ છે મારું ખરું ?
કેના સંબંધે વળગણુ છે ? રાખું કે તે પરિહરું ?
એના વિચાર વિવેકપૂર્વક, શાંત ભાવે જો કર્યા;
તો સર્વ આત્મિક જ્ઞાનના, સિદ્ધાંત તત્વો અનુભવ્યાં. ૪

તે પ્રાપ્ત કરવા વચન કેનું, સત્ય કેવળ માનવું !
 નિર્દોષ નરનું કથન માનો, તેહ જેણે અનુભવ્યું;
 રે ! આત્મ તારો ! આત્મ તારો ! શીઘ્ર એને ઓળખો;
 સર્વાત્મમાં સમદૃષ્ટિ ઘો ! આ વચનને દૃઢયે લખો. ૫
 મોક્ષમાળા.

(૫૪)

તન પિંજર નહિ તારું

રાગ-આશાગોડી અથવા કાનરો.

પોપટ તન પિંજર નહિ તારું, અંતે ઉડી જવું પરખારું-ટેક
 છે પરનું પણ પરિચયથી તું, માની બેઠો મારું;
 ક્યાંનો તું ક્યાંનું એ પિંજર, તે સમજે તો સારું-પોપટ. ૧
 માંસ રૂધિરમય અતિ દુર્ગંધિ, નરક સમાન નઠારું;
 તું તેને કાંચનમય માને, આવડું શું અંધારું-પોપટ. ૨
 બીજાં જોયાં એવું આપણુ, નામે કેવળ ન્યારું;
 સર્વ પ્રકારે સાચવતાં પણ, પલમાં છે પડનારું-પોપટ. ૩
 સારાસાર વિચાર કરેતો, ભવસાગરનું બારું;
 કેશવને શુદ્ધ સત્ય સુણાવ્યું, સમય સમય સંભારું-પોપટ. ૪

કયા પ્રકારે જીવ કઈ ગતિમાં જાય છે તે વિષે

સગ-અરણિક મુનિવર શાસ્ત્રી ગૌચરી.

આરંભ કરતાં રે જીવ શંકે નહિ, ધનની તૃષ્ણા અપારજી;
ઘાત કરે રે પચેન્દ્રિય જીવની, કરે મધ માંસનો આહારજી;
આર પ્રકારે રે જીવ જાય નર્કમાં. ૧

કુડ કપટને રે ગાઢ માયા કરે, ખોલે મુસા વાય જી;
કુડાં તોલોને કુડાં માપલાં, ખોટા લેખ લખાયજી;
આર પ્રકારે રે જીવ જાય તિર્યંચમાં. ૨

ભદ્રિક પ્રણામ સરલ સ્વભાવ ને, વિનય તણે ગુણ હોય જી;
દયા ભાવ વસ્યો છે હિલમાં, મત્સર મનમાં નોયજી;
આર પ્રકારે રે જીવ જાય મનુષ્યમાં. ૩

સરાગ સંયમને સરાગ તપ કરે; શ્રાવકનાં વૃતખારજી;
ખાલતપસ્વીને અકામ નિર્જરા, એ થકી સુર અવતારજી;
આર પ્રકારે રે જીવ જાય દેવમાં. ૪

જ્ઞાનથી જાણે રે જીવ અજીવને, સમક્ષિ શ્રદ્ધા સુહાયજી;
સંવરે રોકે રે કર્મને આવતાં, તપથી કર્મ ખપાય જી,
આર પ્રકારે રે જીવ જાય મોક્ષમાં. ૫

સર ૪ થી

ભાવના

(ચિંત્વના-વિચારશ્રેણી-આત્મગોષ્ઠિ)

ઉપજાતિ

“સર્વજ્ઞનો ધર્મ સુશર્ણુ જાણી, આરાધ્ય આરાધ્ય પ્રભાવ આણી,
અનાથ એકાંત સનાથ થાશે, એના વિના કેઈ ન બાંધ સહાશે.”

અજ્ઞ અમત્કૃતિ-માનસમાંથી અનિષ્ટ કચરો દૂર કરીને આત્મ
કલ્યાણનો માર્ગ મોકળો કરવા માટેનું સર્વોત્તમ સાધન ભાવના છે.

ભાવનાઓ મનુષ્યનાં મનને અધમ વાતાવરણનો સ્પર્શ પણ
થઈ શકે નહિ તેવી પવિત્ર ભૂમિમાં વિહાર કરાવી સદ્યારિત્રની ટાચે
પહોંચાડે છે.

જે લાભ યોગીઓ અને તપસ્વીઓ લાંબે કાળે મેળવે છે, તે
લાભ ભાવનાના બળે અદ્ય સમયમાં મળી આવે છે. શ્રી. ભરત
મહારાજ આરિસાબુવનમાં અને શ્રી. મરૂદેવી માતા હાથીના હોદા
પર માત્ર ભાવનાના યોગેજ કેવળજ્ઞાન પામ્યાં હતાં. આવે અજ્ઞ
અમત્કાર ભાવનાનો છે.

કર્મનો ખંધ અને નાશ ભાવના પ્રમાણે થાય છે. રાગદ્વેષ રહિત નિર્મળ પરિણામ અનંત કર્મનો નાશ કરે છે, જ્યારે રાગદ્વેષના વિચારો અનંત કર્મનો ખંધ કરે છે. આ સિદ્ધાંતપર પ્રસન્નચંદ્ર રાજઋષિનું દષ્ટાંત ઘણો સારો પ્રકાશ પાડે છે.

શાસ્ત્રમાં ભાવનાની શ્રેણી બાર કહી છે. તે તમામમાં આત્મોત્કાંતિનું ઉત્કૃષ્ટ તત્વ રહેલું છે. સમગ્ર જરૂરનું છે કે મનોવૃત્તિઓને સ્થિર કરીને હરહમેશ ભાવનાઓનું સ્વરૂપ વિચારવું; જેનું સાક્ષાત્કૃણ શાંતિ તથા સમાધિ અને પરંપરા કૃણ મોક્ષની પ્રાપ્તિ છે. કહ્યું છે કે:—

“જ્ઞાન ધ્યાન વૈરાગ્યમય, ઉત્તમ તત્વ વિચાર;
જે ભાવે શુભ ભાવના, તે પામે ભવપાર;

આત્માને અનાદિકાળની મોહનિદ્રામાંથી જાગૃત કરી પ્રગતિને પંથે વિહાર કરાવનારાં સિદ્ધિસાધક કાવ્યો.

(૫૬)

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?

રાગ-ઓધવજી સંદેશો કહેજો શ્યામને.

અપૂર્વ અવસર એવો ક્યારે આવશે ?

ક્યારે થઈશું બાહ્યાંતર નિર્ગંથ જો ?

સર્વ સંબંધનું બંધન તિક્ષણ છેદીને,

વિચરી શું કવ મહત્પુરુષને પંથ જો ? —અપૂર્વ ૧.

સર્વભાવથી ઔદાસીન્ય વૃત્તિ કરી;
 માત્ર દેહ તે સંયમ હેતુ હોય જો;
 અન્ય કારણે અન્ય કશું કહ્યે નહિ,
 દેહે પણ કિંચિત મૂર્છા નવ જોય જો —અપૂર્વ. ૨
 દર્શનમોહ વ્યતીત થઈ ઉપજ્યો ભોધ જો,
 દેહ ભિન્ન કેવળ ચૈતન્યનું જ્ઞાન જો;
 તેથી પ્રક્ષીણ ચારિત્રમોહ વિલોકિયે,
 વર્તે એવું શુદ્ધ સ્વરૂપનું ધ્યાન જો —અપૂર્વ. ૩
 આત્મસ્થિરતા ત્રણ સંક્ષિપ્ત યોગની,
 મુખ્યપણે તો વર્તે દેહપર્યંત જો,
 ઘોર પરિપહ કે ઉપસર્ગ ભયે કરી,
 આવી શકે નહિ તે સ્થિરતાનો અંત જો —અપૂર્વ. ૪
 સંયમના હેતુથી યોગપ્રવર્તના,
 સ્વરૂપલક્ષે જિનઆજ્ઞા આધિન જો;
 તે પણ ક્ષણ ક્ષણ ઘટતી જાતી સ્થિતિમાં,
 અંતે થાયે નિજ સ્વરૂપમાં લીન જો —અપૂર્વ. ૫
 પંચ વિષયમાં રાગદ્વેષ વિરહિતતા,
 પંચ પ્રમાદે ન મળે મનનો ક્ષોભ જો;
 દ્રવ્ય ક્ષેત્ર ને કાળ ભાવ પ્રતિબંધવણ,
 વિચરવું ઉદયાધીન પણ વીત લોભ જો —અપૂર્વ. ૬
 ક્રોધપ્રત્યે તો વર્તે ક્રોધસ્વભાવતા,
 માનપ્રત્યે તો દીનપણાનું માન જો;

માયાપ્રત્યે માયા સાક્ષી ભાવની,
લોભપ્રત્યે નહીં લોભ સમાન જો -અપૂર્વ. ૭

બહુ ઉપસર્ગકર્તાપ્રત્યે પણ ક્રોધ નહીં,
વંદે ચક્રિ તથાપિ ન મળે માન જો;
દેહ જાય પણ માયા થાય ન રોમમાં;
લોભ નહીં છો પ્રબળ સિદ્ધિ નિદાન જો -અપૂર્વ. ૮

નગ્નભાવ, મુંડભાવ સહ અસ્નાનતા,
અદંતધોવન આદિ પરમ પ્રસિદ્ધ જો;
કેશ, રોમ, નખ કે અંગે શૃંગાર નહીં;
દ્રવ્યભાવ સંયમમય નિર્ગંધ સિદ્ધ જો -અપૂર્વ. ૯

શત્રુમિત્રપ્રત્યે વર્તે સમદર્શિતા,
માન અમાને વર્તે તેજ સ્વભાવ જો;
જીવતિ કે મરણે નહીં ન્યૂનાધિકતા,
ભવ મોક્ષે પણ શુદ્ધ વર્તે સમભાવ જો -અપૂર્વ. ૧૦

એકાકિ વિચરતો વળી સ્મશાનમાં,
વળી પર્વતમાં વાઘ સિંહ સંયોગ જો;
અડોલ આસન ને મનમાં નહિ શ્લેષતા,
પરમ મિત્રનો જાણે પામ્યા યોગ જો -અપૂર્વ ૧૧

ઘોર તપશ્વયામાં પણ મનને તાપ નહીં;
સરસ અન્ને નહીં મનને પ્રસન્ન ભાવ જો,
રજકણ કે રિદ્ધિ વૈમાનિક દેવની,
સર્વે માન્યાં પુદ્ગલ એક સ્વભાવ જો -અપૂર્વ. ૧૨

એમ પરાજય કરીને ચારિત્રમોહનો,
આવું ત્યાં જ્યાં કરણ અપૂર્વ ભાવ જો;
શ્રેણી ક્ષપકતણી કરીને આરૂઢતા,
અનન્ય ચિંતન અતિશય શુદ્ધ સ્વભાવ જો -અપૂર્વ. ૧૩

મોહસ્વયંભૂરભણ સમુદ્ર તરી કરી,
સ્થિતિ ત્યાં જ્યાં ક્ષીણમોહ ગુણસ્થાન જો;
અંત સમય ત્યાં પૂર્ણ સ્વરૂપ વીતરાગ થઈ,
પ્રગટાવું નિજ કેવલજ્ઞાન નિધાન જો -અપૂર્વ. ૧૪

ચાર કર્મ ધનઘાતી તે વ્યવચ્છેદ જ્યાં,
ભવનાં ખીજતણો આત્યંતિક નાશ જો;
સર્વભાવ જ્ઞાતા દૃષ્ટા સહ શુદ્ધતા,
કૃતકૃત્ય પ્રભુવીર્ય અનંત પ્રકાશ જો -અપૂર્વ. ૧૫

વેદની આદિ ચાર કર્મ વતે જહાં;
ખળી સીંદરીવત આકૃતિ માત્ર જો;
તે દેહાયુષ આધીન જેની સ્થિતિ છે,
આયુષ પૂર્ણ મટિયે દૈહિક પાત્ર જો -અપૂર્વ ૧૬

મન વચન કાયા ને કર્મની વર્ગણા,
છૂટે જહાં સકળ પુદ્ગલ સંબંધ જો,
એવું અયોગિ ગુણસ્થાનક ત્યાં વર્તીતું,
મહાભાગ્ય સુખદાયક પૂર્ણ અબંધ જો -અપૂર્વ, ૧૭

એક પરમાણુ માત્રની મળે ન સ્પર્શતા,
પૂર્ણ કલંક રાહત અડોલ સ્વરૂપ જો;

શુદ્ધ નિરંજન ચૈતન્યમૂર્તિ અનન્યમય,
 અગુરુ લઘુ અમૂર્ત સહજ પદરૂપ જો -અપૂર્વ. ૧૮
 પૂર્વ પ્રયોગાદિ કારણના યોગથી,
 ઉર્ધ્વગમન સિદ્ધાલય પ્રાપ્ત સુસ્થિત જો;
 સાદિ અનંત અનંત સમાધિ સુખમાં,
 અનંત દર્શન જ્ઞાન અનંત સહિત જો. -અપૂર્વ. ૧૯
 જે પદ શ્રી સર્વજ્ઞે દીકું જ્ઞાનમાં,
 કહી શક્યા નહીં પણ તે શ્રી ભગવાન જો;
 તેહ સ્વરૂપને અન્ય વાણી તે શું કહે ?
 અનુભવગોચર માત્ર રહ્યું તે જ્ઞાન જો. -અપૂર્વ. ૨૦
 એહ પરમપદ પ્રાપ્તિનું કર્યું ધ્યાન મેં,
 ગળ વગર ને હાલ મનોરથરૂપ જો;
 તોપણ નિશ્ચય રાજચંદ્ર મનને રહ્યો,
 પ્રભુઆજ્ઞાએ થાશું તેજ સ્વરૂપ જો -અપૂર્વ. ૨૧

(૫૭)

સદગુરુનો પ્રભાવ.

કવ્વાલી.

અહોહો ! તેજ અળહણતું, અહિં એ આવતું ક્યાંથી ?
 અહોહો ! બેમૂલું ઝરાણું, વહે આ જ્ઞાનનું ક્યાંથી ?

અમિનાં બિંદુડાં મોંઘાં, ટપકતાં જાય આ ક્યાંથી ?
 દિસે ના કે છતાં ગેખી, અવાજે આવતા ક્યાંથી ?
 અહો ! દૈવી સુવાસોની, ઉછળતી લહેરીઓ ક્યાંથી ?
 અનિલ અધ્યાત્મ વિદ્યાનો, શિતળ સુખદા વહે ક્યાંથી ?
 દહ્યને ઠારતું મીઠું, મધુરું ગાન આ ક્યાંથી ?
 અહાહા ! સદ્ગુરુ એ તો સહુ વધાવતા જ્યાંથી,
 મ. મો. પાહરાકર.

(૫૮)

પ્રભુનામની પ્રતિભા.

રાગ—અરે ! અરે ! અંગ માંહિ ચડે છે ઝેર.

જીનવર સુંદર સુખકર કેવું ? મંગળ નિર્મળ નામ—ટેક
 પ્રજાળ એમનો પ્રતાપ, હરત, કુમત, કષ્ટ, પાપ;
 શિવ^૧સુખનું દેનારું સારું, તન મનને પાવન કરનારું;
 જપીએ આઠે જામ^૨.—જીનવર. (૧)

શુદ્ધ ભાવથી ભજય, દુઃખદ દુરિત દુર થાય;
 દુસ્તર દરિએ તેથી તરીએ, જન્મ મરણનો ભય પરહરીએ;
 ઠરીએ ઉત્તમ ઠામ—જીનવર. (૨)

અસાર આ સંસારમાંડી, સાર વસ્તુ એ જણાય;
 સુરનર, કિન્નર, નાગ, પુરંદર, આ અવનિ કે પર અવનિપર;
 સૌને તે સુખધામ—જનવર. (૩)
 ફીર.

પ્રભુની વાણીનો મહિમા.

ગજસ-કંવાણી.

પ્રભુના શબ્દમાં સ્નેહ, પ્રભુના શબ્દમાં શ્રદ્ધા;
 પ્રભુના શબ્દમાં શાંતિ, મુસાફર હું સદા જોઉં,
 દયા એ શબ્દ દાખવતા, અહિંસા અગ્ર તે ધરતા;
 પ્રબળ જ્યોતિ પ્રગટ કરતા, અહા ! શી શબ્દની ખૂબી !

સુસંપે પુણ્યપ્રદ રહેવું, બધું સમભાવથી સહેવું;
 પ્રભુના પંથમાં રહેવું, કહે એ શબ્દ આપણને.
 બધા સન્માર્ગ નાતિના, અને તપ ભાવ ભક્તિનાં,
 અપૂર્વ માર્ગ મુક્તિના, સમાયા એજ શબ્દોમાં.

પો. કે. શાહ.

આપસ્વભાવની સઝાય.

રાગ-ભેરવી તાલ-લાવણી.

આપસ્વભાવમેં રે ! અબધુ સદા મગનમેં રહેનાં;
 જગતજીવ હે કરમાધિના, અચરિજ કછુય ન લીના -આપ. ૧
 તું નહિ કેરા, તું નહિ તેરા, કયા કહે મેરા મેરા !
 તેરા હૈ સો તેરી પાસે, અવર સખે અનેરા. -આપ. ૧

વપુ વિનાશી, તું અવિનાશી, અબ હૈ ઇનકો વિલાસી;
 વપુ સંગ જબ દુર નિકાસી, તબ તુમ શિવકો વાસી -આપ. ૨

રાગ ને રિસા દોય ખવીસા, એ હૈ તુમ દુઃખ દીસા;
 ઇનકું જબ તુમ દૂર કરીસા, તબ તુમ જગકા ઇસા -આપ. ૩

પરની આશા સદા નિરાશા, એ હ જગકી પાસા;
 તે કાટનકું કરો અભ્યાસા, લહો સદા સુખવાસા -આપ. ૪

શુદ્ધ ઉપયોગ ને સમતા ધારી, જ્ઞાન ધ્યાન મનોહારી;
 કર્મ કલંકકું દૂર નિવારી, જીવ વરે શિવનારી -આપ. ૫

કબ નારાજ, કબહીક રાજ, મળતાં સંપત ઝાઝી;
 કબહીક જગમેં કીર્તિ ગાજ, સબ પુદ્ગળકી બાજ -આપ. ૬

ભક્તિમાં તન્મયતા.

—
ભજન.

ઘેલાં અમે ભલે થયાં રે, અમને ઘેલામાં ગુણ લાધ્યું—ટેક
 આટલા દિવસ સત જાણ્યા વિનાનું, મન માયામાં બાધ્યું;
 મનખડાંની મહોખત તજતાં, સહેજે મળીયા સાધુ—ઘેલાં.
 અમે ઘેલાં તો પ્રભુનાં ઘેલાં, નિર્મળ કીધાં નાથે;
 ભવ અટવિમાં ભુલાં પડ્યાં ત્યારે, હેતે ઝાઘ્યાં હાથે—ઘેલાં.
 ઘેલાંની વાતો ઘેલાં જાણે, દુર્જનીયાં શું જાણે ?
 જે રસ છે દેવતાને દુર્લભ, તે રસ ઘેલાં માણે—ઘેલાં
 ઘેલાં મટીને અમે ડાહ્યાં ન થઈએ, સંતનાં શરણાં લીધાં;
 બાઈ મીરાં કહે મારાં ઘેલાપણાથી, સઘળાં કારજ સીધાં—ઘેલાં.

●

સંસારની અસારતા વિષે

હોરી

સયાંસે દિલ કયું ના લગાવે ? ટેક
 મોહ માયામેં મગ્ન ભયો, મન માનુની સંગ મલાવે;
 મદન વિષય સુખ વિષ હળાહળ, ખ્યાલા ભરભર પાવે;
 અંતરમેં આગ્ય દગાવે—સયાંસે. ૧

ભામનિયે ત્રિહુલોક ભમાયો, લોળાકું ભરમાવે;
સુરનર, કિન્નર, નાગ, પુરંદર, હરિહર પાર ન પાવે;
સખનકું નૃત્ય નચાવે—સયાંસે. ૨

માત, તાત, સુત, બાત, સજન જન, સખ જુગ સ્વાસ્થ દાવે;
મતલબ ખાતર પ્રીત લગાવત, ધુતિ ધુતિ ધન ખાવે;
છિનકમે' છેહ દેખાવે—સયાંસે. ૩

કાળ કૃતાંતતો સિરપર ગાઠો, આયુકી ડાળ હીલાવે;
મારિ હિ આવી અચાનક તોકું, અધબિચ માંહી ઉઠાવે;
મનોરથ મનમે' રહાવે—સયાંસે, ૪

ચેત ચેત નર ધર મન સમતા, મમતાકું દૂર પલાવે;
ખોડીદાસ જનધર્મ સુહાવે તો, અમરપુરી પદ પાવે;
જન્મ જરા દુઃખ મિટાવે—સયાંસે, ૫

(૬૩)

કોઈ સંત ખતાવો એ વાટ

રાગ—સહમજ જગને હોજી રે

કોઈ સંત ખતાવો એ વાટરે, કોઈ સંત ખતાવો એ વાટજી;
ભૂલી પંથ ભમું દિનરાતરે, કોઈ સંત ખતાવો એ વાટજી—ટેક
ઉગે સુરજ વળી આથમે એવી, નહોતી મારી મૂળ ભોમજી;
મારી ભૂમિમાં અખંડ જ્યોતિ, જેનાં તેજ ઢળે વીંધી વ્યોમરે—કોઈ

સંસારને ઉન્હે વાયરે થાયે, ઘર ઘરના દીપ ગુલજી;
 એવાં જીવન અહીંનાં વેંતીયાં, મારે મુલક અમરોનાં કુળરે-કોઈ.
 ઉપાને અધરે ખીલતો ને, સંધ્યાને કાંઠે વિલાયજી;
 એવારે સ્નેહને સોંજીલે, માંડે જીવતર ઝોલાં ખાયરે-કોઈ.
 પગલે પગલે પાવક પ્રજળે, આંખે ઠર્યા અંધકારજી;
 ભમતાં ભમતાં તોય ન આવ્યો, ભવ અટવિનો પારરે-કોઈ
 સ્વ. નરસિંહરાવ ભોળાનાથ.

(૬૪)

સાંભરે ત્યારે.

ગઝલ.

મુકું પગ મહેલમાં જ્યારે, સ્મરણ શ્મસાનનાં ત્યારે;
 મુકું પગ પુષ્પશયામાં, ચિતા પણ સાંભરે ત્યારે.
 ધરે તન શાલ હુશાલા, કફન પણ સાંભરે ત્યારે;
 સુણું સંગીત સ્વજનનું, રૂદન પણ સાંભરે ત્યારે.
 ચડું સુખપાલમાં જ્યારે, નનામી સાંભરે ત્યારે;
 જમું મિષ્ટાન ફળ જ્યારે, મરણપિંડ સાંભરે ત્યારે.

૯૧

(૬૫)

અવસર ઘેર ઘેર નહિ આવે.

આશાગોડી.

ઘેર ઘેર નહિ આવે, અવસર ઘેર ઘેર નહિ આવે—ટેક.
જ્યું જાને ત્યું કરશે ભલાઈ, જન્મ જન્મ સુખ પાવે—અવસર.
તન ધન જોખન સખડી જુઠે, પ્રાણ પલકમેં જાવે—અવસર.
તન છુટે ધન કેન કામકે, કાયકું કૃપણ કહાવે—અવસર.
જાકે દિલમેં સાચ બસતહિ, તાકું જુઠ ન ભાવે—અવસર.
આનંદધન પ્રભુ ચલત પંથમે, સમરી સમરી ગુન ગાવે—અવસર.

(૬૬)

આશા ઓરનકી કયા કીજે ?

આશાવરી.

આશા ઓરનકી કયા કીજે, જ્ઞાન સુધારસ પીજે—આશા. ટેક
ભટકે દ્વાર દ્વાર લોકનકે, રંચક આશા ધારી;
આતમ અનુભવ રસકે રસીઆ,
ઉતરે ન કબહુ ખુમારી—આશા. ૧

૯૨

આશા દાસીકે જે જાયે, તે જન જગકે દાસા;
આશા દાસી કરે જે નાયક,

લાયક અનુભવ ખ્યાસા—આશા. ૨

મનસા ખ્યાલા પ્રેમ મસાલા, બદ્ધ અગ્નિ પરબલી;
તન ભાઠી અવટાઈ પીએ રસ,

જાગે અનુભવ લાલી—આશા. ૩

આગમ ખ્યાલા પીએ મતવાલા, ચિન્હી અધ્યાતમ વાસા;
આનંદધન ચેતન વહી ખેલે,

દેખે લોક તમાસા—આશા. ૪

(૬૭)

સુખ દુઃખ મનમાં ન લાવવા વિષે.

સુખ દુઃખ મનમાં ન આણીએ, કર્મ કારિગરે ઘડિયાં;
ટાળ્યાં તે કોઇનાં નહીં ટળે, જીવન સાથે તે જડિયાં—સુખ૦
નળરાજ સરખો નર નહીં, જેનાં દમયંતી રાણી;
અર્ધે વસ્ત્રે વનમાં ભમ્યાં, ન મહ્યાં અન્ન ને પાણી—સુખ૦
પાંચ પાંડવ સરખા બંધવા, જેનાં દ્રૌપદિ રાણી;
બાર વરસ વન ભોગવ્યાં, નયણે નિદ્રા ન આણી—સુખ૦
સીતા સરખી સતી નહિ. જેના રામચંદ્ર સ્વામી,
રાવણુ તેને હરી ગયો, સતી મહાદુઃખ પામી—સુખ૦

રાવણુ સરખો રાજવી, જેને મંદોદરી રાણી;
 હથ મસ્તક છેદાઈ ગયાં, આખી લંકા લુટાણી—સુખ૦
 હરિશ્ચંદ્ર રાય સતવાદીયા જેને તારામતી રાણી;
 તેને વિપત્તિ બહુ પડી, ભર્યાં નીચ ઘેર પાણી—સુખ૦
 સમય સદા સરખો નહિ, હોયે લાલ કદી હાણી;
 સુખ દુઃખ આવે ને જાય છે, જેવી કર્મ કર્માણી—સુખ૦

(૬૮)

પુદ્ગળિક વસ્તુનો મોહ તજવા વિષે.

રાગ-જે કોઈ પ્રેમ અંશ અવતરે.

જીવ જો ચાહે તું તુજ ક્ષેમ, તજીદે પુદ્ગળપરનો પ્રેમ-ટેક.
 તન ધન દારા, તે નથી તારાં, દેહ ગેહ^૧ પણ તેમ;
 તું નહિ તજતો, તજશે તુજને, અંશ ન એમાં વહેમ—જીવ. ૧
 અનંત ભવમાં એ અથડાવે, દંડ દડુલા જેમ;
 કિંપાકફળની મધુરતામાં, મોહ ધરેછે કેમ ?—જીવ. ૨
 લાલનપાલન કર પણ તુજપર, રંચ^૨ ન તેને રહેમ;
 ભ્રમણામાં ભરમાઈ ભૂલે કાં ? ખરી જરૂરી નેમ—જીવ. ૩
 આખો ત્યારે છેક એકલો, જવું એકલું તેમ;
 ફીર કહે પુદ્ગળ પિત્તળને, અસંગ સાચું હેમ—જીવ. ૪

પરમ પુરુષાર્થી સજ્જનો અને સન્નારીઓ.

રાગ-ખિલાસ

જીઓ રે જીઓ રે જૈનો! કેવાં વૃતધારી ?
 કેવાં વૃતધારી આગે, થયાં નરનારી-જીઓરે-ટેક.
 જીઓ જીઓ જંબુ સ્વામી, વૃતિ વૈરાગે જામી;
 તજ્યાં રાજ્ય રિદ્ધિ જેણે, તજી આઠ નારી;
 તજી આઠ નારી તેને, વંદના અમારી-જીઓરે.
 ગજસુકુમારમુનિ, ધગે શિર પર ધુનિ,
 અડગ રહ્યા તે ધ્યાને, ડગ્યા ના લગારી;
 ડગ્યા ના લગારી તેને; વંદના અમારી-જીઓરે.
 કોશ્યાના મંદિર મધ્ય, રહ્યા મુનિ સ્થુલિભદ્ર
 વેશ્યા ઘેર વાસો તોએ, થયા ના વિકારી;
 થયા ના વિકારી તેને, વંદના અમારા-જીઓરે.
 સતીતો રાજુલ જેવી, જગમાં ન જોડી એવી,
 પતિવૃત માટે કન્યા, રહી એ કુંવારી
 રહી એ કુંવારી તેને, વંદના અમારી-જીઓરે.
 જનકસુતા જે સીતા, વરસતો બાર વિત્યાં;
 ઘણું દુઃખ વેઠ્યું તોએ, રહ્યાં ટેક ધારી;
 રહ્યાં ટેક ધારી તેને, વંદના અમારી-જીઓરે.

ધન્ય ધન્ય નરનારી, કહે કીર બલીહારી,
જીવિત સુધાર્યું જેણે, પામ્યાં ભવપારી;
પામ્ય ભવપારી તેને, વંદના અમારી-જીઓ રે.

(૭૦)

જંગલ વસાવ્યું જોગીએ.

રાગ-જનુની જીવો રે ગોપીચંદની.

જંગલ વસાવ્યું રે જોગીએ, તજી તનડાંની આશજી
વાત ગમે રે વૈરાગ્યની, આઠે પહોર ઉદાસજી -જંગલ.
સેજ પલંગે રે પોઢતા, મંદિર ઝરૂખા માંયજી;
તે તો સુએ તૃણ સાથરે, બેસે તરતળ છાંયજી -જંગલ.
શાલ દુશાલા ઓઢતા, જામા જરકસી સાફજી,
તેણેરે રાખી કંથા ગોદડી, સહે શીત અને તાપજી -જંગલ,
ભાવતાં ભોજન જમતા હતા, ઉંચી કેટિનાં અન્નજી;
તે તો ફરેરે ભિક્ષા કારણે, શેરી ગત્રી ને ભુવનજી -જંગલ.
હાંજી કહેતાં હુઝરો ઊઠતા, લાખો લશ્કરસાવજી;
તે નર ચાલ્યારે એકલા, નહીં પેઞ્જર પાવજી -જંગલ.
ધન્ય એ ત્યાગીના ત્યાગને, તજી રિદ્ધિ તજ્યા
અભિલાષજી;
કુળને તજી નિષ્કુળ થયા, તેતું કુળ અવિનાશજી -જંગલ.

જણાએ તે જવા માટે.

ગઝલ

- જનમવું જીવવું જગમાં, અનુપમ રાગ આદરવા;
રળીને પ્રાપ્ત કીધેલું, જણાએ તે જવા માટે. ૧
- સંબંધો તૂટવા સાર, ખીલ્યાં ફૂલડાં ખરી જવા;
ક્ષણિક ભરતી સમુદ્રોની, જણાએ તે જવા માટે. ૨
- ખીલ્યો પૂણેંદુ પૃથ્વીમાં, નદીની વાટડી જોવા;
ભરેલા તારલા તેજે, જણાએ તે જવા માટે. ૩
- ઉદય ગિરિશૃંગ પહોંચેલા, વડા જે વૈભવો વાળા,
શ્રીમંતો શેઠ ધનવાનો, જણાએ તે જવા માટે ૪
- દિપકની જ્યોતિ હોલાવા, ઉગેલો સુર્ય આથમવા;
સુખદ સાહિત્ય સૃષ્ટિનાં, જણાએ તે જવા માટે ૫
- પીડાતાં વ્યાધિથી પ્રાણી, અધિક ઉપાધિએ ઘેર્યાં;
અવધ આવ્યે દિવસ દુઃખના, જણાએ તે જવા માટે ૬
- અધુના અન્યને હણતાં, હણાશે અન્યને હાથે;
સ્વપરના ભેદ ભાવો પણ, જણાએ તે જવા માટે ૭
- સમયના ચક્રની ધારા, ફરે વર્તુલમાં સરખી;
ઘડીમાં અહીં ઘડીમાં તહીં, જણાએ તે જવા માટે ૮
- કાસરવાળા.

ધર્મના ચાર પ્રકાર વિષે.

પ્રભાતિયું.

રે! જીવ જીનધર્મ કીજીએ, ધર્મના ચાર પ્રકાર;
 દાન શિયળ તપ ભાવના, જગમાં એટલું સાર—રે જીવ.
 વરસદિવસને પારણે, આદિશ્વર સુખકાર;
 શેલડીરસ વહોરાવતો, શ્રી શ્રેયાંસકુમાર—રે જીવ.
 ચંપાપેળ ઉઘાડવા, ચારણીયે કાઠયાં નીર,
 સતીય સુભદ્રા જશ થયો, તિણુરો શિયળ સધીર—રે જીવ.
 તપ કરી કાયા શોષવી, અરસ નિરસ આહાર;
 વીરજીણુંદે વખાણીયો, ધન્ય શ્રી ધનોઅણુગાર—રે જીવ.
 અનિત્યભાવના ભાવતાં, ધરતાં નિર્મળ ધ્યાન;
 ભરત આરિસાભુવનમાં, પામ્યા કેવળજ્ઞાન—રે જીવ.
 જીનધર્મ સુરતરૂ સારીખો, જેહની શિતળ છાંય;
 સમયસુંદર કહે સેવતાં, વંછિત રૂળ સુખદાય—રે જીવ.

કર્મ ન છૂટે રે પ્રાણીઓ.

રાગ—ભેખરે કિતારો રાજ ભરથરી.

નામ રે હવું એનું એલચી, ધનદત્ત શેઠનો પુત્રજ;
નાટક જોવાને નિસર્યો, જાણ્યું નહિ ઘર સુત્રજ—

કર્મ ન છૂટે રે પ્રાણીઓ—એ ટેક.

નટવી દેખીને મોહી રહ્યો, પૂર્વ નેહ વિકારજ;
નિજ કુળ છંડી નટ થયો, ના'ણી શરમ લગારજ—કર્મ.

પુત્ર પરણાવું રે પદ્મણી, વિલસો ભોગ વિલાસજ;
લખ્યા રે માતાજ નહિ મટે, મને એક નટવીની ખ્યાસજ—કર્મ.

એક પૂર આવ્યો એ નાચવા, ઊંચો વંસ વિશેકજ;
રાય રે જોવાને તીહાં આવ્યો, મળ્યા લોક અનેકજ—કર્મ.

દોય પગ પહેરી પાવડી, વંસ ચડ્યો ગજગેલજ;
નોધારો થઈને નાચતો, ખેલે નવનવા ખેલજ—કર્મ.

ઢાલ રે બજાવે નટવી, ગાવે કિન્નર સાદજ;
પાયતળ ધૂધરા ધમધમે, ગાજે અંબર નાદજ—કર્મ.

તવ તીહાં ચીંતે રે ભૂપતિ, લુખ્યો નટવીની સાથજ;
જો નટ પડે રે નાચતો, નટવી આવે મુજ હાથજ—કર્મ.

દાન ન આપે રે રાજવી, નટે જાણી નૃપ વાતજ;
 હું ધન ઇચ્છુંહું રાયનું, રાય મુજ ઇચ્છેછે ઘાતજ-કર્મ.
 તવ તીહાં મુનીવર પેખીયા, ધન્ય ધન્ય સાધુ નિરાગજ;
 ધિક ! ધિક ! વિષયાજીવને, એમ પામ્યો વૈરાગ્યજ-કર્મ.
 થાજ રે ભરી શુભ મોહકે, પક્ષણી ઊભાં છે બહારજ;
 દ્યો દ્યો કહે છે લેતા નથી, ધન્ય ! ધન્ય ! મુનિઅવતારજ-કર્મ.
 સંવર ભાવે રે કેવળી, થયો મુનિ કર્મ અપાયજ;
 કેવળ મહિમા ત્યાં સૂર કરે, લગ્ધીવિજય ગુણ ગાયજ-કર્મ.

(૭૪)

ભવ્યજીવોને જગૃતથવા વિષેનો બોધ.

જગો જગો ભવિ જીવ, સિદ્ધજીને વાંદો,
 ચેતો ચેતો ભવિ જીવ સાધજીને વાંદો !

દેવદુંદુભી વાગે ને શિર ચમર ઢળે,
 ચોસઠ ઇંદ્ર આવીને જીનનો ઓચ્છવ કરે—જગો.

દાન, શિયળ, તપ, ભાવના ચાર,
 જે જન સાધે તે જન પામે, ભવસાગરનો પાર—જગો.

દાન દીધાવિના દોલત ન હોય,
 એવું જાણી દાન દીએને સહુ કેાઈ—જગો.

દાન દીધું શ્રેયાંસકુમાર,
સુખાહુકુંવર આદિ ઉત્તમ, પામ્યાં ભવનો પાર—જગો.

શિયળ પાળ્યા વિના, શિવસુખ નોય,
એવું જાણી શિયળ પાળોને સહુ કેાઈ—જગો.

શિયળ પાળ્યું પ્રાણી સુંદરી સાર,
રાજેમતી આદિ ઉત્તમ, પામ્યાં ભવનો પાર—જગો.

તપસ્યા કર્યા વિના કર્મ ક્ષય નોય,
એવું જાણી તપસ્યા, કરોને સહુ કેાઈ—જગો.

તપાસ્યા કરી ખરી ધનોઅણુગાર;
હુંઢણુમુનિ આદિ ઉત્તમ, પામ્યાં ભવનો પાર—જગો,

ભાવના ભાવ્યા વિના, ભવનો પાર ન હોય,
એવું જાણી ભાવના, ભાવોને સહુ કેાઈ—જગો.

ભાવના ભાવ્યાં મારૂદેવી સુખકાર,
ભરતેશ્વર મહારાજ આદિ, પામ્યાં ભવનો પાર—જગો.

દયા પાળ્યા વિના દેવગતિ નોય,
એવું જાણી દયા પાળોને સહુ કેાઈ—જગો.

દયા પાળી શ્રી મેઘકુમાર,
મેઘરથરાજ આદિ ઉત્તમ, પામ્યાં ભવનો પાર—જગો.

ક્ષમા કર્યા વિના ક્ષેમ કદી નોય,
એવું જાણી ક્ષમા કરોને સહુ કેાઈ—જગો.

ક્ષમા કરી ગુણી ગજસુકુમાર,
પરદેશીરાજ આદિ ઉત્તમ, પામ્યાં ભવનો પાર—જગો.

વિનય કર્યા વિના, વિદ્યા વૃદ્ધિ નોય,
એવું જાણી વિનય, કરોને સહુ કેાઈ—જગો.

વિનય કર્યો શ્રી અભયકુમાર,
ખંધકમુનિ આદિ ઉત્તમ, પામ્યાં ભવનો પાર—જગો.

●

(૭૫)

મન જીત્યું તેણે જગત જીત્યું.

રાગ—(ધેલાં અમે ભલે થયાં રે.)

જેણે મન જીત્યું હશે રે, તેણે જીત્યું સર્વ ગણાય;
સ્વર્ગતાણાં પણ અલભ્ય સુખડાં, તેને તુચ્છ જણાય—ટેક.

વિષયમાંહે મદમસ્ત બની, માતાંગ જુઓ સપડાઈ;
મધુર વાદના નાદથકી, મૃગ પારધિ હાથ હણાય—જેણે.

રૂપ પ્રકાશ દિપકનો દેખી, પતાંગ અપે કાય;
જળમાં રહે પણ રસના સ્વાદે, મિનતાણો જીવ જાય—જેણે.

કઠણ કાષ્ટ છેદી નીકળે પણ, કમળ નહિ છેદાય;
પરાગ ગંધે મુગ્ધ બની, અલી ફૂલમાંહે ગુંગળાય—જેણે.

●

૧૦૨

(૭૬)

વહાલાંઓને આમંત્રણ

રાગ-ઓધવજી સંદેશેઃ કહેજો શ્યામને.

આવો ! આવો ! વહાલાં સાથે ઉડીએ,
ભોગવવાને કું કું દિવ્ય વિલાસ જો;
ઊંચાં ઊંચાં તેજોમય આકાશ છે,
ઊંચા ઊંચા આત્માના અભિલાષ જો—આવો. ૧

એકલવાયું ઊડવું મુજને ના ગમે,
ચાહે આત્મા સ્નેહીના સહચાર જો;
ઉણાં ઉણાં સુખ સહુ મુજને લાગતાં,
સ્નેહી જનની સાથે ભોગવનાર જો.—આવો. ૨

મ્હારાં છો ને રહેશે મારાં સર્વદા,
ખાંધ્યા પ્રભુએ સ્નેહભર્યા સંબંધ જો;
વિધિએ નિમ્બ્યા સંબંધ કરવા સાર્થકા,
સંચરી એના સાથે જ્યોત અનંત જો—આવો. ૩

ચંદ્રશંકર પંડ્યા

—
મુલાશ્વા ઇંદ.

આત્મશ્રદ્ધાવડે કાર્યકર માનવી,
આત્મશક્તિ પ્રથમ તવ વિચારી,
આત્મશ્રદ્ધાથી સ્વોન્નતિ થાય છે,
જગતમાં દેખશે ભવ્ય ભારી —આત્મ. ૧

આત્મશ્રદ્ધાથી ધાર્યું જગમાં થતું,
મેરૂ કંપાવતા તેહ ચાલે;
કૃષ્ણકેશી^૧ અરે માનવી સહુ કરે,
સ્વાંગણે સિંહને શીઘ્ર પાળે —આત્મ. ૨

કોટિ વિધ્નો નડે સૂર્ય સ્હામે અડે,
ત્હોય શ્રદ્ધાવડે કાર્ય કરવું;
કાર્ય કરતાં થકી સ્વાધિકારે ખરે,
શ્રેય છે મૃત્યુથી વિશ્વ મરવું —આત્મ. ૩

મરજીવો^૨ થઈ અરે ! કાર્યકર તાહરું,
નામને રૂપનો મોહ ત્યાગી;
ફર્જ તારી અદા કર અરે ! માનવી,
આત્મશ્રદ્ધા ખળે નિત્ય જાગી —આત્મ. ૪

૧. કાળા માથાનો માનવી ૨ મરણિયો

કથની મીઠી અને કડવી કરણી કરે,
 સ્વાધિકારે કરે કાર્ય બાધી;
 આત્મશક્તિ વડે સિદ્ધિયો સાંપડે,
 કાર્યકર યુક્તિઓ સત્ય શોધી-આત્મ. ૫

ઊઠ જાગૃત બની કાર્યકર યત્નથી,
 બોલ બીજું કશું ના મુખેથી;
 બુદ્ધિસાગર સદા કાર્યકર તાહરાં,
 મોહનાં દાર રૂંધી હવેથી-આત્મ. ૬

(૭૮)

જીવે તેને જરૂર જડે નહિ.

જીવે તેને જરૂર જડે નહિ, મરજીવા રસ માણે રે-ટેક.

અઠારભારમાં અમરબુટ્ટી, જોગી વીરલા જાણે રે;
 આંખે અંધો કંઠે કોયલી, ભૂખ્યો રહે ભર્યો ભાણે રે-જીવે.

મરણુ ધારીને મહાજળ જાણે, અમૂલ્ય મોતી આણે રે;
 એરણુ હોયતો હીરો જણાશે, પરખાશે નહિ પહાણે રે-જીવે.

દોર ઉપર નટ ખાંડે ખેલે, મોજ મળે તે ટાણે રે;
 તેલ ભરેલી ગ્રહી તાંસળી, શહેર તપાસ્યું શાણે રે-જીવે.

મુઆ વિના એ ક્ષણ નથી મળતું, વળે ન કેાઈ વખાણે રે,
રૂપોરાજ આનંદ ઉભરાશે, સત્ય વાત સમજાણે રે-જીવે.

●

(૭૬)

ભક્તિનો મહિમા.

ગઝલ.

ઊભેલા માર્ગમાં ઊંચા, પહાડો સૌ ખસી જશે;
જગત આખું નમી જશે, હશે જે શુદ્ધ ભક્તિ તો.

અકિંચન સાધુના ચરણે, નરેન્દ્રો શિષ નામે છે,
વહેશે પૂર પ્રણયનાં, હશે જે શુદ્ધ ભક્તિ તો.

હજારો રોગની જ્વાળા, દવાના ખુંદના વિના.
ભુજાશે, શાંતી સિંચાશે, હશે જે શુદ્ધ ભક્તિ તો.

સમાગમ સંતના મળશે, તિમિર અજ્ઞાનનું ટળશે,
પ્રકટશે સૂર્ય સમ્યગનો, હશે જે શુદ્ધ ભક્તિ તો.

●

અખ હમ અમર ભયે ન મરેંગે.

આશાવરી.

અખ હમ અમર ભયે ન મરેંગે—અખ.
 યા કારન મિથ્યાત દિયો તજ,
 કયેાં કર દેહ ધરેંગે—અખ. ૧
 રાગ દોષ જગ બંધ કરત હૈ,
 ઇનકે નાશ કરેંગે;
 મર્યો અનંત કાલ તેં પ્રાની,
 સોહમ કાલ હરેંગે—અખ. ૨
 દેહ બિનાશી, હમ અવિનાશી,
 અપની ગતિ પકરેંગે;
 નાશી જાશી હમ ચિરવાશી,
 ચોખે હૈ નીખરેંગે—અખ ૩
 મર્યો અનંત બાર બિનસમજ્યો,
 અખ સુખ દુઃખ બિસરેંગે;
 આનંદધન પ્રભુ નિકટ અક્ષર દો,
 નહિ સમરે સો મરેંગે—અખ. ૪

સર પમી

અંત સમય

(અવસાન-સીમા-વિરામ-સમાપ્તિ-મૃત્યુ)

‘ચેત ભવિ ચેત તું, વેત કર મરણનો,
હેત કર પૂર્ણ, પરિબ્રહ્મ સાથે.’

અંતિમ સાધના અને આત્મસિદ્ધિ-જેનો જન્મ છે તેનું મૃત્યુ વહેલું કે મોડું અવશ્ય હોય છે. સખખ તેના સંબંધમાં જોઈતી જાણપણીની અતિશય આવશ્યકતા હોવાથી ખાસ અગત્યની થોડી હકીકત અહીં આપવાનું ઉચિત ધાર્યું છે.

શાસ્ત્રકારોએ મરણ બે પ્રકારનાં વર્ણવ્યાં છે. બાળમરણ અને પંડિતમરણ અથવા અકામમરણ અને સકામમરણ તથા કૃત્રિમ અને કુદરતી મરણ એવાં બીજાં પણ નામે છે. જેમાંનું બાળમરણ અથવા કૃત્રિમમરણ એકાંત દુઃખમય છે તથા તેવાજ પ્રકારનાં મરણની પરંપરાની વૃદ્ધિ કરનારું છે, પણ બીજું જે પંડિતમરણ તે તેનાથી તદ્દન જુદીજ નતનું છે; એટલેકે જેમ શાંત મીઠી બંધમાં બાળક માતાના ખોળામાં બેઠે છે, તેનું તે સુખરૂપ હોય છે; તથા તે મરણથી તેજ ભવમાં અગરતો ઓછામાંઓછા ભવમાં આત્માનો હિદ્દાર થઈ શકે છે.

એ બિભય પ્રકારનાં મરણમાંથી ક્યે મરણે મરવું તે માનવજાતના હાથની વાત છે, અર્થાત માણસ ધારે તેવું મરણ તે પોતાને માટે નીપજાવી શકે છે.

જે માણસો જગતની આસક્તિમાં અને ઇન્દ્રિયોનાં સુખોમાં રચી પચી રહ્યાં હોય તથા પોતાની જિંદગી જગતને ઉપયોગી થયાવિના પોતાના સ્વાર્થમાંજ ગાળી હોય અને મલિન વિચારોમાંજ મનને રમાડ્યા ક્યું હોય તથા પોતાના આત્માનું કે પરનું ભણું ન ક્યું હોય, તેઓ બાળ મરણ હાંસલ કરે છે; પરંતુ જેને વિષયપ્રતિ ધૃણા છે, સદાચારમાં જેની પ્રવૃત્તિ છે, સંયમમાં પ્રેમ છે અને જીનેશ્વરોની ભક્તિમાં શ્રદ્ધા છે, તેઓ પંડિતમરણ પ્રાપ્ત કરે છે. તેમનેતો જીવન અને મરણ બંને કલ્યાણરૂપ હોયછે, કેમકે જીવનમાં ધર્મકાર્ય કરી પુન્ય ઉપાર્જન કરે છે અને મૃત્યુ થાય તો તે સદ્કાર્યનાં મીઠાં ફળ ભોગવવાનો આનંદહાયક અવસર મળે છે, પરંતુ આવાં સદ્ભાગી મનુષ્યોની સંખ્યા આ કાળમાં તો પ્રમાણમાં ઘણી જ ઓછી હોય છે. કેટલાંકને સદ્ નિમિત્ત મળી આવતાં પાછળથી પણ સન્માર્ગે ચડી જવાનું બની આવે છે; સિવાય મનુષ્યોનો મોટો ભાગ તો એવો હોયછે કે જે જાણ્યે મરવુંજ ન હોય તેમ સંસારની મિથ્યા મોહજાળમાં છેવટ સુધી ગૂંચવાઈ રહેછે અને જ્યારે જરાવસ્થા આવી પહોંચે છે અથવાતો કોઈ મરણાંત રોગ લાગુ પડે છે, જેને લીધે શરીરનું બળ અને તેજ હણાઈ જાય છે; ગાત્રો શિથિલ થાય છે અને લગભગ પથારીવશ જેવું થઈ જવાય છે, દિનપરદિન વ્યાધિ વધતી જાય છે અને મૃત્યુના ભણકારા સંભળાય છે ત્યારે અકળાય છે, મુંઝાય છે અને પસ્તાવાનો પાર રહેતો નથી. અંતરઆત્મા સ્વયં-પોકારી ઉઠેછે કે અરેરે ! મારું શું થશે ? પૂર્વના મહાન પુન્યના યોગે મળી આવેલો મોંઘા મૂલનો માનવમવ અને સઘળી સારામાં

સારી જોગવાઈઓ મેં ગાફલ રહીને ગુમાવી છે; સુકૃત્ય ક્યું નથી. ખરેજ હું અનાથ છું,' અશરણુ છું ! અસાહ્ય છું !

આવે કડવે અનુભવ અનેક આત્માઓએ અનાદિકાળથી અનેક વાર અનુભવ્યો છે અને અનુભવે છે; છતાં કેમ જીવવું તેની જ માત્ર કાળજી રાખવામાં આવે છે; પરંતુ કેમ મરવું તેનોતો વિચાર સરખોએ કરવામાં આવતો નથી. જેનાં પરિણામે ચોરાસીલક્ષ જીવા જોનીમાં ભ્રમણ કરવાનું ચાલુ રહ્યાજ કરે છે. આહા ! કેવી દયાજનક પામર દશા ?

‘બીગરી કૌન સુધારે, નાથગિન, બીગરી કૌન સુધારે.’ પરમ કૃપાળુ પરમાત્મા કે જે ત્રિલોકના ત્રણે કાળના સમસ્ત ભાવોને અંજળી જળા પ્રમાણે જાણી દેખી રહ્યા છે અને જેમની જગતનાં સર્વ પ્રાણીપ્રત્યે સરખીજ દયા છે તથા જે અનાથના નાથ અને અશરણુના શરણુ છે; તેમણે આવા છેક અણીના અવસરે પણ કેવા વિચાર અને વર્તનથી અનેક આત્માઓ ભવરુપ સમુદ્રનો પાર પામ્યા છે, પામે છે અને પામશે તે પોતાની અપરિમિત કૃણા દૃષ્ટિના પ્રભાવે ખતાવી આપ્યું છે પ્રભુની વાણીતો અનંત છે, પરંતુ અહીંતો તેમાંથી સાગરમાંથી ખિંદુસમાન પ્રસંગવશાત્ લીધું છે. શ્રી જીનેશ્વરદેવે ભવ્યાત્માને ઉદ્દેશીને કરમાવ્યું છે કે હે ભવ્ય ! સાંભળ : દુખતાંને ધરી રાખનાર માત્ર એક ધર્મ છે. ધર્મ એ ઉત્કૃષ્ટ મંગળ છે. તથા તે “સઞ્વ દુખાણુ મંતં કરંતી” અર્થાત્ સર્વ દુઃખનો અંત કરે છે આ ભવને પરભવમાં સુખી થવાનું સાધન પણ તેજ છે. મરણુ વખતે જ્યારે બધાં દૂર રહે છે ત્યારે એક ધર્મ જે કર્મના મર્મને ભેદનાર છે તે મિત્રની માફક રક્ષણુ કરે છે. ધર્માભિમુખ થતાં દૃઢ પ્રહારીચોર અને પરદેશીરાજા જેવા મહાન પાપ કરનારાઓ પણ પાવન થયા છે તથા કપિલ અને એલાયચી જેવા અનાચારમાં

જિતરેલાઓનો અંતરમુદ્દર્તમાં ઉદ્ધાર થયો છે. માટે એ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ અભયપદના દાતા, કલ્પવૃક્ષ સમાન ફળ આપનાર ધર્મનું શરણુ, ગ્રહણ કરવું શ્રેયસ્કર છે.

હે ભદ્ર ! ધ્યાનમાં રાખ કે આત્મ અને રૌદ્ર ધ્યાન અધોગતિમાં લઈ જનારાં છે, માટે તેનાથી તદ્દન નિવૃત્ત થઈ ધર્મધ્યાનમાં સત્વર પ્રવેશ કર ! ધર્મધ્યાનના સોળ ભેદ પૈકી પહેલા ચાર ભેદ વિચારણાના છે; તેમાં પ્રથમ વિચાર શાસનપતિની આજ્ઞાવિષે કરવાનો છે, એ આજ્ઞામાં શ્રાવકોને માટે બારવૃત્ત કરમાવ્યાં છે; જેમાંનાં પહેલાં પાંચ આણુવૃત્ત, જેવાં કે અહિંસા, સત્ય, અચોર્ય, બ્રહ્મચર્ય અને અપરિગ્રહ તેનો આદર કરવો; પછી ત્રણ ગુણુવૃત્તોમાં ક્ષેત્રની મર્યાદા ઓછામાં ઓછી બાંધવી. સચેત, અચેત, દ્રવ્યોમાંથી જરૂર હોય તેટલાની જ છૂટ રાખવી તથા પંદર ભારે પાપના ધંધા જે ધર્મર્થોઓને આચરવા જેવા નથી તેમાં નિમિત્ત થતું હોયતો ખેંચી લેવું. પાંચ પ્રમાદો જેવાકે મદ, વિષય, કપાય, નિદ્રા ને વિકથા તથા બીજી પ્રવૃત્તિઓ કે જેનાથી આત્મા નિરર્થક દંડાય છે તેનો પરિત્યાગ કરવો. સિવાય બીજાં ચાર શિક્ષાવૃત્ત છે, તેનું યથાશક્તિ પાલન કરવું તથા ચતુર્વિધ સંઘતિર્થ જેવાંકે સાધુ, સાધવી, શ્રાવક અને શ્રાવિકા, તેમનાં અનન્ય ભાવે ગુણુકીર્તન કરવાં.

બીજો વિચાર જીવ સંસારમાં દુઃખની આયાત શા થકી કરે છે, તે વિચારવાનો છે. દુઃખનાં કારણ મિથ્યાત્વ, અવૃત્ત, પ્રમાદ, કપાય, અશુભયોગ, અઠાર પાપસ્થાનક, અને છકાયજીવની હિંસા; એ મુખ્ય છે; સખખ એવા આશ્રવમાર્ગથી અલગ રહીને સંવરમાર્ગ આદરવો કે જેથી દુઃખના સંચારનો સંભવ રહે નહિ.

ત્રીજો વિચાર જીવ જે સુખ દુઃખ અનુભવે છે તે શા થકી તેનું ચિંતન કરવાનો છે. તે વિચાર એવો છે કે જીવે જેવે રસેકરી પૂર્વે

શુભાશુભ કર્મ ઉપાજ્યાં છે, તે કર્મના ઉદયચક્રી જીવ તે પ્રમાણે સુખદુઃખ અનુભવે છે; તેવા અનુભવ દરમ્યાન કાંઈ ઉપર રાગ દ્વેષ નહિ લાવતાં માત્ર સમતાભાવમાં સ્થિર થવું કે જ્યેષ્ઠી નિરાખાધ પરમસુખને પામી શકાય છે.

ચોથો વિચાર એ કરવાનો છે કે ત્રીછોલોક, ઉર્ધ્વલોક, અને અધોલોક એ ત્રણેય લોકનાં સર્વ સ્થાનક સમક્તિ કરણી વિના સર્વ જીવોએ જન્મ મરણ કરીને અનંતીવાર સ્પર્શી મૂક્યાં છે. નરકનાં અસહ્ય દુઃખો સાગરોપમ સુધી સહન કર્યાં છે તેમજ ચક્રવર્તીની અને દેવલોકની સાલ્જખી પણ ભોગવી છે; છતાં આત્માની ગરજ સરી નથી. સખખ મોહદશાની મિથ્યા પ્રવૃત્તિઓથી સર્વાંશે મુક્તથઈને એકાંત સમક્તિ સહિત શ્રુત અને ચારિત્રધર્મની આરાધના કરવી; એ આત્મસિદ્ધિનો સરલ સાચો માર્ગ છે.

હે આત્મન ! વળી પણ સાંભળ કે—શેષ જીવન તદ્દન નિર્દોષપણે શુભધ્યાન અને શુભયોગમાં વ્યતિત થવામાટે અનિત્યાદિ બાર^૧

૧. બાર ભાવના—

[૧] અનિત્ય—આ માટે શરીર, વૈભવ, લક્ષ્મી તેમજ કુટુંબપરિવાર એ સર્વ વિનાશી છે; હું પોતે અવિનાશી છું, વિનાશી પદાર્થોના મોહમાં હું શા માટે મુંઝાઈ રહું છું એમ વિચારવું તે.

[૨] અશરણ—મરણ સમયે મારો વૈભવ, લક્ષ્મી કે કુટુંબપરિવાર મને બચાવશે નહિ તેમજ સથવારો પણ કરશે નહિ, અશરણ એવા મને માત્ર ધર્મનું જ શરણું છે એમ ચિંતવવું તે.

[૩] સંસાર—મારા આત્માએ સંસારસમુદ્રમાં ભમતાં ઘણાં ભવ કર્યાં છે; હવે હું તે જાન્યેની ક્યારે મુક્ત થઈશ ? આમ અનુમોદવું તે.

[૪] એકત્વ—આ મારો આત્મા એકલો છે, તે એકલો આન્યો છે ને એકલો જ જશે અને કરેલાં સાચા ખોટાં કર્મનાં ફળ પણ એકલો જ ભોગવશે, આમ મનન કરવું તે.

ભાવના વારંવાર વિચારવી ત્રણ મનોરથનું^૨ ચિંતન કરવું તથા ઉત્તમ પુરૂષોનાં ચરિત્રો વાંચવા અગર વંચાવવાં અને આધ્યાત્મપદોને યાદ કરી તેનું રહસ્ય અંતરમાં ઉતારવું. છેલ્લી વાત એ કહેવાની કે આગારીઅનશનવૃત્ત દિવસના વખતે જ્યારે જ્યારે અનુકુળતા હોય ત્યારે અને ખાસકરી રાત્રિના ચાર પહોર તો અવશ્ય આદરવું.

[૫] અન્યત્વ—આત્મા એકલોજ છે અને જગતના તમામ પદાર્થો તેનાથી તદ્દન પર છે, અર્થાત કોઈ કોઈનું નથી આમ વિચારવું તે.

[૬] અશુચિ—શરીર અપવિત્ર છે, મળમુત્રની ખાણ છે; રોગ અને જરાનું નિવાસધામ છે; હું તેનાથી ન્યારો છું આમ ચિંતવવું તે,

[૭] આશ્રવ—મિથ્યાત્વ, અવૃત્ત, પ્રમાદ, અશુભયોગ અને કષાય એ પાંચ પાપને દાખલ થવાનાં ગરનાળાં એટલે દ્વાર છે જેનાંવડે કર્મનો બંધ થાય છે, માટે તેનાથી દૂર રહેવું, આમ ધારવું તે.

[૮] સંવરસમકિત, વૃત્તપચ્ચખાણ. અપ્રમાદ, શુભયોગ, અને અકષાય એ પાંચ આવતાં કર્મને રોકવાનાં સખળ સાધન છે, માટે તે અંગિકાર કરે; આમ દઢતા કરવી તે.

[૯] નિર્જરા=પૂર્વનાં કર્મનો બાર પ્રકારના તપે કરીને ક્ષય થાય છે. આમ અનુમોદવું તે.

[૧૦] લોક—ત્રિચ્છાલોક. ઉર્ધ્વલોક અને અધોલોક એ ત્રણ લોકનાં સ્વરૂપનું ચિંતન કરવું તે

[૧૧] બોધ—ભવબ્રમણ કરતાં કરતાં સમ્યક્જ્ઞાનની પ્રસાદી મળવી એ સદ્ભાગ્ય છે, આમ મનન કરવું તે.

[૧૨] ધર્મ—કેવળી પરપેલ ધર્મ પામવો એ અતિ દુર્લભ છે. આમ ચિંતવના કરવી તે.

૨ ત્રણ મનોરથ.

[૧] બાહ્ય, આલ્યંતર પરિબ્રહ્મ હું ક્યારે ઘટાહું ?

[૨] આ અસાર સંસારનો હું સર્વથા ત્યાગ ક્યારે કરું ?

[૩] હું સર્વ પ્રકારનાં પાપોને આળોવી ક્યારે અણુશણુવૃત્ત આદરું ?

૩. આગારી અનશનવૃત્ત—આગારી અનશનવૃત્ત આત્માર્થી છે. સજ્જનોએ દરરોજ

પ્રભુનાં અમૃત તુલ્ય ઉપકારક વચનો અંતરમાં ઉતારવા સરખાં છે. ખરેખર એ ભવરુપ મહારોગની અમૂલ્ય ઔષધિઓ સમાન છે; જેનાં શ્રવણ, મનન અને શ્રદ્ધાપૂર્વકનાં સેવનથી સર્વ અનિષ્ટો અળગાં થાય છે. અલૌકિક આત્મશાંતિ ઉદ્ભવે છે અને ઉત્કૃષ્ટરસ ઉપજેતો આત્મા અક્ષય અવિચળ પદનો અધિકારી અવશ્ય થાય છે.

જ્યારે મરણ છેક સમિપમાંજ સમજાતું હોય ત્યારે વિશેષ જાગૃતિની ધણી જરૂર છે. એવે વખતે ખાસકરીને ભક્તી મતિ હોવી જોઈએ; કેમકે અંતસમે જેવી મતિ તેવીજ ગતિ થાય છે. વળી તે

રાત્રે નિદ્રાધિન થતાં પહેલાં આદરવા યોગ્ય છે તેની વિધિ આ પ્રમાણે છે:—પ્રથમ ચોરાશી લાખ જીવાયોનિના જીવોને નીચેની ગાથા બોલી ખમાવવા

‘ખામેમિ સર્વે જીવા, સર્વે જીવાવિ ખમંતુ મે,
મિત્તિ મે સર્વભૂએસુ, વેરમજ્જં ન કેણુધ.’

ઉપર મુજબ સર્વ જીવોને ખમાવી નવકારથી માંડી તસોતરી સુધીના પાઠ બોલી ઇરિયાવડિનો કાઉસગ્ગ કરવો અને એક લોગરસ પ્રગટ કહેવો. પછી બે હાથ જોડી બોલવું કે હે અરિહંત દેવ, આપની સાક્ષીએ હું આગારી અનશન વૃત્ત (સમયનું પ્રમાણ બાંધવું ત્યાં સુધી) આદર છું. પછી બોલવું કે:—

‘આહાર, શરીરને ઉપધિ, પચ્યખું પાપ અઢાર;
મરણ થાય તો વોસરં, જીવું તો આગાર.’

આ વૃત્ત જ્યારે પાળવું હોય, ત્યારે આ રીતે બોલવું.

સાગારી અણસણવૃત્ત સમકાએણું, ફાસિયં, પાલિયં, સોહિયં, તીરિયં, કિતિયં, આરાહિયં, આણાએ, અણપાલિતા નભવઈ તરસ મિચ્છા મિ દુકકડં.

અકરમાત કે કોઈ ઉપસર્ગનાં કારણસર તાત્કાલિક મૃત્યુ થશે એમ લાગતું હોય અને ઇરીયાવડિ પડીકમવા જેટલો વખત ન મળે તેમ હોયતો માત્ર

“આહાર શરીર ને ઉપધિ, પચ્યખું પાપ અઢાર,
મરણ થાયતો વોસરં, જીવુંતો આગાર.”

આટલું બોલવું, પણ સમયસૂચકતા વાંપરી પચ્યખાણ કરી લેવાં, એ પરમ લાભનું કારણ છે.

સ્થળે તદ્દન શાંત વાતાવરણ હોવું જોઈએ. અશાતાવેદતાનો ઉદય અથવા ક્રોધ આસક્તિવાળો પદાર્થ પોતાનું ભાન ન બૂલાવે તેવી સાવચેતી અવશ્ય રાખવી અને પારલૌકિક વિચારો તરફ મનને દોરવું. શક્તિ અનુસાર વૃત્ત પચ્ચખાણુ કરી લેવાં. સર્વ જીવો સાથે ક્ષમાપના કરવી અને ચાર શરણાં જે અક્ષય અવિચળ પદનાં આપ નારાં છે તેનું આરાધન કરવું તથા પૂર્વે થયેલાં પાપ કર્મનું સ્મરણ કરીને આલોચણા કરવી તે આ રીતે—

જીવહિંસા કરી હોય, અસત્ય બોલાયું હોય, પરધન ગ્રહણ કર્યું હોય, પરદારા ગમન કર્યું હોય, પરિગ્રહમાં મમતા રાખી હોય, વિષય કષાયો સેવ્યાં હોય. તો હે! જીનેશ્વર દેવ ! આપની સાક્ષીએ તે મારા અપરાધોનો હું ખરા દિલથી પશ્ચાત્તાપ કરું છું. પ્રભુ ! હું બહુ ભૂલ્યો છું; મારી આ જીંદગી ક્રેટલા વખતની હતી; ક્ષણનો પણ ભરોસો નહોતો; છતાં હું ચેત્યો નહિ; અને વિકારોનો ગુલામ બન્યો. એ મેં બ્યાજખી કર્યું નથી, જે રૂપ જોઈને હું મેં હ પામ્યો તે પતંગના રંગ જેવું હતું; જે ધનમાટે મેં વલખાં માર્યાં, તથા અધર્મ અને અનીતિ આચર્યાં, તેમાંથી પૃટ્ટી બદામ પણ મારી સાથે આવનાર નથી, સંસારની પ્રવૃત્તિમાં ગૂંચરાઈ રહીનેતો આ આત્મા અનાદિકાળથી ઉંચ નીચ ગતિમાં ભ્રમણ કરતો આવ્યો છે; એ બધું મને હવે ખરાખર સમજાય છે. પ્રભુ ! મેં તમારાં અમૂલ્ય વચનોને સંગ્રહાં નથી, તમારાં કહેલાં અનુપમ તત્વોનો વિચાર કર્યો નથી, તમારા પ્રણિત કરેલાં ઉત્તમ શીલને સેવવા ઉત્સુક થયો નથી. તેને માટે હું નમ્રભાવે ક્ષમા માગું છું; હે દયાળુદેવ ! હું હવે આપનેજ શરણે છું.

આ પ્રમાણે આલોઈ, પડિઝમી, નિંદી, નિસદ્ગ થઈ છેવટે શરીર પરતી મુર્છાને ટાળી સાવધાન થઈને ચડતા પરિણામે આત્માર્થિ સંજ્ઞ

નેાને આદરવાયોગ્ય કર્મદળને, હેદી મોક્ષનો માર્ગ મોકળો કરી
 આપનાર અનાગારી અનશનવૃત્ત ઉલ્લસિત હૃદયે અંગિકાર કરવું; આમ
 તમામ ઉપાધિથી તદ્દન નિવૃત્ત થઈને એકાગ્રચિત્તે અંતરઆત્માનો
 તાર પરમાત્માપ્રત્યે જોડી દેવો; અને હેક હેલ્લી ધડીસુધી નવકાર
 મંત્ર લોગરસ, નમોયુષ્યંતું સ્મરણ કરતાં સમાધિ મરણે પરમ શાંતિમાં
 દેહને છોડવો; અર્થાત્ જીવન મુક્ત થવું; એજ ઉત્તમ કર્તવ્યતા, એજ
 મોંઘેરી મહત્તા, અને એજ સાચી સાફલ્યતા, એમ પરમ પુરૂષોએ
 પ્રકાશ્યું છે.

અવસાનસમયે યોગોની સ્થિરતા અંખડ
જાળવી સહજનંદી, શુદ્ધસ્વરૂપનાં અનેરાં ઓજસ
પ્રગટાવનારાં ઐશ્વર્યમાન તથા શાંતિપ્રદાન કાવ્યો

(૮૧)

હાથ મારો મૂકશોમાં.

રાગ ભૈરવી. (કેશવ કૃતિમાંથી)

દીનનાથ દયાળ નટવર, હાથ મારો મૂકશોમાં;
હાથ મારો મૂકશોમાં, હાથ મારો મૂકશોમાં-દીન. ટેક
આ મહા ભવસાગરે, ભગવાન હું ભૂલો પડ્યો છું,
ચૌદલોક નિવાસ અપલા-કાન્ત,^૧ આ તક ચૂકશોમાં-દીન. ૧
ઓથ ઇશ્વર આપનો, સાધન વિષે સમજું નહિ હું;
પ્રાણપાલક પોત ભોંછ, શંખ આખર ફૂંકશોમાં-દીના ૨
માત તાત સગાં સહોદર, જે કહું તે આપ મારે,
હે કૃપામૃતનાં સરોવર, દાસસાડૂ સૂકશોમાં-દીન. ૩
શરણુ કેશવલાલનું છે, ચરણ હે હરિરામ તારું;
અખિલ નાયક આ સમય, ખોટે મશે પણ ખૂટશોમાં-દીન. ૪

૧. શ્રી કૃષ્ણ

૧૧૭

(૮૨)

મારી નાડ તમારે હાથ.

રાગ-દેશ.

મારી નાડ તમારે હાથે, હરિ સંભાળજોરે;
ખ્યારા પોતાનો જાણીને, પ્રભુપદ પાળજોરે—ટેક.

પથ્યાપથ્ય નથી સમજાતું, દુઃખ સદૈવ રહે ઉભરાતું;
મને હશે શું થાતું, નાથ નિહાળજોરે— મારી. ૧.

અનાદિ વૈદ આપ છે સાચા, કેઈ ઉપાય વિષે નહિ કાચા;
દિવસ રહ્યા છે ટાંચા, વેળા વાળજોરે— મારી. ૨.

વિશ્વેશ્વર શું હજી વિચારો, ખાજી હાથ છતાં કાં હારો ?
મહા મુંઝારો મારો, નટવર ટાળજોરે— મારી. ૩.

કેશવ હરિ માફ શું થાશે, ઘાણ વળ્યો શું ગઢ ઘેરાશે ?
લાજ તમારી જાશે, ભૂધર ભાળજોરે— મારી. ૪.

(૮૩)

મંગલ મંદિર ખોલો.

રાગ-ભૈરવી-રાગિણી.

મંગલ મંદિર ખોલો ? દયામય મંગલ મંદિર ખોલો—ટેક.

જીવનવન હું નાથ વટાવી, આતુર ઊભો શિશુ ભોળો;
આપ શરણુ વણુ અન્ય ન ઇચ્છા, અરજી ઉરમાં લ્યો ! લ્યો !—દયા.

નામ મધુર તમ મુજ રસ^૧ના પર, પ્રસન્ન વદન મમ^૨ જોલો;
કરુણાસાગર ! કરુણા કરીને, પ્રેમ અમીરસ ઠાળો !-દયા.

સ્વ. સાક્ષર નરસિંહરાવ.

●

(૮૪)

પ્રભુ સાથે પ્રીત કરવા વિષે.

રાગ-ગરબી.

કર પ્રભુ સંગાથે દૃઢ પ્રીતડી રે,
મરી જાવું મેલીને ધનમાલ,
અંતકાળે સગું નહિ કોઇનું રે— ટેક
સંસ્કારે સંબંધી સર્વે મળ્યાં રે,
એ છે જુઠી માયાકેરી જાળ,— અંત.
મારું મારું કરીને ધન મેળવ્યું રે,
તેમાં તારું નથી તલભાર,— અંત.
સુખ સ્વપ્ના જેવું સંસારનું રે,
તેને જાતાં ન લાગે વાર,— અંત.
માટે સેવજે તું સાચા સંતને રે,
તારા ટળશે ત્રિવિધના તાપ,— અંત.
અતિ મોટા પુરૂષને આશરે રે,
જાળે પૂર્વજનમનાં પાપ,— અંત.

એવું સમજીને ભજ ભગવાનને રે,

સુખકારી સદા સુખધામ,— અંત.

દેવાનંદનો વહાલો દુઃખ કાપશે રે,

મનવંછિત પૂરણ કામ.— અંત.

●
(૮૫)

દેહરૂપી દેવળ જીનું થયું.

રાગ-ભજન.

જૂનું તો થયું રે દેવળ, જૂનું તો થયું;
મારો હંસલો નાનો ને દેવળ જીનું તો થયું—ટેક
આ રે કાયા રે હંસા, ડોલવાને લાગીરે;
પડી ગયા દાંત માંહેલી, રેખું તો રહ્યું—મારો. ૧
તારે ને મારે હંસા, પ્રીત ખંધાણીરે;
ઉડી ગયો હંસ, પીંજર પડી તો રહ્યું—મારો. ૨
ખાઈ મીરાં કહે છે પ્રભુ, જુઠી જાણી કાયારે;
શરણ તમારું મેં તો, ચિત્તમાં લહ્યું—મારો. ૩

●
(૮૬)

સંસાર અસાર જાણી, પુણ્ય કમાણી કરવા વિષે.

નથી જગતમાં સાથ સંબંધી, વિના ત્રીભુવન નાથ;
શું ફેગટ ફાંફા મારે મુરખડાં; ભરે આભથી ખાથ ?

ક્રમળપત્રપર જળ બિંદુને, સુકાતાં શી વાર ?
 શ્રાવણની જળ ભરી વાદળી, વિખરાતાં શી વાર ?
 જીવતર સમજવું તેવું, આખર નહિ લેવું દેવું.
 જીવ જવું છે ખાલી હાથ, અંતમાં પુણ્યપાપ સંગાથ—નથી.
 પંથી જીવ પામી ગયો, નરભવ નગર બજાર;
 સોદાગર સમજી જઈ, કરો પુણ્ય વેપાર.
 જીવ જવું છે ખાલી હાથ, અંતમાં પુણ્યપાપ સંગાથ—નથી.

(ઉમાદેવડી)

●

(૮૭)

પ્રભુ નામ સુધારસ પીલે.

રાગ—કાનરો.

પ્રભુ નામ સુધારસ પીલે ! (૨)

નામ સુધારસની શીતળતા, તનના તાપ હરી લે— પ્રભુ.
 શાંતપણું આપે સર્વાંગે, દુઃખ રહે નહિ દિલે;
 નૌતમ નાવ નકી તરવાનું, કરવાનુંજ કરી લે— પ્રભુ.
 ભયકારક ભવસાગર ભારે, તેને તુરત તરી લે !
 ધરવાનું શુભ ધ્યાન હૃદયમાં, નિર્મળતાથી ધરી લે— પ્રભુ.
 અંતરનું બળતું બુઝવવા, ભક્તિજળને ભરી લે;
 ઠરવાનું આ ઠામ અપૂર્વ, તે માંહેજ ઠરી લે —પ્રભુ.

●

૧૨૧

(૮૮)

ઐ દિનના મેમાન.

રાગ—કાફી.

અમેતો આજ તમારા, ઐ દિનના મેમાન;
સફળ કરો આ સહજ સમાગમ, સુખનું એજ નિદાન—અમે. ૧

આબ્યા જેમ જશું તે રીતે, સર્વે એમ સમાન;
પાછા કેાઈ દિને નહિ મળીએ, ક્યાં કરશે સન્માન—અમે. ૨

સાચવળે સંબંધ પરસ્પર, ધર્મે રાખી ધ્યાન;
સંપી સદ્ગુણ લેળે દેળે, દૂર કરી અભિમાન—અમે. ૩

લેશ નથી અમને અંતરમાં, માન અને અપમાન;
હોય કશી કડવાશ અમારી, તો પ્રિય કરળે પાન—અમે. ૪

કેશવ હરિએ કરૂણા કીધી, ન લમે ભૂલી ભાન;
તત્વે તાન રહે છે તેને, થાય ન જરીએ જાન—અમે. ૫

●

(૮૯)

સંપત્તિ સદા રહેતી નથી માટે પવિત્ર બનવા વિષે.

પ્લવંગમ છંદ.

છત્રે થાતી છાંય, છડીધર છાજતા,
હાથી હોદામાંય, રસિક બિરાજતા,
આયુષ્યરિદ્ધિ અનેક, ભરેલી ભાગ્યમાં,
એ સૂતા દિન એક, ઉછળતી આગ્યમાં.

ભોગવતા ઉપભોગ, મહા સુખ માણુતા;
 જોતાં જોગ અજોગ, જરી નહિ જાણુતા;
 કીધા દામ કરોડ, ખજાને ખાણુમાં,
 સુતા તાણી સોડ, મસિદ મસાણુમાં.

ઇંદ્રપુરી અનુસાર, નગરીઓ નોખમાં,
 કેટિધ્વજ શાહુકાર, ગરજતા ગોખમાં;
 સુંદરીઓ ગુણસાર, મહાગુણ મર્દમાં;
 કેા જાણે કઈ ઠાર, ગયા મળી ગર્દમાં.

માટે મારા મિત્ર, વિચારો વાત રે,
 પાપી મટી પવિત્ર, બનો ભલી ભાત રે;
 જીવનનું ક્ષણ જાણી, ભજો ભગવાન રે,
 અંતર પ્રીતિ આણી, ધરો નિત ધ્યાન રે.

(૯૦)

શરીરની ક્ષણભંગુરતા વિષે.

રાગ—હીતવારે દેવ દર્શન કીજે રે.

ઘડી એક તણો વિશ્વાસ, શ્વાસનો નાણો રે;
 અણચિંતો આવશે કાળ, તમે તે જાણો રે-૧.

જેમ તોરણ આવ્યો વિંદ; પાછો નહિ વળશે રે;
 તારા સજ્જન કુટુંબ પરિવાર, સહુ ટળવળશે રે-૨.

અહિ સાપ ઉંદરને જેમ, ચિડીને સીંચાણો રે;
જયમ રાજા કેપે કયાંહિ, નથી ઠેકાણો રે-૩.

જેમ તેતર ઉપર બાજ; મચ્છને બગલો રે;
તારી નવલ સુરંગી હેહ, કરી દેશે ઢગલો રે-૪.

સાવજ મુખથી કુરંગ, ન શકે નાસી રે;
અચાનક આવી કાળ, દેશે ગળે ફાંસી રે-૫.

વળે દળ વાદળને પૂર, વિવિધ પ્રકારે રે;
પણ કાળ ઓચિંતો કોઈ, પાછો નવિ વાળે રે-૬.

દેવ, દાનવ, માનવ, ઇંદ્ર, સૂરજ ને ચંદ્ર રે;
તિર્થંકર, ચક્રી, કેશવ, રામ મુણંદારે-૭.

નૃપ, શેઠ, ન્યાપતિ, ઇભિ, તલાર, તલાટી રે;
તેને બાળી કીધા રાખ, હુઈ ગઈ માટી રે-૮.

હુતિ ચોકી આડી સાત, દૈત્યને જીદ્દા રે;
ભીડી બજતર પહેરી ટોપ, ગૃહી આયુદ્ધા રે-૯.

આબ્યો કાળસેન કોટવાળ, નાંખ્યા સવિ ઉંધા રે;
તેને ભિક્ષા ત્રણે લોક, લાગી બહુ ક્રુધા રે-૧૦.

શું ધરવી આશા ખોટી, ખોટી થાવું રે;
તજી રમણી રાજ ભંડાર, અંતે જવું રે-૧૧.

ધરિયા કેશરીયા વેષ, ડોલે લેરખડા રે;
કાને કુંડળ હૈડે હાર, બાંહે બેરખડા રે-૧૨.

કડાં, પોંચી, બાબુબંધ, વેઠ ને વીંટી રે;
સિર પર બાંધી શિરપાવ, સોનેરી લીંટી રે-૧૩.

રૂડી કુમકુમ વરણી કાય, છાંયા નિરખે રે;
રૂપે રંભા સરખી નાર, દેખી દિલ હરખે રે-૧૪

મુખ આંખને મટકે મોહ્યો, કરને લટકે રે;
અણુતેડયો આવી કાળ, ગળી જશે ઘટકે રે-૧૫.

તારે સુંદર મંદિર મોલ, અળકતી જ્યોતિ રે;
પુલ અત્તર વાસિત સેજ, જડીયાં મોતી રે-૧૬.

પોઠે ચોઢી પટકુળ, મખમલ ધોતી રે;
પંખાથી પવન ઝંકેળ, નિદ્રા હોતી રે-૧૭.

આવ્યો જમ દંડી દૂત, સાહીયો ગોતી રે;
રહી રડતી પડતી માત, રમણી રોતી રે-૧૮.

આ કાચી કાયા છાંયા, જેસી બાદલકી રે;
જખ ઉઠ ચલેગો હંસ, માટી જંગલકી રે-૧૯.

જેવો ખોટો સંધ્યાવાન, પિંપળ પાન રે;
કાચી માટીકેરો કુંભ, કુંજર કાન રે-૨૦.

ઢંગ રહિત પતંગનો રંગ, થાયે ભંગ રે;
વળી કાયના કુંપારૂપ, એહી અંગ રે-૨૧.

પ્રાણી છાંડો અનંગનો રંગ, એવું જાણી રે;
અંજળી જળ આયુ જેમ, પુરતું પાણી રે-૨૨.

અંતે જાવું છે એકવાર, મન સમજાવી રે;
 ખોડીદાસ ગુરૂને ચરણ, શિશ નમાવી રે-૨૩.
 સંવત ઓગણીસોસોળ, આસુ માસે રે;
 કરી જેતપુર માંહી જોડ, રહી ચોમાસે રે-૨૪.

●
 (૯૧)

ચતારી શર્ણુ સાચાં છે.

ગઝલ.

સમજ તું જીવ સદ્ભાગી, સંસારી રાહ ખોટો છે,
 ધરીલે ધ્યાનમાં એ તું, ચતારી શર્ણુ સાચાં છે.
 ગણે ધન ધામ તું તારાં, સંખંધી સુત ને દારા;
 અલગ એ સર્વ થનારાં, ચતારી શર્ણુ સાચાં છે.
 તદ્દન તકલાદી છે કાયા, ચલિત છે તેમના પાયા;
 ખરે ધરવી મિથ્યા માયા, ચતારી શર્ણુ સાચાં છે.
 મળ્યા અધિકાર પર મોહી, કૂલે છે શું અરે જોઈ;
 કદીએ સ્થાયી નહિ કેઈ, ચતારી શર્ણુ સાચાં છે.
 અસ્થિરતા જગતની જાણી, ચેતવવા વિશ્વનાં પ્રાણી;
 ઉચારી જ્ઞાનીએ વાણી, ચતારી શર્ણુ સાચાં છે.
 કહે કીર કષ્ટ હરનારાં, મંગળ કલ્યાણ કરનારાં;
 સદા સુખ શાંતિ દેનારાં, ચતારી શર્ણુ સાચાં છે.

●

શુભાશુભ કર્મ પ્રમાણે ફળ મળે છે.

કોઈનું કર્મ કંઈ થાય નહિ, છે કર્મ સહુ કરનાર;
 કર્મ સહુ કરનાર, ન કોઈથી કર્મ કદી ફરનાર —કોઈનું.
 કર્મકાગળે પૂર્વજન્મનાં, દીધાં જમે થનાર;
 દીધાં જેવાં લેવાં પાછાં, એજ કર્મ વ્યવહાર —કોઈનું.
 જમે કરાવ્યા હશે કાંકરા, મણિ નથી મળનાર;
 જમે મણિતો વિશ્વધણીથી, ટાળ્યાં નહિ ટળનાર —કોઈનું.

●

તેરે જાનાં જરૂર.

તેરે જાનાં જરૂર, જોખન જાયા રે, નહીં રે જીવનકી અધધડી—ઝેક.
 કાયા માયામાં પુરણ પ્રીતિ,
 હારે અમીરસ તજીને તેં તો વિષ ખાયા રે,
 વિષ ખાયા (૨) ઝેર ખાયા રે,નહીં રે,
 મોહકી જાળ ખની મતવાલી,
 હારે માંડે માંડે કરીને મિથ્યા મુરછાયા રે;
 મુરછાયા [૨] લલચાયા રેનહીં રે.
 આરે જગતમેં જુઠ પસારા, મતિહીણા મલિન તેરા દિલભયા રે,
 દિલ ભયા [૨] ચિત્ત ભયા રેનહીં રે.

કહે પુરશોત્તમ ભવ જળ તરવા,
હારે ભાવે ભજીતેને જનરાયા રે;
જનરાયા [૨] સુખદાયા રે ...નહીં રે.

(૯૪)

આયુષ્ય અસ્થિર છે તે વિષે.

આયુષું તૂટ્યું ને સાંધો કેા નહીં રે,
તે માટે જીવ નવ કરશે પ્રમાદરે,
જરા આવીને શરણું કેાઈ નહીં રે;
હોંસા છોડી દયામારગ કરે યાદરે-આયુષું.
કુટુંબ કબીલા સુત નારીને કારણે રે,
મોહાંધ થઈને સંઘ્યા બહોળાં પાપરે;
પરિણામેશી પસ્તાઈને જીરશેરે;
લોકે પરલોકે સહેશે બહુ સંતાપ રે-આયુષું.
ઉંચાં ઉંચાં બાંધ્યાં મંદિર માળીયાંરે;
ધરતીમાંહે દેઝ દેઝ ઉંડી નીવરે;
ઓચિંતાનું એક દિન ઉઠી ચાલવું રે,
સુખ દુઃખ સહેશે એકલડો આ જીવરે,-આયુષું
ચકવર્તી હરિભજને રાણે કેશવોરે;
બહુ સુખદાયક ઇંદ્ર સુરોનો નાથરે;
ઉગી ઉગીને અંતે એપણ આથમ્યારે;
જોજો કેવી અચરજ જેવી વાત રે-આયુષું.

શબ્દ રૂપ ને રસ પર મમતા નહીં ધરો રે;
 તન ધનનો નહિ ધરશે માન લગાર રે;
 રૂપિ ચોથમલજી કહે છે સૂત્ર શાખથી રે;
 જોડ કરી છે ઝાલોર શહેર મોઝારે—આયજી.

(૯૫)

શરીર અને આત્માના અસ્થિર સંબંધ વિષે. .

રાગ—રમજુમ કરતી ચાલી બીલડી.

ખાંધી કમર ને હંસ ચાલીયો,
 કાયા કહે મને કેમ છોડી ?
 મૃત્યુ લોકમાં થયાં સંઘાતી,
 આપણે વહાલા જો જોડી;

કાયા સુંદરી વહે રૂઢન કર,
 અખળા એકલી કેમ રહું ?

મસાણુ ભૂમિમાં આપ સંઘાતે,
 બળી અગ્નિમાં ભસ્મ થાઉં —ખાંધી. ૧.

મુજ પર પ્રીતી હતી આપને,
 હતો આપનો મને આધાર;

નિરાધાર કરી નાથ જાઓ છો,
 મુજને મૂકી અંતરીયાળ —ખાંધી. ૨.

રહોને હંસા ! રહોને પવના !
 રહોને આજની રાતડીયાં;
 કડું વિનંતી સુણીલો હંસા,
 મારા દિલની વાતડીયાં —ખાંધી. ૩

હંસ કહેછે સુણો સુંદરી,
 ઋણ સંખંધે સાથ રહ્યાં,
 રાખ્યાં રખોપાં મુગ્ધ બની મેં,
 તુજમાટે બહુ કષ્ટ સહ્યાં —ખાંધી. ૪

અવધ પુરી થઇ ક્ષણ નવ રહીશું,
 વિસરી જાજો નામડીયાં,
 દાસ જીવાણુ કહે હંસ સંચર્યો,
 અન્ય વસાબ્યાં ગામડીયાં —ખાંધી. ૫

(૯૬)

સહવાસ સંખંધી શોક શમન.

ભજન.

પંખીનો મેળો, ભેળો રહે કેમ ભાઈ ?
 કોઈ ક્યાંહીથી, કોઈ ક્યાંહીથી, આવે તેમ તણાઈ—પંખી.
 તૂટે સાથ સર્વનો જ્યારે, ખરચી જાય ખવાઈ;
 કોણ સદૈવ રહે છે સાથે, ખ્યારમાં પથરાઈ ?—પંખી.

ફર રહીને દોરી ખેંચે, ફૂંડો કાળ કસાઈ;
 જુડું જુડું સૌને જાણું, ઘાટ વિના ઘસડાઈ—પંખી.
 કેનાં સૂત, દારા ને સેવક, કેનાં ખાંધવ બાઈ;
 જૂઠી માયા, જૂઠી કાયા, જૂઠી સર્વ સગાઈ—પંખી.
 સ્નેહ અને સંબંધ રડાવે, અંતરમાં અથડાઈ;
 શોક તજે સુખથી રહો શાણા, કેશવ હરિગુણ ગાઈ—પંખી.

(૬૭)

સતી મયણુરહાએ પોતાના પતિદેવ યુગબાહુને
 તેમના અંતસમયે આપેલો ઉત્તમ ઉપદેશ.

[ચાલ-હિરદે રાખીજો હો કે ભવિયજી, મંગલિક શરણાં ચાર.]
 સુસ્વર કરી કહો કન્યને હો કે પ્રીતમ, સુનો વચન ધર ધ્યાન;
 અન્ત સમય હવે આવિયો હો કે પ્રીતમ, ધરો ધર્મ ચિત્ત ધ્યાન;
 હિરદે રાખીજો હો કે પ્રીતમ, મંગલિક શરણાં ચાર....ટેર. ૧
 અરિહન્ત સિદ્ધ સાહૂ તણો હો કે પ્રીતમ, કેવલી ભાષિત ધર્મ;
 ચે ચારોં જપતાં થકાં હો કે પ્રીતમ, દૂટે આઠાંહી કર્મ
 —હિરદે. ૨
 આઈ વિપત્તિ ટાલવા હો કે પ્રીતમ, ચિત્ત સમાધિ ધાર;
 કેાપ કષાય નિવારહો હો કે પ્રીતમ, જીમ ઉતરો ભવપાર
 —હિરદે. ૩

મુઝ અને બાંધવ ઉપર હો કે પ્રીતમ, રાગદ્વેષ પરિહાર;
સમ પરિણામ થે રાખીજો હો કે પ્રીતમ, જીમ ઉતરો ભવપાર
—હિરદે. ૪

જે ક્રિયા તે ભોગવો હો કે પ્રીતમ, નિમિત્ત માત્ર અન્ય હોય,
નિશ્ચય દુઃખ આતમ દિયો હો કે પ્રીતમ, નિમિત્ત ભાધનેજોય
—હિરદે. ૫

તેથી હિત ધર વિનવું હો કે પ્રીતમ, ધર્મ ક્રિયા સુખ હોય;
પાપ અઠારહ પરિહરો હો કે પ્રીતમ, પુનરપિ વેર ન હોય.
—હિરદે. ૬

જીવ સભી ખમાલેવો હો કે પ્રીતમ, જે ક્રિયા અપરાધ;
તેહનાં ક્રિયાં તુમ ખમો હો કે પ્રીતમ, મંત્રી ભાવ આરાધ
—હિરદે. ૭

દેવ અરિહન્ત, ગુરુ નિશ્ચન્થ હો કે પ્રીતમ, કેવલી ભાષિત ધર્મ;
તત્ત્વ તીન આરાધજો હો કે પ્રીતમ, સમકિતનો એક મર્મ
—હિરદે. ૮

ધન કુટુમ્બ મિત્રાદિકનો હો કે પ્રીતમ, બન્ધનને મત રાખ,
દુઃખ આયા નિજ જીવને હો કે પ્રીતમ, શરણાગતને સાખ
—હિરદે. ૯

મૃત્યુમાર્ગ પહુચાવતાં હો કે પ્રીતમ, દેવ જપો અરિહન્ત;
સમાધિ સમ્પલ લેયને હો કે પ્રીતમ, પહુંચો મોક્ષ મહન્ત
—હિરદે. ૧૦

જક્તા માંસ કરકે ભર્યો હો કે પ્રીતમ, દેહ પિંજરો એહક
નષ્ટ દેખ ભય કરો મત હો કે પ્રીતમ, જ્ઞાન ભાવના લેહ
—હિરદે. ૧૧

મૃત્યુમહોત્સવ જાનજો હો કે પ્રીતમ, ભય ન રખો લવલેશ,
તૃણકુટિ સમ પણ ફેડને હો કે પ્રીતમ, રત્નગૃહ પ્રવેશ,
—હિરદે. ૧૨

કુર્મ વૈરિ દુઃખ પીંજરે હો કે પ્રીતમ, નાંખ્યો ચૈતનરાય,
મૃત્યુરાજ શરણુ ખિના હો કે પ્રીતમ, બન્ધન નાય છુડાય
—હિરદે. ૧૩

કલ્પવૃક્ષ મૃત્યુ થકી હો કે પ્રીતમ, જો સુખ સાધે નાય;
હર્ષુદ્ધિ તે આત્મા હો કે પ્રીતમ, લવ લવ મે દુઃખ પાય,
—હિરદે. ૧૪

મૃત્યુસમ જો વેદના હો કે પ્રીતમ, જ્ઞાની મોહ નશાય;
આત્મિક અર્થને સાધને હો કે પ્રીતમ, સ્વર્ગ મોક્ષમે જાય
—હિરદે. ૧૫

કાચા ઘટકો અગ્નિમેં હો કે પ્રીતમ, પાકા નીર રહાય;
મરણુ તાપસમ સેવતા હો કે પ્રીતમ, સુખ ભાજન જીવ થાય
—હિરદે. ૧૬

અનેક બરસ તપસ્યા કરી હો કે પ્રીતમ, જો સુખ તપસી પાય;
સમાધિ મરણુ આરાધતાં હો કે પ્રીતમ, અલ્પ કાલમે આય
—હિરદે. ૧૭

પાપ સકલકે ત્યાગે। તુમે હો કે પ્રીતમ, આહાર ચાર પરિહાર;
છેલ્લા શ્વાસ લગે છંડળ્યો હો કે પ્રીતમ, ઝીણી દેહ નિઃસાર
-હિરદે. ૧૮

વાલો સજ્જન જો હુવે હો કે પ્રીતમ, ખર્ચી ખાંધે સાથ;
આપ પરલોક પધારતા હો કે પ્રીતમ, એ મુઝ હાથનો ભાત
હિરદે -૧૯

એહ સકલ ઉપદેશને હો કે ભવિયન, માથે હાથ ચઢાય;
તહત કરીને સદ્ધિયો હો કે ભવિયન, યુગખાહુ હુલસાય
-હિરદે. ૨૦

શુભ લેશ્યા શુભધ્યાનથી હો કે ભવિયન, કાલ કર્યો તિણવાર;
સ્વર્ગ પાંચવે સુર થયો હો કે ભવિયન, સામાનિક પદ ધાર
-હિરદે. ૨૧

(૬૮)

એહી પિંજરા નહિ તેરા.

રાગ-આશા ગોડી.

એહી પિંજરા નહિ તેરા,

હંસારાજ ! એહિ પિંજરા નહિ તેરા-ટેક.

કુટુંબ કખીલો સંગ ન આવે, ભાણું ન ચાલે ભેરા-હંસા.

માયા નીરખી કયોં લલચાયો, જાત ન લાગે વેરા-હંસા.

ચાલી ચુન ચુન મહેલ બનાયા, મૂરખ કહે ઘર મેરા—હંસા.
ભમરા હોકર સખ જુગ ભમિયા, ફીર્યા ચોરાશી ફેરા—હંસા.
કહેત કપ્પીરા સુનો ભાઈ સાધુ, અંત જંગલ ખિચ ડેરા—હંસા.

(૯૯)

સંસાર મુસાફરખાનું છે.

ભજન.

સંસાર સમજલે શાણા ! મુસાફરખાનું;
કેઈ નથી ટકયું, કેઈ નથી ટકવાનું શાણા—મુ. ટેક.
દૂર દેશ તારો ખ્યારા, અરે પરદેશી શાણા !
કાલે સવારે ઉઠી, તારે તો જવાનું શાણા—મુ. ૧
સગાં ને સંબંધી તારાં, પંખીડાંનો મેળો શાણા !
તારું જે માન્યું તે તો, ન્યાડું છે થવાનું શાણા—મુ. ૨
સંસારના આ ધામમાં, વિશ્રામ છે દિન ચારનો,
ઉંચો ન આવે કામથી, આરામ ના પલવારનો,
આળસ તજી પ્રભુ લે ભજી, તજી તંત આ સંસારનો,
જાવું જરૂર પડશે ઉઠી, ડંકો થતાં દરખારનો.
સંત્યની શિરોઈ નીતિ, જળે ભરી રાખ શાણા !
ભગવત ભજન ભાતું, ભીડ ભાંગવાનું શાણા—મુ. ૩

૧૩૫

(૧૦૦)

જખરો કાળ અપાટો.

ભજન.

જખરો કાળ અપાટો રે, કેઈ ચેતનહારાં ચેતો—ટેક.
કાલ્યાં કૂલ્યાં શું રે કરો છો, જુઓ વિચારી જગમાં;
વણસતાં કાંઈ વાર ન લાગે, રોગ ભર્યા રગરગમાં—જખરો. ૧
દર્પણુ લઈ શું દિલમાં રાચો, સમજો જમની સે'માં;
કાળ અચાનક આવી પકડશે, ચડપ સુવાડે ચે'માં—જખરો. ૨
ડાપણુડાયા કેમળ કાયા, ઉડયા પલકમાં એતો;
કેડે મોરે જરૂર જવું છે, ચતુર ચિત્તમાં ચેતો—જખરો. ૩
આશા તૃણા મોહ મમતમાં, મિથ્યા ન બનશે વેલાં;
ઋષિરાજ કહે પાજ બાંધીએ, પૂર આવ્યાંની પહેલાં—જખરો. ૪

●

(૧૦૧)

મનને ઉપદેશ.

રાગ—ખિતાવર.

ભૂલ્યો મન ભમરા તું કયાં ભમ્યો? ભમ્યો દિવસ ને રાત,
માયાનો બાંધેલ પ્રાણીઓ, સમજ્યો નહિ શુદ્ધ વાત—ભૂલ્યો.
કુંભ કાચો કાયા જાવરી, જોઈને કરોની જતન,
વણસતાં વાર લાગે નહિ, રાખો રૂડું રતન—ભૂલ્યો.

કેનાં છોડું કેનાં વાછડું, કેનાં માય ને બાપ,
અંતકાળે જવું એકલું, સાથે પુન્ય ને પાપ—ભૂલ્યો.

જે ઘેર નોખત વાજતી, રૂડા છત્રીશ રાગ,
ખંડેર થઈ તે ખાલી પડ્યાં, કાળા ઉડે છે કાગ—ભૂલ્યો.

જીવની આશા ડુંગર જેવડી, મરણ પગલાંને હેઠ,
મોટા મોટા મરી ચાલીયા, લાખો લખપતી શેઠ—ભૂલ્યો.

ઉલટી નદી પૂર ઉતરી, જાવું પેલેરે પાર,
આગળ નીર તો નહિ મળે, જોઈએ તે લેજે હાર—ભૂલ્યો.

સત્કર્મ સદ્વસ્તુ વોહારને, ઇશ્વર સ્મરણ સાથ,
કબીર જીહારીને નીસયા, લેખું સાહેબ હાથ—ભૂલ્યો.

[૧૦૨]

કુચકી નોખત બાજ રહી.

રાગ—કુમરી: મોટકની ઢખમાં (મોહન રસીયો આવ્યો બગીચામેં.)

બગ મુસાફિર દેખ જરા, વોતો કુચકી નોખત બાજ રહી—ટંક.

સોવત સોવત ખિત ગઈ, સખ રાત તુઝે પરભાત ભઈ,
સખ સંગકે સાથી તો લાદ ગયે, તેરે નૈનમેં નિંદ વિરાજ રહી—૧

કોઈ આજ ગયા કોઈ કાલ ગયા, કોઈ જીવન કાજ તિયાર ખડા,
નહિ કાયમ કોઈ મુકામ યહાં, ચીરકાળસે ચેહી રિવાજ રહી.—૨

ઇસ દેશમેં ચોર ચકોર ઘને, નિજ માલકી રાખ સંભાળ સદા;
ખહુ તે હુશિયાર લુંટાઇ ગયે, નહી કોઈકી સાબત લાજ રહી—૩

અખતો તજ આળસકો મનસે, કર સંગ સામાન તિયાર સખી;
પ્રહ્માનંદ ન હેર લગાય જરા, બિજલી શિર ઉપર ગાજ રહી—૪

(૧૦૩)

અખ તુમ કખ સમરોગે રામ.

—
ધનાશ્રી.

કખ સમરોગે રામ, અખ તુમ કખ સમરોગે રામ ?—ટ્રેક.

ગર્ભાસમેં ગરજ ખતાયે, નીકલ હુવા બઈમાન—અખ.

ખાળપનો હસી ખેલી ગુમાયો, તરુણપનેમેં કામ—અખ.

હાથ પાવ નિરખલં સખ અંગો, નિકટ લયો અવસાન—અખ.

જુઠી કાયા જુઠી માયા, આખર મોત નિદાન—અખ.

કહેત કખીરા સુનો લાઈ આધુ, દો દિનકા મિજબાન—અખ.

જીવરાશીની સઝાય.

રાગ—વેરાડી.

અંત સમે ભવિ આતમા, જીવરાશી ખમાવે;
ભણપણું જગ દોહિલું, આવી વેળાએ આવે—

તે મુજ મિચ્છામિદુક્કડં.

પ્રાયશ્ચિત કરું હું પાપનું, અરિહંતની સાખ;
જે મેં જીવ વિરાધિયા, કેટિ ચોરાશી લાખ—તે મુજ.

સાત લાખ પૃથ્વીતણા, સાતે અપકાય;
સાત લાખ તેઉકાયના, સાતે વળી વાય—તે મુજ.

દશ લાખ પ્રત્યેક વનસ્પતિ, ચઉદ લાખ સાધારણ;
ખી, તી, ચૌરેંદ્રિય જીવના, જે જે લાખ વિચારણ—તે મુજ.

દેવતા, તિર્યંચ, નારકી, ચાર ચાર પ્રકાશી;
ચઉદ લાખ મનુષ્યની, એમ લાખ ચોરાશી—તે મુજ.

ઇણભવે પરભવે સેવિયાં, જે મેં પાપ અઠાર;
ત્રિવિધે ત્રિવિધે કરી પરિહરું, દુર્ગતિનાં દાતાર—તે મુજ.

હિંસા કીધી જીવની, બોક્ષો મૃષાવાદ,
દોષ અહતાહાનના, મૈથુન ઉન્માદ—તે મુજ.

પરિગૃહ મેળાંયો કારમો, કીધો ક્રોધ વિશેષ;
માન માયા લોભ મેં કર્યા, વળી રાગ ને દ્વેષ—તે મુજ.

કલહ કરી જીવ દુહવ્યા, દીધાં કુડાં કલંક;
નિંદા કીધી પારકી, રતિ અરતિ નિઃશંક—તે મુજ.

ચાડી કીધી પરતણી, કીધો થાપણુમોસો;
કુચુર, કુદેવ, કુધર્મનો, ભલો આણ્યો ભરોસો—તે મુજ.

ખાટકીને ભવે મેં કર્યા, જીવના વધ ઘાત,
ચડીમાર ભવે ચરકલાં, માર્યાં દિન ને રાત—તે મુજ.

કાજી મુલ્તાને ભવે, પઢ્યા મંત્ર કઠોર,
જીવ અન્નેક જલ્લે કર્યા, કીધાં પાપ અઘોર—તે મુજ.

માછીને ભવે માછલાં, ઝાલ્યાં જળવાસ;
ધીવર, ભીલ, કોળી ભવે, મૃગ પાડ્યા છે પાસ—તે મુજ.

કોટવાળને ભવે મેં કર્યા, આકરા કર દંડ;
બંધિવાન મરાવીયા, કોરડા છડીદંડ—તે મુજ.

પરમાધામીને ભવે, દીધાં નારકી દુઃખ;
છેદન ભેદન વેદના, તાડન અતિ તિજખ—તે મુજ.

કુંભારને ભવે મેં કર્યા, નિભાહ પચાવ્યા;
તેલી ભવે તલ પીલીયા, પાપે પિંડ ભરાવ્યાં—તે મુજ.

હાળી ભવે હળ ખેડીયાં, ફેાડ્યાં પૃથ્વીનાં પેટ,
સુડ નિંદણુ કીધાં ઘણાં, દીધા બળદ ચપેટ—તે મુજ.

માળી ભવે રોપ રોપીયા, નાનાં વિવિધ વૃક્ષ;
મૂળ, પત્ર, ફલ, ફૂલનાં, લાગ્યાં પાપ અલક્ષ—તે મુજ.

અધોવાયાને ભવે; ભર્યાં અદકેરા ભાર;
પોઠી, ઉંટ, કીડા પડ્યા, હયા નાણી લગાર—તે મુજ.

છીપાને ભવે ચીતર્યાં, કીધા રંગણુપાસઃ
 અગ્નિ આરંભ કીધા ઘણા; ધાતુરવાદ અભ્યાસ—તે મુજ.
 શૂરપણે રણ મૂઝતાં, માર્યાં માણસ વૃંદ;
 મહિરા માંસ માખણ લખ્યાં, ખાધાં મૂળ ને કંદ—તે મુજ.
 ખાણુ ખણુવી ધાતુની, વળી પાણી ઉલેચ્યાં;
 આરંભ કીધા આત ઘણા, પોતે પાપજ સંચ્યાં—તે મુજ.
 ખિલ્લીભવે ઉંદર ગળ્યા, ગિરોળી હત્યારી;
 મૂંઢ, ગમારતણે ભવે. માંકડ જું લીખ મારી—તે મુજ.
 ભાડભુંજતણે ભવે, એકંદ્રિય જીવ;
 જીર અણુ ઘઉં શેકીયા, પાડતા અતિ રીવ—તે મુજ.
 ખાંડણુ પીશણુ ગારના, આરંભ કીધા અનેક;
 રાંધણુ ઇંધણુ અગ્નનાં, લાગ્યાં પાપ વિશેક—તે મુજ.
 અણુગળ આંધણુ મેત્રીયાં, વિણુ પુંજેલ ચૂલે;
 અણુસોયા દુણુ એરીયા, એવાં કર્મ ન ભૂલે—તે મુજ.
 સાપ, વીંછી, સિંહ, ચીતરા, શકરા ને સમળી;
 હોંસક જીવતણે ભવે, હોંસા કીધી સમળી—તે મુજ.
 સુવાવડી દુષણુ ઘણાં, કાચા ગર્ભ ગળાવ્યા;
 જીવાણી ઢોળ્યાં ઘણાં, શિયળવૃત ભંગાવ્યાં—તે મુજ.
 વિકથા ચાર કીધી વળી, સેવ્યા પંચ પ્રમાદ;
 ઇષ્ટ વિયોગ પડાવિયા, કીધાં રૂદન વિષવાદ—તે મુજ.
 સાધુ અને શ્રાવકતણાં, વૃત લઇને ભાંગ્યાં;
 મૂળ અને ઉત્તરતણાં, જે જે દુષણુ લાગ્યાં—તે મુજ.

દેહ કુટુંબ પરિગ્રહતાણા, કીધા વિધવિધ સંબંધ;
 ત્રિવિધે ત્રિવિધે કરી વેસરૂં, તે સૌ પ્રતિબંધ—તે મુજ.
 એ રીતે ઈશુભવે પરભવે, કીધાં પાપ અખત્ર;
 પચખું સંભારી તે સહુ, કરૂં જન્મ પવિત્ર—તે મુજ.
 ઉંડું આલોચીને હવે, શરણાં ધરી ચાર;
 અણુસણુવૃત હું આદરૂં; માનવભવનો જે સાર—તે મુજ.
 એણી વિધે આરાધના, ભાવે કરશે જેહ,
 સમયસુંદર કહે પાપથી, નિશ્ચય છૂટશે તેહ—તે મુજ.

(૧૦૫)

આંહી કોઈ નથી તારૂં.

ધનાશ્રી

કોઈ નથી તારૂં, પથિક! અહીં કોઈ નથી તારૂં — એ ટેક.
 આ ભુતાવળમાં ભરમાઈ, માં કર મારૂં મારૂં—પથિક.
 ભાઈ-ભરોસે કેને બેઠો? મેલ બધું અધ્યારૂં—પથિક.
 સુત, સેવક ને સગાં સંબંધી, શું કરી આપે સારૂં—પથિક.
 ધન જોબન ને ધામ ધરાદિક, જોતાં સર્વ જનારૂં—પથિક.
 અનુભવ છે તોપણ ઉંઘેછે, એજ મહા અંધારૂં—પથિક.
 જેનાપર આધાર બધો છે, તે તન પણ પડનારૂં—પથિક.
 બળમાંથી બંધાઈ રહ્યો શું, વાગે મોત નગારૂં—પથિક.
 હાથ પસારી હાથ જવાનું, અહીંનું અહીં રહેનારૂં—પથિક.
 કેશવ પ્રભુપદ એક શરણ છે, પ્રાણથકી કર ખ્યારૂં—પથિક.

અંતરની અભ્યર્થના.

(રાગ—પરિયાણાંને પહેંચ્યાં રે, તેડાં તતપર થયાં રે.)

અંતરયામી ! સુણુશો રે, અંતરની આ વાતડી રે—ટેક
કરુણાનિધિ કરશો, મારાપર મહેર,
આપની સમિપે રે, ઇચ્છું છું આવવારે;
પ્રીછું નહિ, પહેંચી શકું કઈ પેર—અંતર.

જ્ઞાનરૂપી ભાનુંરે, આડાં કાળાં વાદળાં રે;
દિવસ છતે, દિસેછે ઘોર અંધેર;
સૂઝ નથી પડતી રે, સ્વામી સાચા પંથની રે;
ઝાઝું ચાલ્યો, તોયે છું ઠેરનોઠેર—અંતર.

દરશનની પરશનતા રે, પ્રથમ પહેલી નહિ મળી રે;
સાધન એથી, બની ગયાં છે બહેર;
માનવનો ભવ પામ્યો રે, તે તો માત્ર નામનો રે;
કિટકમાં ને, મુજમાં ન ઝાઝો ફેર—અંતર.

મોહિનીએ મુંઝાવ્યો રે, ભૂલ્યો હું તો ભાનને રે;
વિષયવશ મેં, જ્યાં ત્યાં વસાવ્યાં વેર;
દિવાના સરીખી રે, દિસે દશા માહરી રે;
પિયુષ મૂકી, પીધું હળાહળ ઝેર—અંતર.

અંતરાયુ પૂર્વે રે, બાંધી હશે આકરી રે;
જડતો નથી, લાલ જે જગજહેર;

શ્રમની સફળતારે, સહજ ન સાંપડી રે;
 સાંધ્યાં જ્યાં મેં, સાત ત્યાં તૂટ્યાં છે તેર—અંતર.
 કર્મના કુઠારે રે, હણાયેલો આતમા રે;
 સ્વપ્ને ન મળે, સાચાં સુખની દહિર;
 હતાશ થયો છું રે, આળ્યો શરણે આપને રે;
 મહિર કરી, સ્વામી ગુજારોને ખેર—અંતર.

કીર

(૧૦૭)

ભક્તિનો મહિમા.

તોટક છંદ

શુભ શિતળતામય છાંય રહી, મનવંછિત જ્યાં ફળપંક્તિ કહી,
 જનભક્તિ ગૃહો તરૂકલ્પ અહો, ભજીને ભગવંત ભવંત લહો.
 નિજ આત્મસ્વરૂપ સુદા પ્રગટે, મન તાપ ઉતાપ તમામ મટે;
 અતિ નિર્જરતા વણુ દામ ગૃહો, ભજીને ભગવંત ભવંત લહો.
 સમભાવિ સદા પરિણામ થશે, જડમંદ અધોગતિ જન્મ જશે;
 શુભ મંગળ આ પરિપૂર્ણ અહો, ભજીને ભગવંત ભવંત લહો.
 શુભ ભાવવડે મન શુદ્ધ કરો, નવકાર મહાપદને સમરો;
 નહિ એહ સમાન સુમંત્ર કહો, ભજીને ભગવંત ભવંત લહો.
 કરશે ક્ષય કેવળ રાગ કથા, ધરશે શુભ તત્ત્વસ્વરૂપ યથા;
 નૃપચંદ્ર પ્રપંચ અનંત દહો, ભજીને ભગવંત લહો.

૧૪૪

(૧૦૮)

છેલ્લી ઘડી.

(રાગ- રત્નાકર પચીસી અથવા સિકંદરનાં કરમાનમાં પણ ચાલશે.)

- આટલું તો આપજે, ભગવત્ ! મને છેલ્લી ઘડી,
ના રહે માયાતાણાં, બંધન મને છેલ્લી ઘડી. ૧.
- મરણ શ્યા પર પડી, મિંચાય છેલ્લી આંખ જ્યાં,
હો હયાણુ ! આપજે, સ્થિરતા ભરી છેલ્લી ઘડી. ૨.
- અતિ કિંમતી આ જીંદગી તે, સ્વલ્પ પણ સમજ્યો નહિ,
અંતસમયે આપજે, શુભ સન્મતિ છેલ્લી ઘડી. ૩.
- જીવનભર સ્થિત થઈ રહ્યો, સંસારના સંતાપમાં,
સૌમ્ય શાંતિ અર્પજે, નિધન ! મને છેલ્લી ઘડી. ૪.
- હાથ પગ નિર્જળ બને ને, શ્વાસ છેલ્લા સંચરે,
લીનતા તુજ સ્વરૂપમાં, રહેજો મને છેલ્લી ઘડી. ૫.

